

บทที่ 4

ความเปลี่ยนแปลงของชนบทในสังคมไทยภาคกลางในวรรณกรรมของวัฒน์ วรรณยางกูร ช่วงที่ 2 (2525-2541) กับวาทกรรมการพัฒนาของรัฐ

ในวรรณกรรมช่วงที่ 2 ของวัฒน์ วรรณยางกูร ซึ่งเริ่มในช่วงปี พ.ศ.2524 เป็นต้นมา หลังจากทีวัฒน์ วรรณยางกูรและเหล่านักศึกษาปัญญาชนจากเหตุการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ได้เดินทางกลับสู่เมืองหลังจากลี้ภัยทางการเมืองไปอยู่ป่าเป็นเวลากว่า 5 ปี และในช่วง พ.ศ. 2524 ถือเป็นจุดเริ่มต้นของวรรณกรรมช่วงที่ 2 (พ.ศ.2525-2541) ของวัฒน์ วรรณยางกูร วัฒน์มีพัฒนาการในการนำเสนอเนื้อหาและรูปแบบที่เปลี่ยนแปลงไปจากวรรณกรรมช่วงที่ 1(พ.ศ.2513-2524) ที่ยึดทฤษฎีวรรณกรรมเพื่อชีวิตในวรรณกรรมช่วงที่ 2 วัฒน์ วรรณยางกูรเสนอภาพสังคมชนบทภาคกลางรวมทั้งภาพความเปลี่ยนแปลงของชนบทภาคกลางอันเป็นผลมาจากวาทกรรมการพัฒนาของรัฐอย่างเด่นชัด ซึ่งสอดคล้องกับช่วงทศวรรษหลังที่ประเทศไทยตกอยู่ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยม เพื่อให้มองเห็นความเปลี่ยนแปลงของชนบทในสังคมไทยภาคกลางในวรรณกรรมของวัฒน์ วรรณยางกูรอย่างชัดเจน ผู้วิจัยจึงแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 ประเด็น คือ ภาพสังคมชนบทก่อนความเปลี่ยนแปลง: ชนบทสังคมที่สุขสงบท่ามกลางความสมบูรณ์ของธรรมชาติ ภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทภาคกลางกับวาทกรรมการพัฒนาของรัฐ และทางออกของสังคมชนบทท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง: แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงและยั่งยืน

4.1 ภาพสังคมชนบทก่อนความเปลี่ยนแปลง: ชนบทสังคมที่สุขสงบท่ามกลางความสมบูรณ์ของธรรมชาติ

วัฒน์ วรรณยางกูรเป็นนักเขียนที่มีประสบการณ์วัยเด็กในชนบททำให้ผูกพันกับสังคมชนบทและถ่ายทอดเป็นงานวรรณกรรมที่สะท้อนให้เห็นความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติในสังคมชนบท วรรณกรรมหลายเรื่องของวัฒน์ วรรณยางกูรจึงนำเสนอเรื่องราวผ่านฉากสังคมชนบทภาคกลาง โดยสะท้อนภาพสังคมชนบทภาคกลางก่อนความเปลี่ยนแปลง 3 ลักษณะ คือ สังคมที่ผูกพันกับธรรมชาติ สังคมแห่งการดำรงศิลปะ วัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา และสังคมแห่งความอารีและให้อภัย

4.1.1 สังคมที่ผูกพันกับธรรมชาติ

เนื่องจากภาคกลางมีภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มน้ำ คนชนบทภาคกลางนิยมตั้งบ้านเรือนริมแม่น้ำ ทำให้คนชนบทมีวิถีชีวิตที่ผูกพันและใช้ประโยชน์จากลำคลองมาช้านานทั้งด้านการเกษตร การคมนาคมและวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาลำคลองและแม่น้ำ¹ ในวรรณกรรมช่วงที่ 2 ของวัฒนธรรมยางกูร วัฒนธรรมเสนอเรื่องราวและฉากของเรื่องให้เกิดขึ้นในสังคมชนบทภาคกลางก่อนการรุดล่าของการพัฒนา รวมทั้งเสนอให้เห็นความสงบสุขของคนชนบทที่มีวิถีชีวิตที่เกี่ยวเนื่องกับธรรมชาติ นวนิยายที่นำเสนอจากชนบทที่โดดเด่นได้แก่ นวนิยายเรื่อง *มนต์รักทรานซิสเตอร์* (2524) นวนิยายเรื่อง *ฉากและชีวิต* (2539) และนวนิยายเรื่อง *คือรักและหวัง* (2525)

ในนวนิยายเรื่อง *มนต์รักทรานซิสเตอร์* วัฒนธรรมเสนอภาพสังคมชนบทที่เป็นสังคมที่สงบสุขท่ามกลางธรรมชาติอย่างชัดเจน ดังที่วัฒนธรรมเล่าถึงฉากเปิดเรื่องที่เป็นภาพหมู่บ้านบางน้ำใจที่มีธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์

ที่โน่น หมู่บ้านบางน้ำใจเหมือนจะบอกว่าน้ำไหลมาจากใจ ใจที่เอ่อท้นล้นหลากไปด้วยน้ำ คีบก้นน้ำ สอกก้นน้ำ ในน้ำมีปลา มีปู มีกุ้ง มีผักขี้ ดอกโสน ดอกแพงพวย มีพระเรือบิณฑบาต มีแม่ค้าพายเรือขายของ ขายปลาหู หมู เนื้อ ขายกาแฟยามเช้า ขายข้าวโพดคั่ว ยามค่ำขายขนมรังผึ้งเหลืองสวย ขายขนมที่ห่อใบตองกะทัดรัดสวยงามไม่ว่าจะเป็นขนมใส่ไส้ ขนมตะโก้ ขนมจีบหนู ขนมตาล ขนมดอกคิน ขนมข้าวเหนียวหน้า ในน้ำมีเรือหางยาว เรือบรรทุกผัก เรือมาคบรรทุกดิน หินทราย เรือสำปั้นค้าขาย เรือบดพายไกลๆ เรือเข็มพายคนเดียวเปรี้ยวปราด ในน้ำมีฝูงปลาคราน้ำหลาก มาเป็นฝูงมิดไปทั้งท้องน้ำ พลิกตัวสะท้อนแวบวาวระจกเงา กระโจนพ่นน้ำกรำคลื่น บางเวลาปลาตกใจกระโจนขึ้นมาบนเรือ โดยคนบนเรือไม่ต้องเสกมนต์พระสังข์เรียกปลาเรียกเนื้อ...บางน้ำใจ...บางน้ำใจ ยามหนาวทุ่งข้าวต้องลม นกกรวงเอนไปทางเดียว ยามเช้าไก่อขัน หูหาเรื่องได้ยินว่า “ต้นสาเกโค่น” ...กาเหว่าก็ร้องฟังไกลๆ วิเวกหวาน เพราะมันอยู่ตามสุ่มทุมป่าละเมาะไกลบ้านเรือน...ตาลยืนต้นเป็นหมู่ทิวแถว มียอด มีใบ มีลูกเป็นทะเลายจากเขียวกลายเป็นดำกร้าน...เจ้าของตาลรักหวานขึ้นปีนต้น แขนงกระบอกรองน้ำตาลไว้เคี้ยวทำน้ำตาลปึก และยังเหลือไว้ทำกระแซ่...ในน้ำมีปลา ชายป่ามีกระแซ่ ลานซุ้มไผ่มีวงไฟ บางวันก็อุ้มไก่อมาตี

¹ จักรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา, บรรณาธิการ, *ทิศทางวัฒนธรรมไทย* (กรุงเทพมหานคร: คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), หน้า 94-95

กัน...ที่โน่นหมู่บ้านบางน้ำใจ เหมือนจะบอกว่าน้ำไหลมาจากใจ ใจที่เอ่อท้นล้น
หลากไปด้วยน้ำ...²

จากฉากเปิดเรื่องในนวนิยายเรื่องนี้ จะเห็นว่าวัฒน์ วรรณยางกูรสามารถบรรยายให้ผู้อ่าน
ได้มองเห็นภาพสังคมชนบทก่อนจะถูกเปลี่ยนแปลงด้วยการพัฒนาทางวัตถุที่มีล้าคลองอุดม
สมบูรณ์ รวมทั้งเห็นวิถีชีวิตยามเช้าของคนชนบท ทั้งภาพพระสงฆ์บิณฑบาต ภาพแม่ค้าที่พาย
เรือขายของในลำคลอง ภาพเรือประเภทต่างๆ ที่บ่งบอกถึงอาชีพของเจ้าของเรือ รวมทั้งวิถีชีวิต
ชนบทที่ผูกพันลำคลองซึ่งถือเป็นทรัพยากรที่คนชนบทใช้ประโยชน์ตั้งแต่อดีต

นอกจากนี้ วัฒน์ วรรณยางกูร ยังเสนอว่าวิถีชนบทเป็นวิถีที่ผูกพันกับฤดูกาล เมื่อฤดูกาล
เปลี่ยนคนชนบทก็สามารถปรับเปลี่ยนการดำรงชีวิตให้เข้ากับฤดูกาลได้อย่างเหมาะสม ดังที่
วัฒน์บรรยายไว้ในนวนิยายเรื่อง *ฉากและชีวิต* ที่กล่าวถึงวิถีชีวิตชนบทที่เป็นสังคมเกษตรกรรม
ทำการเพาะปลูกซึ่งต้องอาศัยความสมบูรณ์ของทรัพยากรน้ำ แต่เมื่อฤดูกาลเปลี่ยนแปลงไปสู่ฤดู
น้ำลด และเป็นช่วงที่เพาะปลูกไม่ได้ คนชนบทก็ไม่เคียดคร้อน ทั้งยังสามารถปรับเปลี่ยนการดำรง
ชีวิตให้เข้ากับฤดูกาลได้อย่างเหมาะสม เห็นได้จากฉากที่วัฒน์บรรยายการเตรียมเครื่องมือในการ
จับปลาในฤดูน้ำลดของคนชนบท

ฤดูน้ำลดบอกให้เราเตรียมเครื่องมือประมงน้ำจืด ถ้าของเก่าพังไป ให้ลงทุนหา
เครื่องมือใหม่ได้โดยไม่ต้องกลัวว่าจะไม่ได้ผล บางคนนั่งซุนแห ซุนสวิง บ้างซื้อ
สำเร็จรูปแล้วมาซ่อมแซมปะทะตัวเอง ยางมะพลับทำให้แหเปลี่ยนจากสีขาว
เป็น น้ำตาล เหนียวคงทน สำหรับเด็กๆ แคมีสวิงเล็กๆ ก็สามารถไปซ้อนกุ้งฝอย
ปลากระดี่ ปลาหมอช้างเหยียบ ปลาเล็กปลาน้อยตามคางสาหร่ายที่ขึ้นไปทั่วตาม
ลานดินน้ำท่วม...แม่น้ำพรออกซ้อนกุ้งทุกวัน...ทั้งนี้เพราะลุงหม่อมเป็นมือทำ
กะปิที่คนทั้งหมู่บ้านเชื่อถือ นิยมมาแบ่งซื้อไปตำน้ำพริก ลุงหม่อมทำกะปิได้
สะอาด...แม่ผมไม่ต้องเสียดังค์ป็นซื้อกะปิลุงหม่อมเพราะแม่หมักน้ำปลาแล
เปลี่ยน³

² วัฒน์ วรรณยางกูร, *มนต์รักทรานซิสเตอร์*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า
2543, 2544), หน้า 1-4.

³ วัฒน์ วรรณยางกูร, *ฉากและชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: แพรวสำนักพิมพ์, 2542), หน้า
95-96.

จะเห็นว่าคนชนบททำเกษตรกรรมเพื่อเลี้ยงชีพอย่างพอเพียงและสามารถปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เข้ากับสภาพธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาลได้เป็นอย่างดี และด้วยสภาพธรรมชาติอันสมบูรณ์เป็นแหล่งอาหารของคนชนบท เงินจึงมิได้เป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตของคนชนบท แม้ว่าฤดูแล้งคนชนบทจะไม่สามารถทำนาได้ แต่ด้วยธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ คนชนบทจึงสามารถพึ่งพาความอุดมสมบูรณ์ของลำคลองที่เป็นแหล่งอาหารได้อย่างไม่เคັคร้อน จะเห็นว่า ชนบทเป็นสังคมที่พึ่งพาความสมบูรณ์ของธรรมชาติได้อย่างสมดุลและสามารถปรับเปลี่ยนการดำรงชีวิตให้เหมาะสมกับฤดูกาลได้เป็นอย่างดี

4.1.2 สังคมแห่งการรำวงศิลปะ วัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา

นอกจากนี้ สังคมชนบทภาคกลางยังเป็นสังคมที่ให้สำคัญกับการสืบสานศิลปะวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อสืบสานจิตสำนึกของวัฒนธรรมชนบท⁴ ซึ่งสะท้อนในวรรณกรรมช่วงที่ 2 อยู่โดยตลอด ผู้วิจัยขอยกเรื่องที่โดดเด่น คือ นวนิยายเรื่อง *คือรักและหวัง* และนวนิยายเรื่อง *ฉากและชีวิต*

ในนวนิยายเรื่อง *คือรักและหวัง* เป็นนวนิยายที่วัฒน์ วรรณยางกูรเสนอความคิดหลักในเรื่องความผูกพันระหว่างตา “เฒ่าเฟี้ยม” ผู้เป็นศิลปินสืบทอดหนังตะลุงกับหลานชายวัยเยาว์ “เจ้าหนู” ควบคู่กับการร้อยเรียงให้เห็นวิถีชนบทที่เป็นวิถีและการสืบสานวัฒนธรรมพื้นบ้าน เมื่อพ่อของเจ้าหนูเสียชีวิต แม้จะมีครอบครัวใหม่ แม่จึงนำเจ้าหนูมาฝากตาเฟี้ยมเลี้ยง หลานชายได้เรียนรู้ความเป็นศิลปินเชิดหนังตะลุงจากตา ท่ามกลางการล้อมความนิยมหนังตะลุงเมื่อมี “หนังกลางแปลง” ความบันเทิงสิ่งใหม่ที่สร้างความตื่นตาตื่นใจให้สังคมชนบท ในนวนิยายเรื่องนี้วัฒน์เสนอให้เห็นบรรยากาศการเชิดหนังตะลุงของเฒ่าเฟี้ยมที่ได้รับฉายา “เฟี้ยม เบญจกาย” เนื่องจากเชิดหนังตะลุงตอนเบญจกายแปลงได้สนุกสนาน ดังที่ผู้เล่าเรื่องกล่าวถึงบรรยากาศการเชิดหนังตะลุงว่า

ตัวหนังตะลุงปักบนต้นกล้วยที่วางนอนยาวชิดข้างฝาเงาหนังทาบจอสีขาวขอบแดง มีตัวพระราม พระฤาษี และทศกัณฐ์ ตามลำดับ ไฟฟ้าส่องจ้า เขาใช้กล้วยพร่างไฟด้านหนึ่ง ไม่ให้ไฟแทงตาคนเชิดหนัง สองฟากซ้ายขวามีต้นกล้วยสำหรับปักตัวหนัง ทางขวาฝ่ายพระราม ทางซ้ายฝ่ายทศกัณฐ์ ตัวหนังนับสิบซ้อนก่ายระเกะระกะ หลังสุดเป็นที่ตั้งกลองทัดคู่หนึ่ง เป็นกลองชนิดหนึ่งใช้

⁴ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา, บรรณาธิการ, *ทิศทางวัฒนธรรมไทย*, หน้า 94.

ไม้ตีเสียงดังคุ่มๆ ค้อมๆ ในตอนเช็ด ช่างเร้าใจ นอกนั้นก็มิโทน ม้องคู่ ฉิ่ง กรับ
ซอและปี่⁵

การบรรยายจากการเช็ดหนังตะลุงของเผ่าเพ็ญยังแสดงให้เห็นจิตสำนึกในศิลปะพื้น
บ้านของวัฒนธรรมที่มีต่อหนังตะลุงที่วัฒนธรรมสามารถบรรยายการเช็ดหนังตะลุงได้อย่างมีชีวิตชีวา จาก
การบรรยายจากการเช็ดหนังตะลุงจะเห็นว่าสังคมชนบทเป็นสังคมที่ธำรงศิลปะ การละเล่นพื้น
บ้าน แม้ว่าจะต้องต่อสู้กับความบันเทิงรูปแบบใหม่ก็ตาม

ภาพยนตร์ 35 มม. ฉายแล้ว เสียงลำโพงสเตอริโอปล่อยเอ็คโคเรียกคน ไฟจาก
เครื่องฉายพุ่งเป็นลำเหมือนจะข่มแสงไฟสองดวงในโรงหนังตะลุง ผู้คนหน้า
โรงหนังตะลุงชักพรวดลงไป พอหนังฉายมีภาพเคลื่อนไหวเทคนิคคัลเลอร์ มี
เสียงดนตรีแปลกหูกว่า ดังกว่า ทำให้หน้าโรงหนังตะลุงว่างพอที่จะเล่นฟุตบอล
ได้...⁶

ด้วยความสามารถในการเช็ดหนังตะลุงของคณะหนังตะลุงของเผ่าเพ็ญ และศิลปะ
เฉพาะตัวของการเช็ดหนังตะลุงที่ประยุกต์เรื่องราวในสภาพสังคมมาหยอกล้อผ่านการเช็ดตัว
ตลก เช่น ไอ้ปาด ไอ้หม้อตาล พร้อมทั้งสอดแทรกแง่คิด ยิ่งทำให้หนังตะลุงของเผ่าเพ็ญสนุก
สนาน และสามารถเรียกคนดูได้ไม่แพ้หนังกลางแปลง

คุณีลาเช็ดชักตัวหนังเด็ดขาดเฉียบคม คุณีรูปร่างคนเช็ดกำลังโลดแล่นไปในบทบาท
ที่แสดง ลื่นไ้กึ่งवलโครบกวณ มีสมาธิแจ้จกล้า พอที่จะใส่ชีวิตให้หนังควาย
แห่งตัวนั้น ลีลาการเคลื่อนไหวของตัวหนังไม่มีลังเล ท่วงท่าฮักหาญสมกับเป็น
ยอดนักรบ หนังตะลุงมหรสพพื้นสมัยในสายตาของคนยุคหลังก็กลับมีเสน่ห์
พอที่จะดึงดูดผู้คนให้ติดตาม ทั่วทั้งลานทรายผู้คนเงยบกริบ จับจ้องบนจอสีขาว
ขอบแดงเล็กๆ นั้น... ขณะที่คนดูกำลังปีติใจในลีลาศิลปะบนจอ ศิลปินกำลังสุข
สมกับงานของเขา⁷

⁵ วัฒนธรรม วรลยางกูร, ถือรักและหวัง, พิมพ์ครั้งที่ 7 (กรุงเทพมหานคร: แพรวล้านกพิมพ์,
2543), หน้า 76-77.

⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 80.

⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 86.

จะเห็นว่า แม้ว่าสภาพสังคมกำลังเปลี่ยนแปลงไปก็ตาม แต่ชนบทก็เป็นสังคมที่พยายามธำรงศิลปะและวัฒนธรรมให้คงอยู่ด้วยจิตวิญญาณของการเป็นศิลปินท้องถิ่น

นอกจากการธำรงศิลปะแล้ว สังคมชนบทก็เป็นสังคมที่สืบสานวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนาด้วย ในนวนิยายเรื่อง *ฉากและชีวิต* (2539) วัฒน์ วรรลยางกูร ได้เสนอให้เห็นภาพสังคมชนบทจะถูกครอบงำด้วยความเจริญทางวัตถุ ภาพวิถีชนบทจึงเป็นภาพที่สะท้อนให้เห็นความผูกพันระหว่างวิถีชีวิตของคนชนบทกับวัฒนธรรมประเพณี วัฒน์ได้เสนอว่าคนชนบทให้ความสำคัญกับเทศกาลงานบุญทางพุทธศาสนา ดังที่บรรยายถึงการเตรียมงานเพื่อทำบุญตักบาตรพระร้อยในวันออกพรรษา

บางบ้านเตรียมเรือแต่เนิ่นๆ ต้องเป็นเรือขนาดใหญ่พอจะไปจอดเรียงต่อกันที่หน้าวัด แล้วลुकนั่งเปลี่ยนอิริยาบถได้สบาย เพราะใช้เวลาเป็นชั่วโมงกว่าจะตักบาตรเสร็จ ใครมีเรือสำปั้นและเรือหมุดใหญ่ก็ได้เป็นที่พึ่งพาให้เพื่อนบ้านได้สมทบไปด้วย บ้างไปหาเรือมาด ไม่ก็เรือหางยาวมาซัดล้างเช็ดถู แต่งพู่ห้อยไว้สำหรับการนี้⁸

จากการบรรยายฉากการเตรียมตัวไปทำบุญของคนชนบทข้างต้นจะพบว่าชนบทเป็นสังคมที่ธำรงขนบธรรมเนียมประเพณี คนชนบทจึงมุ่งสืบสานวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ด้วยความศรัทธา นอกจากการเตรียมเรือสำหรับไปตักบาตรแล้ว คนชนบทยังเตรียมอาหารคาวและอาหารหวานอย่างพิถีพิถันเพื่อทำบุญตักบาตรด้วย

นอกจากการเตรียมเรือ ยังเตรียมขนมต้มแกง แม่ลอยเรือไปสอยมะพร้าวหลังบ้าน ส่วนกลุ่มบ้านแถวโลกมะพร้าวคันสูงอยู่บนโลกเก่าแก่ คนหนุ่มป็นขึ้นไปถีบมะพร้าวแห้งลั่นคินคู่บับ ได้มะพร้าวแล้วแม่ก็พายเรือไปถึงเล้าเปิด กวาดซื้อไข่มาทำขนมทองหยิบ ทองหยอด ฝอยทอง...น้ำพริกปลาทุเคยเป็นอาหารประจำวันง่ายๆ พอถึงเทศกาลตักบาตรพระร้อย กลายเป็นน้ำพริกปลาทุทรงเครื่อง ผักจะถูกต้มราดกะทิ ผักนึ่งเคยลวกจิ้มง่ายๆ ก็มีอันต้องสอคม้วนให้สวยพอดีคำ ขันลงหิน ขันเงิน และเข็มขัดนากถูกนำมาซัดดูให้สะอาดเอี่ยม ต้องเตรียมดอกไม้ถวายพระ ผมเห็นว่าบานบุรีที่เราปลูกใส่กระถางใหญ่เลื้อยเป็นชุ้ม

⁸ วัฒน์ วรรลยางกูร, *ฉากและชีวิต*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: แพรวล้านกพิมพ์, 2542), หน้า

เหนือบันไดหน้าบ้านก็สวยแปลกดีแล้ว แต่แม่เห็นว่าไม่เหมาะจะเป็นดอกไม้ถวายพระ ต้องพาขี้เถ้าไปนอกออกไปในทุ่งน้ำไปยั้งบึงบัว...เสียงโกลกพริกแกงคังระงมไปทั้งลำคลองในตอนเย็นสุดคิบบ ตามมาด้วยเสียงขุมมะพร้าวกับกระต่ายในตอนเช้ามีด ...⁹

ภาพของสังคมชนบทในวรรณกรรมของวัฒน์ วรรณยางกูรแสดงให้เห็นว่าสังคมชนบทก่อนเปลี่ยนแปลงด้วยอำนาจของการพัฒนานั้น คนชนบทให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนาเป็นอย่างยิ่ง เห็นได้จากการบรรยายในข้างต้นที่กล่าวถึงรายละเอียดในการเตรียมเรือ และการเตรียมอาหารคาวหวานอย่างพิถีพิถัน แสดงให้เห็นว่าคนชนบทมีวิถีที่สืบสานขนบธรรมเนียมประเพณี มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

4.1.3 สังคมแห่งความอารีและให้อภัย

ภาพสังคมชนบทก่อนเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นสังคมทุนนิยมนั้นนอกจากจะเป็นสังคมที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและรู้คุณค่าแล้ว วัฒน์ยังเสนอให้เห็นว่าสังคมชนบทเป็นสังคมแห่งความโอบอ้อมอารีและให้อภัย ซึ่งถือเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญประการหนึ่งของคนชนบท คนชนบทจะให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว ระบบเครือญาติและชุมชน มีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน¹⁰ ลักษณะดังกล่าวปรากฏโดดเด่นในนวนิยายเรื่อง *ฉากและชีวิต* (2539)

ในนวนิยายเรื่อง *ฉากและชีวิต* วัฒน์เสนอให้เห็นว่าชนบทเป็นสังคมแห่งความเอื้ออารีและให้อภัย ผ่านตัวละครเอกของเรื่อง “น้ำพร” หญิงสาวคนหนึ่งที่หลงรัก “น้ำน้อย” หญิงสาวคนเด่นของหมู่บ้านซึ่งเป็นญาติลูกพี่ลูกน้องกับน้ำพร ความเป็นญาติทำให้น้ำพรได้แต่คอยช่วยเหลือน้ำน้อยอยู่ห่างๆ น้ำน้อยมีชีวิตคู่ครั้งแรกกับหนุ่มทหารเรือชาวกรุงแต่แล้วชีวิตคู่ของน้ำน้อยก็ไปไม่รอด น้ำน้อยกลับมาบ้านที่ชนบทพร้อมลูกน้อย แต่ก็ได้รับความเห็นใจและให้อภัยจากน้ำพร

บ้านของเรายินดีต้อนรับเสมอทั้งผู้ชนะและผู้แพ้ ที่นี้มีมือคอยซับน้ำตา มีถ้อยคำปลอบโยน มีหัวใจพร้อมยอมรับ ไม่ข้องใจกับความพลาดพลั้งที่ผ่านมา บ้านของเราไม่เสียงนกถึงใครร้องกลุ่มแมกไม้ชายคลอง คลายความเหงาหงอยเศร้าสร้อย บ้านของเรามีคนช่วยอุ้มชูดูแลเจ้าหนูตัวน้อย...พยานแห่งรักร้าง และที่

⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 84-86.

¹⁰ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา พรพิไล เลิศวิชา, บรรณาธิการ. *ทิศทางวัฒนธรรมไทย*, หน้า 95-96.

สำคัญ บ้านเรายังมีชายหนุ่มรอคอยการกลับมาของสาวอดีตดาวเด่น ไม่ถือสาว่าเป็นม่ายลูกติด เป็นแดงเถาตาย เป็นน้ำตาลกันแก้ว หรือว่าเป็นชานอ้อยที่ถูกดู ความหวานหมดสิ้นเหลือเพียงกาก หัวใจหนุ่มชนบทกว้างขวางราวผืนน้ำในฤดูน้ำหลาก¹¹

แม้ว่าน้ำน้อยจะเป็นแม่ม่ายลูกติด น้ำพรก็ไม่รังเกียจ น้ำพรยังให้ความช่วยเหลือด้วยดีเสมอมา จนกระทั่งน้ำน้อยแต่งงานอยู่กับหนุ่มทำอิฐ ซึ่งต่อมาเรียกติดปากในนาม “น้านายท้าย” และมีลูกด้วยกันถึง 5 คน ทุกครั้งที่น้ำน้อยมีปัญหาทะเลาะกับน้านายท้าย น้ำพรก็เข้ามาช่วยเหลือเรื่องค่าใช้จ่ายในครอบครัวของน้ำน้อยเสมอ เช่น ในตอนที่น้ำน้อยทะเลาะกับน้านายท้าย น้านายท้ายเก็บข้าวของออกจากบ้านไป ทำให้น้ำน้อยต้องรับภาระเลี้ยงดูลูกๆ เพียงลำพัง น้ำน้อยจึงเปลี่ยนอาชีพจากเย็บเสื้อผ้ามาขายขนมรังผึ้ง น้ำพรก็เข้ามาช่วยโม้แป้งขนมให้น้ำน้อย

กิจการขายขนมรังผึ้งดำเนินไปได้ดี มีรายได้เลี้ยงดูลูกๆ และทำให้น้ำน้อยไม่อนุทรร้อนใจเมื่อสามีไม่ค่อยส่งเงินมาให้ กลายเป็นบทสรุปออกมาเป็นคำพูดชัดเจนว่า ถึงไม่มีน้านายท้าย น้ำน้อยก็อยู่ได้ บทสรุปนำมาซึ่งท่าทีที่ชัดเจน โดยเฉพาะเมื่ออยู่กับน้ำพร¹²

นอกจากน้ำพรจะช่วยเหลือน้ำน้อยในการโม้แป้งขนมรังผึ้งแล้ว เมื่อน้ำน้อยไม่มีเงินส่งแชร์ น้ำพรก็เข้าช่วยเหลือเช่นกัน¹³ รวมทั้งน้ำพรยังช่วยชีวิตลูกชายของน้ำน้อยที่กำลังจะจมน้ำไว้ด้วย¹⁴ จะเห็นว่าน้ำพรเป็นตัวละครที่เป็นตัวแทนสังคมชนบทที่แสดงออกถึงความมีน้ำใจช่วยเหลือ แม้ว่าน้ำน้อยจะตอบแทนน้ำพรด้วยความเห็นใจไม่ใช่ความรักเหมือนที่น้ำพรปรารถนาดีต่อน้ำน้อยและครอบครัวมาโดยตลอด แต่น้ำพรก็ยินดีที่จะช่วยเหลือน้ำน้อยทุกครั้ง ก่อนที่น้ำพรจะเสียชีวิตด้วยโรคพิษสุราเรื้อรัง น้ำพรก็ยังปรารถนาดีต่อน้ำน้อย ดังคำสั่งเสียของน้ำพรที่พูดกับน้ำน้อยว่า “ขยันตุ๋นเห็ดหูหนูขาวด้วย”¹⁵ ซึ่งเป็นยาบำรุงไตให้น้านายท้ายสามีที่เคยทอดทิ้งน้ำน้อยไป ความหวังดีสุดท้ายของน้ำพรแสดงให้เห็นว่าแม่ลมหายใจสุดท้าย น้ำพรก็ยังมีความจริงใจและปรารถนาดีต่อครอบครัวของน้ำน้อยอยู่เสมอ

¹¹ วัฒน์ วรรณขางกูร, ฉากและชีวิต, หน้า 29.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 107.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 126

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 146.

¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 206.

แม้ว่าวัฒน์จะเสนอให้น้ำพรเป็นตัวแทนของคนชนบทที่มีความเอื้ออารีและให้อภัยดังที่กล่าวในข้างต้นก็ตาม แต่เมื่อสภาพสังคมชนบทภาคกลางเริ่มเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นสังคมเมืองอันเป็นผลมาจากการพัฒนาที่มุ่งความเจริญทางวัตถุ สภาพสังคมชนบทที่เคยเป็นสังคมที่เอื้ออารีก็กำลังเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน ดังที่ในตอนท้ายเรื่องลูกสาวของน้ำน้อยที่เข้าไปทำงานในเมืองต้องหอบลูกกลับบ้านชนบทด้วยความบอบช้ำ เป็นภาพเดียวกับภาพของน้ำน้อยในอดีตที่น้ำน้อยหอบลูกกลับมาด้วยความผิดหวัง ในขณะที่น้ำพรที่เป็นตัวแทนของคนชนบทที่มีความเอื้ออารีและให้อภัยเสียชีวิตไปแล้ว วัฒน์ได้ตั้งคำถามว่าท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทจะยังมีคนที่โอบอ้อมอารีเช่นน้ำพรอีกหรือไม่

ในบ่าอันสงัดนั้น มีร่างของใครคนหนึ่งปรากฏตรงสะพานข้ามคลอง เป็นหญิงสาวร่างระหงอุ้มทารกน้อยแนบอก พร้อมกับหัวกระเป๋าสัมภาระ และกางร่มกันแดดให้ทารกน้อย...หน้าตาคนขายของเด็กสาวมีรีวรอย โสภเสร์้า ผิวแก้มซีดเซียว ดวงตาทมอมหม่นเปลือกตาบวมแดงอย่างคนผ่านการร้องไห้มาอย่างหนัก ลูกสาวคนสวยของน้ำน้อยนั่นเอง กลับมาอย่างบอบช้ำ คล้ายสมัยแม่ของเธอเมื่อแรกสาว ต่างแต่ที่บ้านของเรายังจะมีหนุ่มบ้านนอกน้ำใจดีแบบน้ำพรช่วยดูแลหัวใจบอบช้ำ...หรือเปล่า¹⁶

แม้ว่าวัฒน์ วรรณยางกูรจะแสดงให้เห็นภาพสังคมชนบทที่สงบสุขท่ามกลางธรรมชาติเป็นสังคมที่รำลึกถึงของชนบท และเป็นสังคมแห่งความเอื้ออารีและให้อภัยก็ตาม แต่ภาพความสงบสุขของสังคมชนบทภาคกลางเหล่านี้กำลังถูกคุกคามและเปลี่ยนแปลงด้วยอำนาจของการพัฒนาที่มุ่งเน้นวัตถุ ดังจะกล่าวในหัวข้อต่อไป

4.2 ภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทภาคกลางอันเนื่องมาจากวาทกรรมการพัฒนาของรัฐ

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของไทยในรอบสี่ทศวรรษที่ผ่านมา มักจะเรียกกันว่าการพัฒนา สืบเนื่องจากรัฐบาลภายใต้การนำของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในช่วงปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา มีการนำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติมาใช้ในประเทศไทย ในระยะแรก การร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจอาศัยนักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกันเข้ามามีส่วนในการร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ทำให้ประเทศไทยได้รับรูปแบบการพัฒนาประเทศจากชาติตะวันตกอย่างเห็น

¹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 209-210.

ได้ชัด¹⁷ การพัฒนาตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจที่ได้รับอิทธิพลจากชาติตะวันตกจึงมิได้เป็นเรื่องของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจหรือการพัฒนาสังคมเกษตรกรรมไปสู่การเป็นสังคมอุตสาหกรรมตามวิถีปกติเท่านั้น แต่เป็นการพัฒนาที่อยู่ในฐานะวาทกรรมการพัฒนาที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างสังคมที่พัฒนาแล้วคือชาติตะวันตกกับสังคมที่ด้อยการพัฒนาคือประเทศไทยอีกด้วย¹⁸ ความพยายามในการขยายความเจริญจากสังคมเมืองมาสู่สังคมชนบทด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ มีผลให้เกิดการทำลายสถานะแวดล้อมและสภาพวิถีชีวิตชนบทอันมีผลเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของคนชนบททั้งในเรื่องระบบความคิด ค่านิยม และศีลธรรม¹⁹

มีเชล ฟูโก(Michel Foucault, 1926-1984) นักคิดแนวหลังโครงสร้างนิยม(Post Structuralism)ชาวฝรั่งเศสได้ให้ความหมายของวาทกรรมไว้ว่า เป็นกระบวนการสร้างเอกลักษณ์และความหมายให้กับสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคม ไม่ว่าจะเป็นความรู้ ความจริง อำนาจ หรือตัวตนของเราเอง ทั้งยังทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมวงกว้าง วาทกรรมทำหน้าที่เก็บกด ปิดกั้นมิให้เอกลักษณ์และความหมายของบางอย่างเกิดขึ้น หรือทำให้เอกลักษณ์และความหมายบางสิ่งที่ดำรงอยู่แล้วในสังคมเลือนหายไปได้พร้อมๆ กันด้วย เช่นเดียวกับวาทกรรมการพัฒนาที่เป็นกระบวนการสร้างความหมายให้สรรพสิ่งในสังคมว่าสิ่งใดได้รับการพัฒนาแล้ว และสิ่งใดเป็นความด้อยพัฒนา โดยอาศัย “ความรู้” ที่ถูกสร้างให้เป็นความจริง หรือที่ ฟูโกเรียกว่า ระเบียบแห่งความจริง (regime of truth) เมื่อสถาปนาความรู้ให้กลายเป็นความจริงแล้ว ความจริงเหล่านั้นจะทำหน้าที่เป็นวาทกรรมที่สร้างระบบความคิดให้สังคมที่ด้อยกว่ามองเห็นว่าความเจริญทางวัตถุเป็นเครื่องแสดงออกของความทันสมัยและปรารถนาที่จะเป็นผู้ที่ได้รับการพัฒนาเช่นสังคมที่พัฒนาแล้ว²⁰ ดังนั้นวาทกรรมการพัฒนาจึงมิได้เป็นเพียงรูปแบบการปฏิรูปที่พยายามสร้างความเจริญทดแทนความเป็นอยู่เดิมที่ถูกกำหนดให้เป็นความด้อยกว่าเท่านั้น แต่วาทกรรมพัฒนายังทำหน้าที่เป็นระบบ กฎเกณฑ์และกระบวนการสร้างเอกลักษณ์

¹⁷ ชาตรี เพ็ญศรี, “วาทกรรมการพัฒนาของรัฐไทย: พ.ศ.2504-2539,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท สาขาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543), หน้า 1-5.

¹⁸ David, Eston, *The Political of System* (New York: Knopf, 1953), pp. 139-144.

¹⁹ Peter F. Bell, : *The Thai State, the Development Capitalism, and the Rural Areas In Thailand*, Paper presented to the Thai- European Seminar on “Village and State in Thai Studies,” Huahin, Thailand, 9-12 April, 1985.แปลโดย กาญจนา แก้วเทพ, “ รัฐไทย พัฒนาการของระบบทุนนิยมและชนบทในประเทศไทย,” *วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง* 5 (เมษายน – กันยายน 2529): 162.

²⁰ อ่างถึงโน ไชย์รัตน์ เจริญสิน โอบาร, *วาทกรรมการพัฒนา, พิมพ์ครั้งที่ 3* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา, 2542), หน้า 5.

และความหมายชนิดหนึ่งให้กลายเป็น“ความรู้” และ“ความจริง” ที่คนในสังคมต้องยอมรับและปฏิบัติตาม วาทกรรมการพัฒนาจึงถือเป็นระบบความคิดที่สำคัญที่วางรากฐานให้ผู้คนในสังคมมองเห็นคุณค่าของการพัฒนาว่าเป็นแนวทางไปสู่การเรียนรู้สิ่งที่น่าสนใจและได้รับการพัฒนาแล้ว

แม้ว่าวาทกรรมพัฒนาจะเป็นวาทกรรมที่เกิดขึ้นหลังยุคสงครามโลกครั้งที่สอง และเป็นกระบวนการที่ประเทศพัฒนาแล้วเป็นผู้ใช้อำนาจวาทกรรมนี้กับประเทศด้อยพัฒนาหรือประเทศโลกที่สามก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาไกลและกระบวนการสร้างระบบความคิดเรื่องการพัฒนาและการสร้างความเจริญจากสังคมเมืองมาสู่สังคมชนบทไทยที่รัฐบาลไทยได้รับอิทธิพลการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ จากชาติตะวันตกจะพบว่า กระบวนการพัฒนาความเจริญที่มุ่งเน้นวัตถุที่สังคมเมืองกระทำกับสังคมชนบทนั้นก็มีการใช้วาทกรรมพัฒนาที่ไม่แตกต่างกัน ทั้งปฏิบัติการของวาทกรรมพัฒนาที่ปิดกั้นและปฏิเสธให้การมีอยู่และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสังคมชนบทให้เป็นอื่นและด้อยพัฒนา สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่ากระบวนการสร้างความคิด ความศรัทธาเรื่องการพัฒนาให้เกิดแก่ผู้คนในสังคมชนบทนั้นมีได้แตกต่างไปจากการกระบวนการที่กลุ่มประเทศพัฒนาแล้วหยิบยื่นความคิดเรื่องการพัฒนาให้แก่ประเทศกำลังพัฒนา ผู้วิจัยเห็นว่าวาทกรรมพัฒนาที่เสนอผ่านระบบความคิดที่ว่าพัฒนาว่าเป็นแนวทางสู่การนำสมัยและเป็นการเป็นผู้มีอารยะเป็นปัจจัยสำคัญที่แทรกซึมกล่อมเกล้าให้คนชนบทภาคกลางให้ความสำคัญของการพัฒนาความเจริญทางวัตถุมากกว่าการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาชาวบ้าน วาทกรรมพัฒนาของรัฐถือเป็นปัจจัยหลักและเป็นเหตุที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมชนบท ซึ่งมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมชนบททั้งวิถีชีวิต ค่านิยมของคนชนบทอย่างหลีกเลี่ยงมิได้

ในวรรณกรรมช่วงที่ 2 ของวัณห์ วรรณยางกูรได้เสนอว่าความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทภาคกลางล้วนมีสาเหตุมาจากวาทกรรมพัฒนาที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงค่านิยมและวิถีชีวิตของคนชนบทที่เป็นวิถีแห่งการพึ่งพาธรรมชาติอย่างสมดุลให้หันมาให้ความสำคัญกับการพัฒนาทางวัตถุและความทันสมัยซึ่งทำให้วิถีชนบทเดิมต้องเปลี่ยนแปลงและสูญสลายไปในที่สุด ผู้วิจัยแบ่งการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของชนบทภาคกลางออกเป็น 6 หัวข้อ คือ ความเปลี่ยนแปลงความคิดของคนชนบทจากการยึดถือความเชื่อท้องถิ่นมาสู่การให้ความสำคัญกับวาทกรรมพัฒนา ความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทอันเนื่องมาจากการพัฒนาการคมนาคม: ถนนเปลี่ยนวิถี สัญญาแห่งการพัฒนา ความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทอันเนื่องมาจากการทำให้เป็นสังคมเมืองและสังคมอุตสาหกรรม ความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทเนื่องจากสื่อ: วิทยู

ทรานซิสเตอร์สี่ขั้วที่เพิ่งเป็นมาษา ความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทอันเนื่องมาจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและการบริโภคนิยม และความเปลี่ยนแปลงของคนชนบทอันเนื่องมาจากการย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในเมือง: มายาคติชีวิตเมืองหลวง

4.2.1 ความเปลี่ยนแปลงความคิดของคนชนบทจากการยึดถือความเชื่อท้องถิ่นมาสู่การให้ความสำคัญกับวาทกรรมการพัฒนา

ในวรรณกรรมช่วงที่ 2 ของวัฒน์ วรรลยางกูร หลายเรื่องได้สะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสังคมชนบทอย่างเป็นรูปธรรมว่ามีจุดเริ่มต้นมาจากวาทกรรมการพัฒนาของรัฐ โดยเริ่มจากการเปลี่ยนแปลงความคิดของคนชนบทที่เคยยึดถือความเชื่อท้องถิ่นให้หันมาให้ความสำคัญกับความคิดทางวิทยาศาสตร์ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมการพัฒนาเห็นได้ในนวนิยายเรื่อง *นิยายของยาย* (2536) นวนิยายเรื่อง *ปลายนาฟ้าเขียว* (2532)

นวนิยายเรื่อง *นิยายของยาย* (2536) ที่เป็นเรื่องราวของครอบครัวชนบทครอบครัวหนึ่งที่ มีพ่อ แม่ ยายและหลานสาวทั้งสี่คน เอ บี ซี และดี นวนิยายเรื่องนี้วัฒน์เสนอให้เห็นความแตกต่างด้านโลกทัศน์ของยายผู้เป็นตัวแทนของคนชนบทที่ยึดถือความเชื่อท้องถิ่นที่เห็นว่าดินเป็นของแม่พระธรณี ส่วนหลานๆ เป็นตัวแทนของคนรุ่นใหม่ที่ยึดถือระบบวิทยาศาสตร์เห็นว่าดินเป็นสสารวัตถุที่มีแร่ธาตุ การโต้เถียงของหลานๆ แสดงให้เห็นว่าคนรุ่นใหม่ในชนบทเริ่มยอมรับความคิดทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมการพัฒนา รวมทั้งปฏิเสธความคิดความเชื่อเรื่องแม่พระธรณีที่เป็นความเชื่อท้องถิ่นที่คนชนบทยึดถือสืบต่อมามาว่าไม่มีเหตุผลและไม่เป็นวิทยาศาสตร์

...พี่เอบอก ว่า ดินเป็นส่วนหนึ่งของพื้นโลก โลกนั้นเกิดจากสะเก็ดที่หลุดจากดวงอาทิตย์เมื่อหลายล้านๆปี แล้วเย็นตัวลง ยายไม่ยอมเชื่อเท่าไรหรอกว่า ดินเป็นของแม่พระธรณีต่างหาก แม่ธรณีที่มีมวยผมเป็นเหมือนท่อประปาสามารถทำให้น้ำท่วมพญามาร ในตอนที่พระพุทธรเจ้าจะตรัสรู้ได้ แม่พระธรณีจะใจร้ายเฉพาะกับคนร้ายเท่านั้น แต่กับคนดีแม่พระธรณีจะเอื้อเพื่อให้อาศัยทำมาหากินได้ปลูกข้าวได้ลงเสาบ้านเรือนอาศัยอยู่ดูแลให้ดีเพื่อให้คนรุ่นต่อไปได้ผลัดเปลี่ยนกันเข้ามาอยู่อาศัย พี่เอแย้งว่าเรื่องเพาะปลูกทำมาหากินได้นั้นเป็นเพราะในดินมีน้ำและมีธาตุไนโตรเจน โปแตสเซียมและฟอสฟอรัสต่าง

หาก ขยายว่าเป็นความอารีของพระแม่ธรณี หากเราทำดีคิดดีต่อแผ่นดินก็จะร่วม
เย็นเป็นสุข แม่พระธรณีไม่เคยคิดค่าเช่าค่าจ้างอะไรจากใคร...²¹

จากการโต้แย้งระหว่างเด็กหญิงเอและยายจะเห็นว่า เด็กหญิงเออธิบายว่าดินเป็นสสาร
วัตถุเป็นส่วนหนึ่งของเปลือกโลก โดยเธออธิบายตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ที่เธอได้เรียนจาก
โรงเรียน ในมุมมองของวิทยาศาสตร์ ดินจึงเป็นเพียงสสารที่มนุษย์สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้
เท่านั้น เธอจึงไม่ได้ให้ความสำคัญกับทรัพยากรธรรมชาติ

ในขณะที่ยายเห็นว่าดินเป็นของแม่พระธรณีซึ่งเป็นการอธิบายความคิดอันเป็นความเชื่อ
ท้องถิ่น ยายจึงให้ความสำคัญความสำคัญกับทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าการเป็นสสาร แต่ยาย
เห็นว่าดินเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า ความคิดความเชื่อของยายตามความเชื่อท้องถิ่นจึงเป็นหนทาง
หนึ่งในการสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์และการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า

จากความคิดเห็นที่แตกต่างระหว่างเด็กหญิงเอและยายเป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า
ระบบความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นถือเป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมการพัฒนาทำให้ระบบความ
คิดความเชื่อที่เป็นความเชื่อท้องถิ่นที่คนชนบทยึดถืออยู่นั้นกลายเป็นความไม่มีเหตุผล เธอไม่เชื่อ
ยาย แต่เชื่อแนวทางวิทยาศาสตร์ จากตัวอย่างดังกล่าวแสดงให้เห็นความคิดของวัฒน์ที่มีต่อวาท
กรรมพัฒนาว่ามีส่วนเข้ามาเปลี่ยนแปลงความคิดของคนชนบทที่เคยยึดถือความเชื่อท้องถิ่น
ให้เปลี่ยนแปลงไปสู่ความคิดเชิงวิทยาศาสตร์

นวนิยายเรื่อง *ปลายนาฟ้าเขียว*(2532) เป็นนวนิยายอีกเรื่องที่วัฒน์แสดงให้เห็นว่า
วาทกรรมพัฒนาได้แทรกซึมและเปลี่ยนแปลงความคิดและโลกทัศน์ของคนชนบทให้หันมา
ให้ความสำคัญกับการพัฒนาความเจริญรูปแบบต่างๆ นวนิยายเรื่องนี้เป็นเรื่องราวของชาวดำบล
ปลายนาและชาวดำบลบ้านไร่ซึ่งเป็นหมู่บ้านชนบทภาคกลางในช่วงที่รัฐบาลเริ่มดำเนินแผน
พัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 วัฒน์ วรรณยางกูรได้เสนอภาพสังคมชนบทท่ามกลางการ
รุกรานของการพัฒนาควบคู่กับเรื่องราวความรักต่างฐานะระหว่าง “ไก่อ่อน” ชายหนุ่มจากนา
นอก และ “ศิลา” ลูกสาวเจ้าแก้วเลี้ยงแห่งดำบลบ้านไร่ ผู้โหยหาเสรีแห่งท้องทุ่ง วัฒน์เปิดเรื่อง โดย
เสนอให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เกิดขึ้นกับดำบลปลายนาอันเนื่องมาจากภาครัฐดำเนิน
แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ที่มุ่งพัฒนาด้านวัตถุเป็นสำคัญ โดยเริ่มจากการสร้างความคิดให้ชาวบ้าน

²¹ วัฒน์ วรรณยางกูร, *นิยายของยาย* (กรุงเทพมหานคร: พับลิกบิสเนสพริ้นท์, 2536), หน้า

ตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาและความเจริญ ดังจะเห็นได้จากนโยบายเร่งรัดพัฒนาชนบทที่กำนังค้ำนำมาแจ้งแก่ชาวตำบลปลายนาซึ่งล้วนเป็นนโยบายที่มุ่งเน้นการพัฒนาวัตถุเป็นสำคัญ

ผลจากการประชุมคราวนี้ทำให้กำนังค้ำเร่งคืนถิ่น...หนึ่งพัฒนาเรื่องการศึกษาเล่าเรียน เร่งปรับปรุงให้มีโรงเรียนเป็นสัดส่วน เป็นแบบสมัยใหม่ มีครูมีความรู้สูงมา อบรมกุลบุตรกุลธิดา ไม่ใช่ปล่อยเป็นทโมนทุ่งหรือเรียนกันตามมีตามเกิดแถวศาลาวัดกับครุคำ คนกินหมากปากแดง (หากโครงการพัฒนาการศึกษาสำเร็จ มีครูหนุ่มสาวรุ่นใหม่มาประจำ จะจัดครูเขยๆไว้ตรงไหน กำนังค้ำไม่รู้ สักว่าเป็นภาระของตน) สอง พัฒนาการเลี้ยงสัตว์ตามโครงการซื้อขายๆ จนจำได้ไม่ครบถ้วนเพราะถอดจากภาษาเทศ ดูเหมือนจะมีคำว่า “มิตรภาพสากล” อะไรทำนองนี้ สาม เรื่องสุขภาพอนามัย ต้องเลิกกินของดิบ ต้องใส่รองเท้า ต้อง...สี่ เรื่อง...²²

จากนโยบายดังกล่าวที่กำนังค้ำนำมาแจ้งแก่ชาวบ้านนั้น จะเห็นว่าเป็นนโยบายเกี่ยวกับการพัฒนาท้องถิ่นชนบทให้มีความเจริญ โดยเริ่มจากการสร้างถนน การพัฒนาการศึกษา อันได้แก่ การพัฒนาโรงเรียนและการเรียนการสอน เป็นต้น เมื่อพิจารณาแล้วจะพบว่า วัฒนเสนอนว่านโยบายการพัฒนาชนบทเหล่านี้มิได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการปรับปรุงท้องถิ่นชนบทให้ไปสู่สภาพที่ดีขึ้น แต่มีนัยยะของการเปลี่ยนแปลง การละทิ้งสิ่งเดิมไปสู่การสร้างและใช้สิ่งใหม่ เห็นได้จากการพัฒนาการศึกษาที่ภาครัฐเห็นว่าควรจะนำครูที่มีความรู้ความสามารถจากสังคมเมืองมาแทนที่ครูที่มีอายุมาก แต่ไม่ได้หาทางออกให้กับครูในชนบทที่มีอยู่เดิม ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการให้คุณค่ากับการพัฒนาว่าต้องมาจากการสร้างใหม่ โดยมีได้คำนึงถึงการปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่ให้ดียิ่งขึ้น

ในด้านของค่านิยม วัฒนเสนอนว่าวาทกรรมการพัฒนาได้สร้างค่านิยมใหม่ว่าสิ่งที่มาจากสังคมเมืองหรือการพัฒนาเป็นสิ่งที่มีความทันสมัย รวมทั้งปฏิเสฐภูมิปัญญาชาวบ้านให้เป็นความด้อยพัฒนา ดังจะเห็นได้จาก นวนิยายเรื่อง *ปลายนาฟ้าเขียว* ที่วัฒนเสนอนกล่าวถึงฉากงานสงกรานต์ที่ชาวบ้านเริ่มเป็นเครื่องแต่งกายที่เปลี่ยนแปลงเป็นแบบสังคมเมืองมากขึ้น จากเดิมที่ชาวบ้านตำบลบ้านไร่และตำบลปลายนานิยมใช้เสื้อย้อมผ้าจากวัสดุธรรมชาติที่ให้สีคงทน กำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่การใช้สีสังเคราะห์ที่ให้สีจืดจางแต่ไม่คงทน การเปลี่ยนแปลงค่านิยมดังกล่าวเป็นผล

²² วัฒน วรธลยางกูร, *ปลายนาฟ้าเขียว* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปลายนา, 2532), หน้า 20.

จากการแผ่ขยายความเจริญจากสังคมเมืองมาสู่สังคมชนบทอันเป็นแนวทางหนึ่งของ
วาทกรรมการพัฒนา

ช่วงเดือนที่พระอาทิตย์ขึ้นสู่ราศีเมษเป็นเริ่มต้นปี เหมือนเริ่มต้นชีวิตใหม่ ทำ
บุญร่วมกัน สนุกสนานด้วยกัน เสื้อผ้าสีดำหรือสีครามอันเคยใส่ประจำทำงาน
ในไร่นา ถูกเปลี่ยนเป็นชุดสีสวยเตรียมย้อมผ้ากันแต่เนิ่นๆ ละอะไปทั้งลานบ้าน
ย้อมเองด้วยสีธรรมชาติหาได้เอง หรือที่ขบวนเกวียนจากหลังเขานำมาแลกข้าว
จำพวกลูกพุด ลูกคำ ก้านดอกกรรณิการ์ ขมิ้นชัน ล้วนแต่ได้สีออกไปทางเหลือง
แสดแดง ส่วนจำพวกสีเขียว เขียวอ่อน ย้อมด้วยใบยอและใบแคเป็นหลัก กาล
สมัยเปลี่ยนไป สีธรรมชาติจากหลังเขาถูกแทนที่ด้วยสีแบบใหม่จากในเมือง
ย้อมได้หลากหลายมากกว่าสะดวกกว่า ถึงสีจะตกง่าย ไม่คงทนถาวรเหมือนสี
แบบเก่า แต่มีสีสันสงกรานต์ให้สดใส ใครเลือกใส่สีใด แล้วแต่ใจอิสระ²³

จากความเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมของชาวตำบลบ้านไร่ และตำบลปลายนาดังกล่าว
จะเห็นว่าวัฒน์ วรรณยางกูรได้เสนอว่าวาทกรรมการพัฒนาได้เข้ามาสร้างค่านิยมใหม่ให้
คนชนบทให้ความสำคัญกับความทันสมัย คนชนบทจึงหันมาย้อมสีเสื้อผ้าจากสีสังเคราะห์ที่มา
จากสังคมเมืองที่มีสีสันฉูดฉาดและแลดูนำสมัยแทนการใส่เสื้อผ้าย้อมสีธรรมชาติอันเคยเป็น
วิถีเดิมของคนชนบท สีย้อมผ้าที่ได้จากธรรมชาติจึงถูกแทนที่ด้วยสีสังเคราะห์จากสังคมเมืองซึ่ง
แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมใหม่ที่เข้ามาพร้อมกับการพัฒนาชนบทกำลังสร้างวัฒนธรรมใหม่ให้
คนชนบทเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนให้เปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นสังคมเมือง

จากนวนิยายเรื่อง *ปลายนาฟ้าเขียว* ที่กล่าวถึงอำนาจของวาทกรรมการพัฒนา จะเห็นว่า
วัฒน์เสนอให้เห็นกระบวนการของวาทกรรมการพัฒนาในสังคมชนบทที่เป็นกระบวนการ
เปลี่ยนแปลงความคิดความเชื่อของคนชนบทให้ยอมรับความคิดเรื่องการพัฒนา ด้วยการพยายาม
แทรกซึมวาทกรรมพัฒนาให้เป็นที่ยอมรับแก่คนชนบท แล้วจึงครอบงำความเชื่อเดิมของ
สังคมชนบทด้วยการให้ความหมายว่าการพัฒนาจะนำสังคมไปสู่ความเจริญและมีอารยะ ขณะ
เดียวกันก็ได้ให้ความหมายว่าวิถีชนบทเดิมชนบทเป็นความถลำหลังและด้อยพัฒนาสมควรที่จะละ
ทิ้งวัฒนธรรมเก่ามาสู่การปรับใช้วัฒนธรรมใหม่จากสังคมเมืองที่มีความศิวิไลซ์มากกว่า วัฒน์
เห็นว่าการครอบงำด้วยวาทกรรมพัฒนาดังกล่าวส่งผลให้คนชนบทละทิ้งค่านิยมและแนว

²³ วัฒน์ วรรณยางกูร, *ปลายนาฟ้าเขียว*, หน้า 70.

ปฏิบัติที่เคยสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษมาสู่การดำเนินชีวิตที่ได้รับอิทธิพลจากวาทกรรมการพัฒนาที่มาจากสังคมเมือง ทั้งนี้เพื่อให้ได้ชื่อว่าเป็นผู้ได้รับการพัฒนาแล้ว

นอกจากนี้วัฒน์ยังเสนอความคิดเกี่ยวกับคนกลุ่มน้อยที่เชื่อว่าอยู่ในประเทศไทยว่าคนไทยมองชนกลุ่มน้อย เช่น มอญ พม่าว่าค้อยกว่า ความคิดดังกล่าวอันเป็นผลจากวาทกรรมการพัฒนาที่สร้างความหมายให้ชนกลุ่มชนเป็นกลุ่มชนที่ค้อยกว่าและเป็นอื่น²⁴ วัฒน์เสนอความคิดดังกล่าวปรากฏชัดเจนในนวนิยายเรื่อง *ปลายนาฟ้าเขียว* (2532) เรื่องสั้นเรื่อง “กุหลาบไร่” (2538) และเรื่องสั้น “สู่เสรี” (2535)

ในนวนิยายเรื่อง *ปลายนาฟ้าเขียว* วัฒน์ได้เสนอความคิดดังกล่าวผ่านตัวละคร “มะนาง” แม่ของเดือนตัวละครเอกของเรื่อง ซึ่งเป็นชาวเขามีลายสักรูปรวงข้าวที่หน้าท้อง ความแตกต่างทางเชื้อชาติ ทำให้มะนางไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมตำบลปลายนาซึ่งถือเป็นสังคมพื้นราบที่มีอารยะกว่า เมื่อ“ทวน”พ่อของเดือนเลือก “มะนาง”สาวชาวเขาต่างเผ่าพันธุ์มาเป็นคู่ครองจึงถูกดูถูกและปฏิเสธที่จะร่วมสังคมกับกลุ่มชนของมะนาง และเมื่อทวนพ่อของเดือนอยู่กินและมีลูกกับมะนางซึ่งถือเป็นคนต่างชาติพันธุ์และต่างวัฒนธรรมก็ทำให้ถูกปฏิเสธจากสังคมตำบลปลายนา

ผู้คนเผ่าพันธุ์แถบหลังเขาถูกมองว่าป่าเถื่อน สกปรกและต่ำต้อยกว่า ถูกขัดเขียดให้เป็นตัวตลกในเรื่องนิทานจำขันประเภทโง่เขลเป็นเชย จนถึงสกปรก เกียจคร้าน คำว่าพวกหลังเขายังกลายเป็นคำปรามาสในหมู่คนพื้นราบ ไม่ว่าตำบลปลายนา ตำบลบ้านไร่ ตำบลอื่นๆ จนถึงในตัวอำเภอยังดูถูกและรังเกียจเคียดฉันทหลายชั้นหลายเท่า...ทวนไปได้คู่ชีวิตเป็นคนภูเขา-มะนาง เรื่องเด็กหนุ่มไม่รักเรียนยังพอเข้าใจ เรื่องปล่อยตัวประชดชีวิต ยังหวังว่าบวชเรียนแล้วคงดีขึ้น แต่มัวไปติดพันสาว “หลังเขา”จนไม่ได้กลับมาบวชพร้อมพี่น้อง และยังมีลูกกับพวกหลังเขา ก็กลับมาเหยียบบ้านไม่ได้อีกแล้ว แม้กระท่อมนาในยังไม่เป็นที่ปรารถนา แม้แต่เรื่องสะใภ้สักลายที่ท้องก็พากันตั้งแง่รังเกียจ²⁵

²⁴ อมรา พงศาพิชญ์, ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม), พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 192.

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

การที่ชาวตำบลปลายนาไม่ยอมรับมะนางแสดงให้เห็นถึงการปฏิเสธชาติพันธุ์ทางหนึ่งที่ว่าทวกรรมการพัฒนาทำให้ชาวตำบลปลายนาซึ่งแม้ว่าจะเป็นคนชนบท แต่ก็ถือเป็นคนชนบทที่กำลังได้รับการพัฒนาความเจริญทางวัตถุ ชาวตำบลปลายนาเห็นว่าคนเป็นกลุ่มชนส่วนใหญ่ของสังคม ในขณะที่มะนางเป็นชาวเขาเป็นชนกลุ่มน้อยและมีวัฒนธรรมการสักลายรวงข้าวที่หน้าห้องที่แตกต่างไปจากชาวตำบลปลายนา ความแตกต่างเหล่านี้ทำให้ชาวตำบลปลายนามองว่าชาติพันธุ์ที่แตกต่างของมะนางอยู่ในฐานะที่ด้อยกว่าและล้าหลัง

อย่างไรก็ตาม เมื่อชนกลุ่มน้อยถูกต่อต้านและปฏิเสธจากคนพื้นราบ กลุ่มชนเผ่าจึงต้องปรับเปลี่ยนตนเองให้เป็นที่ยอมรับ โดยการเปลี่ยนแปลงเครื่องแต่งกายและสำเนียงภาษาของตนให้กลมกลืนกับคนพื้นราบ เช่น

เสื้อผ้าอาภรณ์อย่างใหม่ทำให้คนต่างตำบลดูคล้ายกัน ไม่เว้นกระทั่งคนภูเขา ยากจำแนกแยกแยะตามเชื้อพันธุ์ หากไม่เปล่งสำเนียงพูดออกมา ยี่นานวัน แม้แต่สำเนียงพูดก็ถูกปรับเปลี่ยนให้คล้ายคลึงกันมากขึ้น พวกหลังเขาที่ไปตั้งรกรากอยู่ในอำเภอเป็นตัวอย่าง สำหรับคนที่ถูกมองหยาบหมิ่น อาจพอใจในการถูกหลอมกลืนเป็นเนื้อเดียวกับชนกลุ่มอื่น อาภรณ์ทันสมัยช่วยเพิ่มความมั่นใจเมื่อต้องปะทะสังสรรค์กับชนกลุ่มที่เคยเหนือกว่า ทางผ่านอย่างตำบลบ้านไร่เป็นตำบลร้อยพ่อพันแม่ ยิ่งยอมรับปรับเปลี่ยนหลอมกลืนทำนองนี้อยู่แล้ว แต่อารยธรรมใหม่ยังหลอมกลืนคนได้...ทุกคนลืมนับเชื้อพันธุ์ ละความแตกต่างซับซ้อนในตัวคน²⁶

จะเห็นว่าจากเดิมที่เสื้อผ้าและการแต่งกายถือเป็นเครื่องบ่งบอกถึงชาติพันธุ์และวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น แต่เมื่อการพัฒนาที่บุคคลานมาสู่สังคมชนบท วัฒนธรรมที่แสดงออกด้วยเครื่องแต่งกายที่แตกต่างกันของชาติพันธุ์ว่าเป็นความล้าหลัง ด้อยพัฒนา ดังนั้นคนกลุ่มน้อยจึงจำเป็นต้องปรับตัวให้คนพื้นราบยอมรับด้วยการละทิ้งอำพรางเครื่องแต่งกายอันเป็นเครื่องแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมของตนมาสู่การสวมใส่เครื่องแต่งกายเช่นเดียวกับคนพื้นราบ รวมทั้งสำเนียงภาษาก็เป็นสิ่งสำคัญที่คนกลุ่มน้อยต้องเรียนรู้และปรับเปลี่ยนเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของคนพื้นราบ

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 121.

ดงกันดารย่านนี้ งานใช้แรงหนัก งานรับใช้ไว้เกียรติงานเสียงอันตราย (เช่น จิต
ขามาแมลงในไร่ที่หลายร้อยไร่) ล้วนแต่ถูกผูกขาดโดยมนุษย์พันธุ์กคัน
เหล่านี้²⁸

จากเรื่องสั้นเรื่อง “กุหลาบไร่” แสดงให้เห็นว่าสิ่งที่คนชนบทชาวไทยกระทำกับคนต่าง
ด้าวเป็นผลมาจากวาทกรรมการพัฒนาที่ให้คนไทยตระหนักว่าคนต่างด้าวเป็นชาติพันธุ์ที่ด้อย
กว่า รวมทั้งทำให้คนชนบทไทยเห็นว่าการเป็นคนไทยอยู่ในรัฐไทยย่อมมีอำนาจเหนือคนต่าง
ด้าวที่เป็นคนที่มีสัญชาติอื่นที่ไม่มีกฎหมายคุ้มครอง รวมทั้งเข้าอยู่ในประเทศไทยในฐานะของ
คนพลัดถิ่น ทำงานเป็นลูกจ้างของคนไทย จึงทำให้สถานภาพของคนต่างด้าวอยู่ในฐานะที่ด้อย
กว่าคนชนบทชาวไทย

นอกจากนี้ ในเรื่องสั้นเรื่อง *สุ่เสรี*(2535) เรื่องสั้นเรื่องนี้เป็นเรื่องราวที่ผ่านมุมมองการ
เล่าเรื่องของ “ผม” นายจ้างคนไทยที่ต้องการหาลูกจ้างมาช่วยทำงานในฟาร์ม น้ำสร้อย ตัวละครที่
เป็นคนไทยและเคยว่าจ้างคนต่างด้าวมาทำงานในไร่จึงแนะนำให้เขารู้จักกับ “ชูควิน” หนุ่มชาว
พม่าที่ลักลอบเข้ามาทำงานในไทยซึ่งต่อมา “น้ำสร้อย” เปลี่ยนเป็นชื่อภาษาไทยว่า “ถวิล” เพื่อให้
เรียกได้ง่ายและอำพรางการจับกุมของเจ้าหน้าที่ น้ำสร้อยแนะนำให้ “ผม” รู้จักกับถวิล แต่เมื่อน้ำ
สร้อยพูดถึงถวิล น้ำสร้อยกลับใช้สรรพนาม “มัน” แทนตัวถวิล

“ได้คนมาถางไร่ให้แล้วนะคุณ ตั้งแต่เมื่อเช้า “เป็นพม่า ถามชื่อมันก็บอกอะไร
ควินๆ นี่แหละ เรียกไม่ถูก เลยเรียกว่าถวิล มันก็เถียงว่าไม่ได้ชื่อถวิล มันไม่
ชอบให้เรียกถวิล มันก็เถียงว่าไม่ได้ชื่อถวิล มันไม่ชอบให้เรียกถวิล ฉันก็เลขอยู่
มันว่าอวดเป็นพม่าดี ระวังถูกตำรวจจับ ไม่เห็นระอะ วันก่อนในตลาดถูกกวาด
ไปเป็นคันรด มีชื่อไทยนะดีแล้ว มันเลขยอมชื่อถวิล” น้ำสร้อยหัวเราะกึกก้องใจ
ในความสำเร็จของตน “ถามใหญ่เลยว่าชื่อของมันในภาษาไทยแปลว่าอะไร”²⁹

จากสรรพนามที่น้ำสร้อยใช้เรียก “ผม” ซึ่งมีสถานภาพเป็นเจ้าของไร่ และเป็นคนไทยน้ำ
สร้อยจะใช้สรรพนามว่า “คุณ” ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการให้เกียรติ แต่เมื่อน้ำสร้อยเรียกถวิลซึ่งเป็น
คนงานต่างด้าว น้ำสร้อยใช้สรรพนามว่า “มัน” แสดงให้เห็นสถานภาพว่าเป็นบุคคลที่ด้อยกว่า

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 107.

²⁹ วัฒน์ วรรณยางกูร, “สุ่เสรี,” ใน *รวมเรื่องสั้นสุ่เสรี* (กรุงเทพมหานคร: แพรวสำนักพิมพ์, 2539)
หน้า 130-131.

เป็นพลเมืองชั้นสอง “มัน” ซึ่งโดยปกติจะเป็นสรรพนามที่ใช้แทนสัตว์ สิ่งของ แต่กลับมาใช้เรียก ถวิลซึ่งเป็นคนงานต่างด้าวแสดงให้เห็นว่า ในมุมมองของน้ำสร้อยที่เป็นตัวแทนของคนไทย แสดงให้เห็นว่า น้ำสร้อยมองถวิลที่เป็นคนต่างด้าวว่าด้อยกว่า

ผมนึกถึงสรรพนามที่น้ำสร้อยใช้กับนายพม่า “มัน” ไม่ใช่ “เขา” หรือ “เค้า” มิ
ได้มีสำเนียงถูกเหยียดหยาม หากแต่เป็นสามัญสำนึกที่มีต่อพลเมืองชั้นสอง ผู้
อพยพ ไม่ว่าใครจะมีดีกรีอะไรมา พวกเขาก็คือพลเมืองชั้นสอง³⁰

ในตอนท้ายเรื่อง “ผม” กล่าวว่าหลังจากที่เขาได้ถวิลมาช่วยงานในฟาร์มสัตว์น้ำแล้ว ถวิล
ถูกเจ้าหน้าที่จับได้ เขาถูกจองจำสักพักแล้วถวิลก็ไม่ได้กลับมาอยู่ที่ฟาร์มอีก จนกระทั่ง “ผม” ได้
พบกับถวิลอีกครั้งพร้อมภรรยาคนไทยและลูกของเขา ถวิลจดทะเบียนเป็นพลเมืองไทยอย่างถูก
ต้องตามกฎหมาย เขาไม่ได้เป็นคนต่างด้าวอีกต่อไป เมื่อถวิลมีสิทธิเป็นคนไทยตามกฎหมายแล้ว
เขาจึงตั้งชื่อลูกของเขาว่า “คู่เสรี” แสดงให้เห็นอย่างเป็นทางการถึงการมีตัวตน มีสิทธิ มีเสรีภาพ
ไม่ต้องเกรงกลัวความผิดที่ตนเป็นคนต่างด้าวอีกต่อไป “เสรี” ของถวิลจึงหมายถึง การยอมรับ
การมีตัวตน มีสิทธิเสรีทางกฎหมายอันนำมาซึ่งการยอมรับของคนในสังคมไทยด้วย

ผมพอเข้าใจความรู้สึกของเขายู่บ้าง โดยเฉพาะเมื่อรถแล่นผ่านหน้าป้อม
ตำรวจ ไม่ต้องอีกอัคระมัดระวังอีกแล้วว่าจะโดนซื้อหานำพาคนเถื่อน ช่างคู่เสรี
เสียจริง แต่ก็ยังเป็นความรู้สึกเฉพาะเรื่อง คงไม่ถึงครั้งหนึ่งในความรู้สึกของ “ชู
ควิน” หรือ “ถวิล” ที่ทั้งหัวใจของเขาได้ “คู่เสรี” ในความหมายที่ลึกซึ้งกว่า³¹

การเปลี่ยนแปลงสถานภาพของถวิลจากการเป็นคนต่างด้าวที่ถูกสร้างคุณค่าให้เป็นเพียง
ความด้อยกว่า ความเป็นอื่น ไม่มีทั้งตัวตนและพื้นที่ในสังคมไทย มาสู่การเป็นพลเมืองไทย จึงมิ
ได้เป็นเพียงการเปลี่ยนสัญชาติเท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการสร้างการยอมรับและสร้างตัวตน
และมีพื้นที่ในฐานะพลเมืองไทยอีกทางหนึ่งด้วย ยิ่งไปกว่านั้นการสร้างตัวตนด้วยการเป็น
พลเมืองไทยของถวิลยังยกระดับสถานภาพทางสังคมของถวิลจากการเป็นอื่นมาสู่การเป็นอัน
หนึ่งอันเดียวกับคนไทย วัฒนธรรมทัศนคติเกี่ยวกับคนต่างด้าวผ่านมุมมองของผู้เล่าเรื่องราวแม้ว่า
ถวิลจะเป็นคนต่างด้าวที่แตกต่างทางชาติพันธุ์กับคนไทยก็ตาม แต่ในฐานะของความเป็นมนุษย์
“ถวิล” ก็มีฐานะความเป็นมนุษย์ผู้มีความหวังเหมือนเชื้อชาติอื่นๆ เช่นกัน

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 132.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 143-144.

...ในความรู้สึกของผมนั้น ไม่หวังใยว่าเขาจะอยากเป็น “ชูควิน” หรืออยากเป็น “ถวิล” ไม่สำคัญว่าคนเราจะเป็นคนชาติไหน ขอเพียงให้มีชีวิตชีวา มีความหวังในชีวิต...³²

จาก นวนิยายเรื่อง *ปลายนาน้ำเขียว* เรื่องสั้นเรื่อง “กุหลาบไร่” และเรื่องสั้นเรื่อง “สู่เสรี” จะเห็นว่าวัฒน์ใช้กลวิธีในการสร้างตัวละครที่มีความแตกต่างทางชาติพันธุ์ขึ้นเป็นตัวละครหลักของเรื่องทั้ง “กุหลาบ” หญิงสาวชาวมอญจากเรื่องสั้นเรื่อง “กุหลาบไร่” และ “ชูควิน” ชายชาวพม่าที่ลี้ภัยเข้ามาทำงานในประเทศไทยจากเรื่องสั้นเรื่อง “สู่เสรี” และ “มะนาง” แม่ของเดือน ซึ่งแม้จะไม่ได้เป็นตัวละครหลักในการดำเนินเรื่องก็ตาม แต่การที่วัฒน์สร้างให้ตัวละครเอกของเรื่องคือ “เดือน” เป็นลูกชายของมะนางหญิงสาวต่างชาติพันธุ์ เป็นเหตุให้ครอบครัวของเดือนถูกปฏิเสธจากสังคมและต้องออกมอยู่นานนอกเพียงลำพัง จากการสร้างตัวละครที่เป็นตัวแทนของคนชายขอบเหล่านี้ แสดงให้เห็นทัศนะของวัฒน์ต่อวาทกรรมการพัฒนาที่สร้างความหมายให้เป็นอย่างอื่นและด้อยพัฒนา เมื่อคนชนบทยอมรับวาทกรรมการพัฒนาว่าเป็นแนวทางสร้างสู่ความเป็นผู้พัฒนาแล้ว คนชนบทจึงมองชนกลุ่มน้อยด้อยพัฒนาว่า

การที่วัฒน์ วรรณยางกูรเสนอตัวละครในวรรณกรรมให้เป็นคนชายขอบ แสดงให้เห็นว่าวัฒน์เป็นนักเขียนไทยคนแรกๆ ที่ให้ความสำคัญกับความหลากหลายทางชาติพันธุ์ เมื่อพิจารณาวรรณกรรมจากประเด็นดังกล่าวจะพบว่าวัฒน์แสดงความเห็นใจคนชายขอบที่เข้ามาอาศัยและทำงานในประเทศไทย และถูกข่มเหงจากนายจ้างคนไทย วัฒน์ยังมองเห็นคุณค่าความเป็นมนุษย์ของคนชายขอบว่ามีคุณค่าความเป็นมนุษย์เช่นเชื้อชาติอื่นๆ ทัศนะและน้ำเสียงของวัฒน์ที่กล่าวถึงคนชายขอบด้วยน้ำเสียงที่แสดงความเห็นใจ นอกจากนี้ ให้เห็นปฏิกริยาของคนชนบทไทยภาคกลางที่มองคนชายขอบว่าด้อยกว่านี้เป็นปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นว่าวาทกรรมการพัฒนา มิได้แผ่ขยายอยู่ในรูปของการพัฒนาที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมชนบทในทางกายภาพให้มีความเจริญทางวัตถุเท่านั้น แต่วาทกรรมการพัฒนายังปฏิบัติการกีดกัน ปิดกั้น ปฏิเสธความแตกต่างทางเชื้อชาติให้เป็นความเป็นอื่น ถูกคนพื้นราบปฏิเสธ คนชายขอบจึงต้องปรับตัวให้เป็นที่ยอมรับอันได้แก่การปรับเปลี่ยนสำเนียงภาษา การแต่งกายตามคนชนบทไทยภาคกลาง ทำให้คนชายขอบต้องละทิ้งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนเอง

³² เรื่องเดียวกัน, หน้า 139.

4.2.2 ความเปลี่ยนแปลงของชนบทอันเนื่องมาจากการพัฒนาการคมนาคม: ถนนเปลี่ยน วิถี สัญญาแห่งการพัฒนา

รูปแบบการพัฒนาชนบทที่ภาครัฐดำเนินการอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมคือ การพัฒนาการคมนาคมซึ่งเป็นหนึ่งในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ซึ่งถือเป็นการเชื่อมโยงจากตัวเมืองมาสู่ชนบทซึ่งก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง สะท้อนในนวนิยายหลายเรื่อง เช่น นวนิยายเรื่อง *ปลายทางฟ้าเขียว* (2532) และนวนิยายเรื่อง *ฉากและชีวิต*(2539)

นวนิยายเรื่อง *ปลายทางฟ้าเขียว* เป็นนวนิยายที่วัฒน์บรรยายให้เห็นฉากสังคมชนบทในยุคที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามนโยบายการพัฒนา วาทกรรมการพัฒนาที่ปรากฏในนวนิยายเรื่องนี้ยังทำให้เกิดการเปรียบเทียบและสร้างความแตกต่างระหว่างการพัฒนาทางวัตถุ เช่น การสร้างทางลูกรังอันเป็นเครื่องหมายของการได้รับการพัฒนาแล้วของชาวตำบลบ้านไร่ ในขณะที่ทาง

เกวียนของตำบลปลายทางเป็นเครื่องหมายของความด้อยพัฒนา ดังคำพูดของ “กำนันสมิง” กำนันหนุ่มแห่งตำบลบ้านไร่ที่ดูแคลนทางเกวียนและการขี่ม้าของกำนันค้ำว่าเป็นความด้อยพัฒนา

“ทั้งซ้ำทั้งเซย” เป็นคำค่อนขอดของกำนันสมิง กำนันหนุ่มรุ่นใหม่แห่งตำบลบ้านไร่ผู้ควมขี่มอเตอร์ไซค์คันโตไปอำเภอขลุกลักด้วยหนทางทูลกันดาร ก็ยังดู “เหนือกว่า” พาหนะของกำนันตำบลปลายทาง และจะยิ่งวิเศษกว่าหากตำบลบ้านไร่ได้งบประมาณซ่อมทางลูกรัง³³

การที่กำนันสมิงดูแคลนทางเกวียนและการขี่ม้าของกำนันค้ำว่าทั้งซ้ำและเซย แสดงให้เห็นถึงอำนาจของวาทกรรมการพัฒนาที่ทำให้กำนันสมิงซึ่งถือเป็นคนชนบทได้ให้ความสำคัญกับการทางลูกรังซึ่งถือเป็นสัญญาณที่แสดงออกถึงการได้รับการพัฒนาแล้ว พร้อมทั้งเปรียบเทียบให้เห็นอย่างชัดเจนว่าทางเกวียนและการขี่ม้าของกำนันค้ำแห่งตำบลปลายทางเป็นสัญญาณของความถลำหลังและด้อยพัฒนา

นอกจากนี้อำนาจของวาทกรรมพัฒนามิได้ทำให้กำนันสมิงเห็นความสำคัญของการพัฒนาความเจริญทางวัตถุแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น แต่ทำให้กำนันค้ำรู้สึกยอมรับว่าทางเกวียนเป็นความด้อยพัฒนาด้วยเช่นกัน ดังที่กำนันค้ำกล่าวเมื่อตนเดินทางกลับจากการประชุมที่อำเภอด้วยความเหนื่อยล้าและความยากลำบากที่ต้องควมม้าบนทางเกวียน กำนันค้ำจึง

³³วัฒน์ วรรณยางกูร, *ปลายทางฟ้าเขียว*, หน้า 18.

ต้องการพัฒนาทางเกวียนให้เปลี่ยนเป็นถนนรถบั้ง “...เดินทางกลางแดดได้สักพักก็เที่ยวก็ไม่รู้
กว่าจะถึงจุดหมาย อ่อนเพลียแทบตาย อยากให้สร้างถนนหนทางดีๆ เสียที”³⁴ นอกจากนี้ ชาว
ตำบลบ้านไร่ที่ขับรถบรรทุกเข้ามารับข้าวที่ตำบลปลายนา ก็กล่าวว่าทางเกวียนเป็นความด้อย
พัฒนาและอยากให้พัฒนาเป็นถนนรถ

ทางเกวียนทอดยาวระหว่างตำบลกำลังกลายเป็นสิ่งขัดข้องใจ เมื่อถูกเปรียบ
เทียบกับถนนเรียบลื่นในตัวจังหวัด มันถูกตำหนิจากคนขับรถบรรทุกข้าวของ
เจ้าแก่เลี้ยงและเจ้าแก่บุญชัย ชาวไร่ยังบ่นว่าเมื่อไรจะเจริญเสียที ไม่เจริญ
ขนาดทางราดยางสนธิในจังหวัด ก็เจริญระดับทางลูกรังตำบลบ้านไร่ก็ยังมี³⁵

ความเปลี่ยนแปลงเรื่องการพัฒนาถนนที่กำลังเกิดขึ้นกับชาวตำบลปลายนาทำให้
“ครูคำ” ครูชาประจำตำบลปลายนามองเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอันเนื่องจากการสร้าง
ถนนว่า

ผู้ชราอย่างครูคำได้เห็นและได้ยินสำเนียงของยุคสมัย ทางเกวียนคดโค้งอ่อน
โยนอยู่ในระหว่างทุ่งนาป่าไม้ เคยเป็นความพอใจเหมาะสม กำลังกลายเป็น
ความ “เสื่อม” เมื่อมีความเจริญกว่ามาเปรียบเทียบ...เมื่อมีถนน ความเจริญ
พัฒนาอารยธรรมสมัยใหม่จะติดตามมา แทนที่สิ่งเก่าๆ ที่นับวันเสื่อมและสูญ
ดังเห็นได้จากความผันแปรในตัวอำเภอ คีบขยายมาถึงตำบลบ้านไร่ รถยนต์จะ
มาแทนเกวียน รถเครื่องแทนม้า รถแทรกเตอร์แทนควาย ขยายคืบเจิบๆ ไหลบ่า
เป็นกระแสเชี่ยวกรากกับน้ำป่าอยู่ในมโนปรารถนาของผู้คน ยังเหลือสิ่งใดคงทน
ท่ามกลางกระแสเหล่านี้³⁶

ทางเกวียนซึ่งถือเป็นเส้นทางดั้งเดิมของชนบทจึงกลายเป็นความล้าหลังและด้อยพัฒนา
ส่งผลให้การใช้เกวียนหรือการใช้สัตว์ เช่น ม้า หรือ กระบือ เป็นพาหนะกลายเป็นความด้อย
พัฒนาไปด้วย มีผลให้เกวียนและการใช้สัตว์เป็นพาหนะของสังคมชนบทที่มีอยู่ดั้งเดิมต้อง
เปลี่ยนเป็นการใช้เครื่องจักรและยานพาหนะที่มีความทันสมัยมากยิ่งขึ้น โดยการหดยิบย่นความ
สะดวกสบายมาเป็นเหตุผลในการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและการสัญจรแบบดั้งเดิม ความเปลี่ยน

³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 112.

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 113.

แปลงดังกล่าวถือเป็นจุดเปลี่ยนที่ทำให้คนชนบทต้องเรียนรู้และยอมรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วย

ในนวนิยายเรื่อง *ฉากและชีวิต* ในเรื่องนี้วัฒน์กำหนดให้ “ผม” หลานชายของ “น้ำพร” ตัวละครเอกของเรื่องเป็นผู้เล่าเรื่องราวความรักที่ไม่สมหวังของหนุ่มสาวชาวบ้านระหว่าง “น้ำพร” “น้ำน้อย” และ “น้ำนายท้าย” ควบคู่กับการเล่าถึงสภาพสังคมชนบทที่เปลี่ยนแปลงไปอันเนื่องมาจากการสร้างถนน วัฒน์เปิดเรื่องนวนิยายเรื่องนี้โดยกำหนดให้ “ผม” ผู้เล่าเรื่องที่เดินทางไปเรียนและทำงานในเมืองหลายปีเดินทางกลับบ้านชนบทเพื่อร่วมงานศพของน้ำชายคนสุดท้อง วัฒน์ได้เสนอให้เห็นว่าการสร้างถนนได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงสังคมชนบทราบลุ่มแม่น้ำที่เคยสัญจรทางน้ำด้วยเรือประเภทต่างๆ ให้เปลี่ยนแปลงไปสู่การใช้ถนนและเครื่องยนต์ ทำให้ลำคลองที่เคยเป็นเส้นทางสัญจรสำคัญของคนชนบทก็ถูกลดบทบาทลงที่สุดในที่สุด ดังที่ผู้เล่าเรื่องเล่าว่า

ผมขับรถไปที่ท่าเรือเก่า ตัวเองก็จำเกือบไม่ได้เมื่อตึกใหม่ๆ ถูกสร้างเต็มพื้นที่ริมน้ำ ไม่มีเรือหางยาวประจำทางเล่นทวนแม่น้ำใหญ่เข้าไปยังลำคลองสายนั้นอีก...จากปากทางเข้ามาเป็นถนนลาดยางระดับพอใช้ได้ ทางสายนี้ตัดผ่านหนองน้ำที่ผมเคยลุยทุ่งออกมาซื้อปลาจืดสมัยเด็ก มันเคยเป็นหนองน้ำสุดขอบฟ้าที่เขียวสำหรับเด็กเล็กๆ ที่อยากพิสูจน์ตัวเองว่า เติบโตพอไปเที่ยวชุกชนผจญภัยไกลๆ ได้ด้วยการย่นระยะทางของถนนรถ คงทำให้ความรู้สึกต่อหนองน้ำสุดขอบฟ้าเปลี่ยนไปอย่างช่วยไม่ได้จริงๆ³⁷

จากภาพที่ผู้เล่าเรื่องเล่าถึงสภาพสังคมชนบทที่เปลี่ยนแปลงไป แสดงให้เห็นว่าการสร้างถนนมาสู่สังคมชนบทได้เข้ามาเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมชนบทอย่างสิ้นเชิง จากเดิมที่คนชนบทเคยสัญจรด้วยเรือ โดยมีลำคลองเป็นเส้นทางคมนาคมที่สำคัญ แต่เมื่อมีการสร้างถนนมาสู่สังคมชนบท เรือและลำคลองที่เคยเป็นพาหนะและเส้นทางสัญจรหลักก็ถูกลดบทบาทและแทนที่ด้วยถนนและพาหนะรูปแบบใหม่ เช่น รถจักรยานยนต์ และรถยนต์ เป็นต้น นอกจากนี้การที่ผู้เล่าเรื่องเล่าว่าเมื่อตอนเขาเป็นเด็กเคยเห็นว่าหนองน้ำเป็นหนองน้ำสุดขอบฟ้า แต่เมื่อมีการตัดถนนหนองน้ำก็เปลี่ยนแปลงไป แสดงให้เห็นการครอบงำของการพัฒนาความเจริญทางวัตถุที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติของสังคมชนบทอย่างชัดเจน

³⁷ วัฒน์ วรรณขางกูร, *ฉากและชีวิต*, หน้า 15-16.

นอกจากนี้ วัฒนยังเสนอให้เห็นด้วยว่าการสร้างถนนมิได้เป็นการสร้างความเปลี่ยนแปลงในด้านกายภาพจากทุ่งนามาสู่การเป็นถนนเท่านั้น แต่ยังสร้างความเปลี่ยนแปลงจากการสัญจรทางน้ำมาสู่การสัญจรทางบกอีกด้วย และคนชนบทจำเป็นต้องเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตแบบใหม่ที่มาพร้อมกับการเข้ามาของถนนด้วย คนชนบทจะต้องหันมาสัญจรทางรถยนต์มากขึ้น และหากไม่อาจปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ ก็อาจเกิดโศกนาฏกรรมดังที่ผู้เล่าเรื่องเล่าถึงน้ำชายคนสุดท้าย อดีตนักพายเรือแจมที่เก่งที่สุดที่จบชีวิตด้วยอุบัติเหตุทางรถยนต์

...เขาเคยเป็นชายหนุ่มปราดเปรียว เก่งพอตัว และเท่าที่สุดขณะพายเรือแจม... เรือแจมลำเล็ก เปรี้ยว และโคลงง่าย คนไม่ชำนาญลงนั่งเรือจะโคลงออกแรง พลัดปลั่งก็พลิกคว่ำจนคนจมน้ำง่าย ๆ มีแต่หนุ่มวัยรุ่นอย่างน้ำชายคนเล็กที่พายเรือแจมไปไหนต่อไหนโดยไม่เกิดเรือล่มให้เปียกปอนและอับอายสาว ๆ... ผมเคยเชื่อว่าน้ำเป็นคนเก่งพอจะเอาตัวรอดไปได้ตลอดรอดฝั่ง เหมือนกับที่เคยประคองเรือแจมไม่ให้ล่ม แล่นฉิวไปจนถึงท่าหน้าที่หมาย น้ำคงนึกไม่ถึงว่า ขับรถเก่งบนถนนนั้นยากเย็นกว่าพายเรือแจมในคลอง³⁸

เมื่อสภาพสังคมชนบทเปลี่ยนแปลงไป การสัญจรทางน้ำถูกลดบทบาทลง ถนนและรถยนต์กลายเป็นเส้นทางและพาหนะชนิดใหม่ที่คนชนบทต้องปรับตัวเรียนรู้ แม้ว่าน้ำชายจะมีชำนาญในการพายเรือแจม แต่เมื่อการคมนาคมเปลี่ยนแปลงจากการสัญจรด้วยเรือในลำคลองมาสู่การสัญจรด้วยรถยนต์บนถนน น้ำชายผู้ที่มีความชำนาญในการพายเรือแจมก็ต้องหันมาเรียนรู้การขับรถแทน และหากคนชนบทไม่สามารถเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้ก็อาจประสบอุบัติเหตุเหมือนดังที่วัฒนยังเสนอให้น้ำชายอดีตนักพายเรือแจมผู้ปราดเปรียวต้องจบชีวิตด้วยอุบัติเหตุทางรถยนต์ ซึ่งแสดงให้เห็นทักษะของวัฒนที่มีต่อการพัฒนาและความเปลี่ยนแปลงที่ทำให้คนชนบทต้องเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นให้ได้และหากไม่สามารถเรียนรู้และปรับตัวให้เข้าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นก็อาจเกิดโศกนาฏกรรม

นอกจากนี้ ถนนยังทำหน้าที่เป็นเส้นทางสู่ความเปลี่ยนแปลงที่แผ่ขยายความเจริญรูปแบบต่างๆ จากสังคมเมืองมาสู่สังคมชนบทด้วย³⁹ ในนวนิยายเรื่อง *ปลายนาฟ้าเขียว* ยังเสนอว่า

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 17, 18, 20.

³⁹ ศรีศักร วัลลิโภคม, *ทัศนะนอกเรียด สังคม-วัฒนธรรม ปัจจุบันผันแปร*, หน้า 15.

ถนนมิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงเส้นทางสัญจรที่เป็นสัญญาณของการพัฒนาแล้วเท่านั้น แต่ถนนยังทำหน้าที่เชื่อมโยงสังคมเมืองและสังคมชนบทเข้าด้วยกัน ซึ่งเห็นได้จากฉากที่วัฒน์เสนอให้เห็น การเปลี่ยนจากถนนลูกรังของชาวตำบลบ้านไร่ ไปสู่การใช้ถนนลาดยาง ทำให้ตำบลบ้านไร่เปลี่ยนแปลงไปมีทั้งรถโดยสาร เครื่องแต่งกายและคำพูดของชาวตำบลบ้านไร่เปลี่ยนแปลงไป เป็นแบบสังคมเมืองด้วย เช่น

ช่วงระยะฤดูหลังฝนที่แล้งถึงแล้งนี้ ตำบลบ้านไร่เปลี่ยนแปลง โครงการ ทางลูกรังเป็นหลุมเป็นบ่อถูกปรับบดอัดจนเรียบ หวังกันว่าด้วยแรงผลักดันของกำนัน สมิงและสองเจ้าแม่แห่งบ้านไร่ ทางลูกรังจะพลิกโฉมเป็นถนนลาดยาง แต่ก่อนจะถึงโฉมใหม่ รถโดยสารประจำทางของเจ้าแม่บุญชัยเจ้าครองเส้นทางค้ำหน้า เจ้าแม่เลี้ยง รถมอเตอร์ไซค์โลดเต้น โครงการ สีสนของมันช่างจัดจ้านเหมือน สีกลิบคอกไม้กลางแดดแล้ง เบ่งบานฉวัดเฉวียนฝ่าฝุ่น ถลาโลดหลุมบ่อ ในกำมือควงขี้ของคนหนุ่มทันยุคสมัย เค่นโคคในเครื่องแต่งกายแปลกตาจูดาด เนื้อแท้ภายใต้อารมณ์นำสมัยจะเหลือเพียงความหีบหย่งกริดกรายหรืออื่นใด ก็แล้วแต่บุคคล รวมทั้งศัพท์แสลงถ้อยวาจาแปลกหันแปรระบาคมาจากในเมือง ฟังเผินๆ คมคายฟังจริงจังกี่ไรสาระ ยกเว้นบางคำบางคน ล้วนแล้วเป็นปรากฏการณ์ใหม่ของฤดูกาลสังคม⁴⁰

จะเห็นว่า เห็นการปรับปรุงเส้นทางคมนาคมมิได้เป็นเพียงการสร้างความสะดวกสบาย ในการติดต่อระหว่างสังคมเมืองกับสังคมชนบทหรือระหว่างสังคมชนบทด้วยกันเท่านั้น แต่ยังเป็นช่องทางการรับรู้วัฒนธรรมใหม่จากสังคมเมืองด้วย และนำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยมของคนชนบท

แม้ว่าวัฒน์จะเสนอภาพความเปลี่ยนแปลงของชนบทอันเนื่องมาจากการพัฒนา แต่จะพบว่าในนวนิยายเรื่อง *ปลายนาฟ้าเขียว* วัฒน์เสนอแนวทางการดำเนินชีวิตของคนชนบทท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงได้อย่างน่าสนใจว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับสังคมชนบทนั้นมีทั้งข้อดีและข้อเสีย ดังนั้นท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นคนชนบทจึงควรที่จะเข้าใจและสามารถปรับตัวให้อยู่ร่วมกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นได้อย่าง สมดุลเพื่อให้ความเปลี่ยนแปลง

⁴⁰ วัฒน์ วรรณยางกูร, *ปลายนาฟ้าเขียว*, หน้า 120-121.

แปลงที่เกิดขึ้นเป็นวิถีทางที่จะทำให้สังคมชนบทเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ดังที่วัฒน์เสนอ ทักษะผ่านการสนทนาของตัวละคร “ทิดสาย” “หนุ่มจันทิ” และ “เถื่อน” ว่า

นอกจากจับคู่รถเครื่องกับม้าแล้ว การสนทนาถอยลมระหว่างทางขยายไปถึง ควบคู่กับรถแทรกเตอร์ ถนนลาดยางกับทางเกวียน โบราณกับสมัยใหม่ คนแต่ ก่อนกับคนเดี๋ยวนี้ ในส่วนของสมัยก่อนดูรวมๆ แล้วก่อนไปทางไม่สะดวกกาย แต่สบายใจ ตรงกันข้ามในส่วนของสมัยใหม่ ก่อนมาทางสะดวกกาย แต่สบาย ใจ ยกตัวอย่างชาวตำบลบ้านไร่ที่ต้องขายไร่นามาซื้อรถมอเตอร์ไซค์ขี่โฉบฉวย ไปวันๆ กลายเป็นคนนิสัยเสีย ไม่สนใจทำมาหากิน ดีแต่เที่ยว เล่นการพนัน แต่ ก็ถูกแย้งว่าเป็นเรื่องของแต่ละคน ถูกโต้กลับว่ามันเป็นเรื่องของสมัย มองรวมๆ คือการพัฒนาทางวัตถุ แต่จิตใจไม่พัฒนาเท่าทัน นับวันเสื่อมลง ชุมชนเคยสงบ สุขพึ่งพาอาศัยกันได้ ก็กลายเป็นเห็นแก่ตัวมากขึ้น ถูกค้านว่าเมื่ออะไรๆ เปลี่ยน แปลง ระเบียบชีวิต นิสัยการอยู่ร่วมกัน ต้องเปลี่ยนด้วยเป็นธรรมดา ต้องหาทาง ปรับให้เหมาะ ไม่ใช่ยึดตายตัวแบบเก่า⁴¹

จากประเด็นเรื่องความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการสร้างถนน จะเห็นว่า วาทกรรมการพัฒนาทำให้ถนนเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงการได้รับการพัฒนาแล้ว ในขณะที่เดียวกันเมื่อมีการพัฒนาถนนก็เท่ากับว่าต้องมีการเปลี่ยนแปลงการคมนาคมเดิมของชนบทด้วย นั่นคือการเปลี่ยนจากการสัญจรทางน้ำมาสู่การสัญจรทางบก รวมทั้งเปลี่ยนการโดยสารด้วยเรือ มาเป็นรถยนต์ การพัฒนาทางเกวียนมาสู่ถนนรถ ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้แม้ว่าวัฒน์จะยอมรับ ส่วนหนึ่งว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ทำให้สังคมชนบทมีการสัญจรที่สะดวกสบายมากยิ่งขึ้นก็ ตาม แต่วัฒน์ก็ได้แสดงความห่วงใยและต้องการให้คนชนบทตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงอัน เนื่องมาจากการพัฒนาว่ามีได้สร้างประโยชน์เพียงด้านเดียว แต่ขณะเดียวกัน การพัฒนาที่ส่งผล กระทบต่อสังคมชนบทด้วย ทำให้คนชนบทต้องปรับเปลี่ยนตนเองเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมใหม่ เช่น รถยนต์ ที่มาพร้อมความเปลี่ยนแปลงนั้นด้วย และในขณะเดียวกันก็ถนนเป็นเส้นทางเชื่อม ต่อความเจริญและแพร่ขยายวัฒนธรรมจากสังคมเมืองมาสู่สังคมชนบทซึ่งก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและการทำลายวัฒนธรรมเดิมของชนบทอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นกัน

⁴¹ วัฒน์ วรรณยางกูร, ปลายนาฟ้าเขียว, หน้า 117.

4.2.3 ความเปลี่ยนแปลงของชนบทอันเนื่องมาจากการทำให้เป็นสังคมเมืองและสังคมอุตสาหกรรม

ในช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่ (พ.ศ.2535-2540) ธุรกิจค้าที่ดินเติบโตอย่างมาก มีการเก็งกำไรจากการขายที่ดินมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเข้าไปแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอีกทางหนึ่ง ดังที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในรูปของการเก็งกำไรซื้อขายที่ดินในช่วงนี้มีรายงานการกว้านซื้อที่ดินเพื่อทำธุรกิจต่างๆ อย่างกว้างขวาง ทั้งการทำธุรกิจสนามกอล์ฟ การทำสวนป่าไม้โตเร็ว ตลอดจนการทำธุรกิจบ้านจัดสรรและรีสอร์ท ซึ่งสะท้อนให้เห็นพลังของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและภาคธุรกิจ มีการแข่งขันทรัพยากรที่ดิน ป่า และน้ำจากภาคเกษตรกรรม โดยมีภาครัฐบาลให้ความร่วมมือทั้งทางตรงและทางอ้อม เมื่อผสมผสานกับพลังของผู้มีอำนาจและนายทุนท้องถิ่น ซึ่งเติบโตมาจากการแสวงหาประโยชน์จากค่าเช่า ได้สร้างราคาที่ดินที่เพิ่มสูงขึ้น ชาวบ้านจำนวนมากจึงขายที่ดิน⁴²

การทำให้สังคมเกษตรกรรมในชนบทเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นสังคมเมืองและสังคมอุตสาหกรรมเป็นอุตสาหกรรมเป็นกระบวนการหนึ่งภายใต้วาทกรรมการพัฒนาถือเป็นแนวทางที่เกิดขึ้นเพื่อรองรับการเจริญเติบโตของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่รัฐบาลให้การสนับสนุนการลงทุนในภาคเอกชนทำให้ภาคเอกชนมองหาทำเลในการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมที่มีความพร้อมทั้งการสาธารณูปโภคและด้านแรงงาน ซึ่งปัจจัยการลงทุนภาคอุตสาหกรรมเหล่านี้มีในสังคมชนบท⁴³ นอกจากนี้ชนบทยังเป็นพื้นที่ที่สามารถพัฒนาเป็นที่อยู่อาศัยของคนเมืองที่ต้องการหลีกเลี่ยงความวุ่นวายของสังคมเมืองได้เป็นอย่างดี ประกอบกับมีถนนตัดมาสู่ชนบทยังทำให้การเดินทางไปทำงานในเมืองเป็นไปได้โดยสะดวก การขยายเมืองและการเร่งพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้ชนบทภาคกลางเป็นอีกหนึ่งภาคที่ได้รับการเปลี่ยนแปลงจากการขยายเมืองดังกล่าว และสิ่งหนึ่งที่ถือเป็นความเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรมของสังคมชนบทอันเนื่องมาจากการขยายเมืองและการพัฒนา อุตสาหกรรมคือ การซื้อขายที่ดินเพื่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม

⁴² สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, เอกสารประกอบการสัมมนา นโยบายที่ดินกับการพัฒนาชนบท ครั้งที่สอง เรื่อง วิฤตการณ์ที่ดิน เกษตรกรรมและทางเลือกในการแก้ปัญหา (กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534), หน้า 25-50.

⁴³ ธรรมรักษ์ การพิศิษฐ์, “วิวัฒนาการการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย” ใน 5 ทศวรรษ สถาปณณ์ (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งประเทศไทย, 2543), หน้า 69.

วัฒน์เสนอให้เห็นว่าความเปลี่ยนแปลงของชนบทอันเนื่องมาจากการทำให้เป็นสังคมเมืองและสังคมอุตสาหกรรมมีจุดเริ่มต้นจากการขายที่ดิน ทั้งนี้เพื่อยกฐานะทางสังคมถือเป็นความคิดที่เข้ามาพร้อมกับความต้องการพัฒนาสังคมเกษตรกรรมให้เป็นสังคมเมืองและสังคมอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดการซื้อขายที่ดินของคนชนบทให้แก่นายทุนเพื่อนำเงินที่ได้จากการขายที่ดินมาซื้อเครื่องอำนวยความสะดวก แสดงออกถึงความมีหน้ามีตาในสังคมซึ่งถือเป็นการสร้างการยอมรับและยกฐานะทางสังคมให้แก่คนชนบท⁴⁴ วัฒน์ได้สะท้อนความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวในนวนิยายเรื่อง *สิงห์สาโท* (2541) และ *ฉากและชีวิต* (2539)

ในนวนิยายเรื่อง *สิงห์สาโท* (2541) วัฒน์ได้เสนอให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทอันเนื่องมาจากการขยายเมืองมาสู่สังคมชนบท ทำให้ที่ดินในชนบทกลายเป็นสินค้าที่มีมูลค่า นวนิยายเรื่องนี้เป็นเรื่องราวของ“สิงห์”หนุ่มนักโฆษณาที่พ่ายแพ้ต่ออำนาจของทุนนิยมเมื่องานโฆษณาหม้อหุงข้าวตราควายยิ้มที่เขาเป็นผู้สร้างสรรค์ไม่ประสบความสำเร็จทางการตลาด สิงห์จึงถูกไล่ออกจากงานประกอบกับผิใจกับ“ปฎิมา”แฟนสาวนักวิเคราะห์ระบบคอมพิวเตอร์ ทำให้สิงห์ตัดสินใจจะไปใช้ชีวิตในชนบทที่หุบเขาหัวสิงห์จังหวัดกาญจนบุรีที่เพื่อนศิลปินรุ่นพี่“รวิ”ได้ไปพำนักอยู่ก่อนหน้านั้นแล้ว ในช่วงที่สิงห์ย้ายออกจากสังคมเมืองมาสู่สังคมชนบทเป็นช่วงที่สังคมชนบทมีการพัฒนาทางด้านโครงสร้างพื้นฐานแล้ว ความเจริญที่เข้ามาในระยะหลังมิได้เข้ามาเสริมสร้างความเจริญให้คนชนบทมีสภาพความเป็นอยู่ที่สะดวกสบายขึ้นเพียงด้านเดียว แต่ความเจริญที่เข้ามาสู่ชนบทนั้น ได้ดึงดูดให้นายทุนและนักธุรกิจเล็งเห็นกำไรจากการค้าที่ดินในชนบทมากขึ้น และด้วยแรงผลักดันจากเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและความต้องการที่จะมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของคนชนบท ทำให้คนชนบทตัดสินใจที่จะขายที่ทำกินของตนให้กับนายทุน ดังที่“ลุงเล้งร้อยล้าน” “นายจนวนี่ชี้กายสิทธิ์” เป็นตัวละครที่ตกอยู่ในวังวนของความเจริญที่ลวงให้เห็นว่าการขยายเมืองมาสู่ชนบทและการขายที่ดินเป็นการสร้างความร่ำรวยและยกฐานะทางสังคม

“ลุงเล้งร้อยล้าน”เป็นตัวละครสะท้อนให้เห็นถึงสภาพคนชนบทที่ถูกครอบงำด้วยค่านิยมการขายที่ดินว่าจะเป็นการยกฐานะทางสังคม จากเดิมที่ดินของลุงเล้งร้อยล้านเคยเป็นที่ดินที่ไม่มีราคา เป็นดินปนดินลูกรัง เพาะปลูกไม่ได้ แต่เมื่อมีการตัดถนนผ่านบริเวณที่ดินของลุงเล้งที่ที่ดินก็มีมูลค่าขึ้นมาทันที ประกอบกับช่วงที่ธุรกิจสังหาริมทรัพย์กำลังได้รับความสนใจ ที่ดินของลุงเล้งจึงมีนายทุนเข้ามาต่อราคาอยู่เป็นประจำ แต่ลุงเล้งก็ไม่ยอมขายเพราะจะรอเวลาที่

⁴⁴ ศรีศักร วัลลิโภดม, ทศนะนกรัตน์ สังคม-วัฒนธรรม ปัจจุบันผันแปร, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2543), หน้า 12.

ราคาที่ดินแพงที่สุด ลุงเล้งเพิ่มราคาขึ้นเรื่อยๆ จากราคาไร่ละสองหมื่นจนถึงไร่ละสามแสน ลุงเล้งมีที่ดินหนึ่งร้อยหกสิบไร่จึงเป็นที่มาของฉายาว่า “เล้งร้อยล้าน” แม้กระทั่งในตอนลุงเล้งจะสิ้นใจยังฝากกับ“ป้าม่วย”ภรรยาของลุงเล้งให้ขายที่ดินในตอนที่ราคาแพงที่สุดเท่านั้น

ขนาดเข้าโรงพยาบาลแล้ว แยกสั่งน้ำมันว่าใครมาขอซื้อ ให้บอกไร่ละสองแสนห้าหมื่น แต่แล้วจู่ๆ ก็มีนักค้าที่ดินจากกรุงเทพมหานครผ่านมาเห็นที่ดินแปลงสวย ก็มาให้ราคาไร่ละสามแสนบาทพร้อมจ่ายเงินสดทันทีเพราะกะเก็งกระแสซื้อขายที่ดินว่าสามารถทำอะไรได้ในเร็ววัน เขาเข้าจริง ลุงเล้งไม่ยอมขายอีก ด้วยยืนยันว่าที่ดินจะต้องราคาพุ่งขึ้นไปอีก ให้รอขายตอนที่ราคาสูงสุด...⁴⁵

แม้ว่าลุงเล้งจะเสียชีวิตก่อนที่จะได้ขายที่ดินจำนวนร้อยล้านบาทก็ตาม แต่การสั่งเสียของลุงเล้งที่พูดแต่เรื่องการขายที่ดินแสดงให้เห็นว่าวาทกรรมการพัฒนาที่มากับรูปของค่านิยมการซื้อขายที่ดินได้สร้างค่านิยมใหม่ให้คนชนบทคิดฝันถึงเงินจำนวนมหาศาลที่จะได้จากการขายที่ดินมากกว่าการทำมาหากินอย่างเช่นในอดีต และกลายเป็นสิ่งสำคัญที่สุดแม้ในวาระสุดท้ายของชีวิตลุงเล้งก็ยังพะวงกับเรื่องขายที่ดินที่ตอนราคาที่ดินแพงที่สุดอยู่ แสดงให้เห็นว่าค่านิยมการขายที่ดินได้เปลี่ยนทัศนคติของคนชนบทที่เคยหวงแหนที่ดินที่เป็นมรดกจากบรรพบุรุษมาสู่ความต้องการเป็นเศรษฐีจากการขายที่ดินทั้งนี้เพื่อให้เงินจำนวนมหาศาลที่ได้จากการขายที่ดินเป็นเครื่องแสดงฐานะทางสังคม

นอกจากนี้ คนชนบทยังมีค่านิยมว่าเงินที่ได้จากการขายที่ดินจะสามารถสร้างการยอมรับจากผู้คนในสังคมรวมทั้งสามารถซื้อความสุขในรูปแบบต่างๆ ได้ด้วย ดังที่น้ำจรรย์ซี่กาศสิทธิ์ที่รำรวยจากการขายที่ดิน ทำให้น้ำจรรย์ได้รับการยอมรับจากสังคมหุบเขาหัวสิงห์มากยิ่งขึ้น จากที่แต่ก่อนน้ำจรรย์เป็นเพียงชาวบ้านฐานะปานกลางคนหนึ่ง แต่เมื่อน้ำจรรย์ขายที่ดินเป็นเศรษฐีแล้ว ทำให้เพื่อนบ้านยอมรับน้ำจรรย์มากยิ่งขึ้น “พรรคพวกของน้ำจรรย์ก็คอยแต่เอออออกอ้อมๆ พุดจาเอาใจน้ำจรรย์ ผู้ซึ่งในกระเป๋ามีเงินสดก้อนโต”⁴⁶ นอกจากนี้ น้ำจรรย์ยังนำเงินที่ได้จากการขายที่ดิน ไปซื้อความสุขในสถานบันเทิง เมื่อน้ำจรรย์ไปที่สถานบริการ บรรดาพนักงานหญิงก็ต่างเอาอกเอาใจน้ำจรรย์เป็นพิเศษ “น้ำจรรย์ไปยังคาเฟ่แหล่งคุ่นเคย เห็นได้ชัดว่าบรรดาพนักงานสาวต่างมาห้อมล้อม

⁴⁵ วัฒน์ วรรณยางกูร, สิงห์สาโท, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยามอินเตอร์บุ๊คส์, 2546), หน้า 150.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 142.

เรียก ป่าจรรทุกันระม”⁴⁷ ไม่เฉพาะน้ำจระเท่านั้ที่นำเงินมาซื้อความสำราญจากสถานเริงรมย์ แต่ เศรษฐีขายที่ดินรายอื่นก็ล้วนมีพฤติกรรมเช่นเดียวกับน้ำจระ ดังที่สิงห์เล่าว่า

ทั้งมีนเบียร์ทั้งมีนคว้นบุหรี มองดูโต๊ะอื่นๆ แจกก่อนข้างหนาคา ดูท่าทางบาง โต๊ะเคาได้ว่า เป็นเศรษฐีใหม่จากการขายที่ดินเช่นเดียวกับน้ำจระ ก็แน่ละ ร่ำรวย มีเงินขึ้นมาในพริบตาจะเก็บเงินไว้ทำไม นำมาซื้อความสุขอย่างที่ไม่เคยเจอ นำ มาลบบมคือยในชีวิต ใครจะนึกว่าคนที่เคยซึ่เห่รชนิครักหลงสาวใดใครก็ไม่แล แต่เมื่อมีเงินและเข้ามาั่งที่นี้ เขาก็กลายเป็นเทพบุตรที่มีนางงามล้อมหน้าล้อม หลังราวกับหลงเสน่ห์เขาเสียเต็มประดา...ออกจากคาเฟ่ในตอนดึกวันนั้น เงิน สดในกระเป๋าน้ำจระหมดเกลี้ยง หมค ไปเป็นหมื่นในเวลาไม่กี่ชั่วโมง...⁴⁸

จากพฤติกรรมของน้ำจระและเศรษฐีใหม่ที่นำเงินที่ได้จากการขายที่ดิน ไปซื้อความ สำราญในสถานบันเทิง แสดงให้เห็นว่าการขายที่ดินกำลังเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคณชนบทจาก ที่เคยอนุรักษ์ที่ดินทำกินไว้เป็นมรดกแก่ลูกหลาน คณชนบทก็เปลี่ยนแปลงทัศนคติของตนเองมาสู่ การขายที่ดินซึ่งเป็นหนทางในการสร้างควมร่ำรวยที่สามารถนำมาซื้อความสุขและยกระดับ ฐานะทางสังคมให้เป็นที่ยกย่องและน่าเชื่อถือ แสดงให้เห็นทัศนคติของคณชนบทที่มีทัศนคติต่อ การขายที่ดินว่าเป็นหนทางเปลี่ยนฐานะ ยกระดับทางสังคมจากการเป็นคณชนบทผู้ยากไร้มาสู่ การเป็นเศรษฐีใหม่เท่านั้น รวมทั้งสร้างความมั่นใจและได้รับการยกย่องจากคณในสังคมด้วย

นอกจากนี้ การขายที่ดินยังเป็นปรากฏการณ์ที่แสดงให้เห็นว่าทัศนคติของคณชนบทที่มี ต่อการทำงานเกษตรกรรมได้เปลี่ยนแปลงไป จากที่คณชนบทจะยึดอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ซึ่งเป็นอาชีพส่วนใหญ่ของคณชนบท มีรายได้น้อยและไม่แน่นอน และเป็นอาชีพที่ไม่ได้สร้าง ความร่ำรวยเพียงพออยู่พอกิน ในขณะที่สังคมเริ่มเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นสังคมทุนนิยมมาก ขึ้น การทำเกษตรกรรมจึงไม่สามารถสร้างรายได้ให้เพียงพอต่อรายจ่ายในบ้านได้ การขายที่ดิน เข้ามาสร้างทางเลือกให้กับคณชนบทว่าจะเป็นหนทางที่ทำให้คณชนบทหลุดพ้นจากความยากจน รวมทั้งเป็นข้อเปรียบเทียบระหว่างการขายที่ดินที่จะทำให้รวยเป็นเศรษฐีในเวลาอันรวดเร็วกับ การทำเกษตรกรรมเช่นเดิมที่นับวันจะไม่อาจแบกรับภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มมากขึ้นได้ ดังนั้นคณ ชนบทจึงตัดสินใจขายที่ดินทำกินให้กับนายทุน⁴⁹ ดังที่วัฒน์ เสนอในนวนิยายเรื่อง *ฉากและชีวิต*

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 143.

⁴⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 144.

⁴⁹ ศรีศักร วัลลิโภคม, ทัศนคติกรรติ สังคม-วัฒนธรรม ปัจจุบันผันแปร, หน้า 27.

ผ่านครอบครัวของน้ำน้อยและสามีที่ต้องหาเลี้ยงครอบครัวถึงห้าชีวิต สามีของน้ำน้อยที่มีอาชีพทำอิฐ ซึ่งเป็นอาชีพที่ต้องอาศัยแสงแดด ในฤดูฝนจึงทำอิฐไม่ได้ ทำให้ขาดรายได้ ต้องประทังชีวิตด้วยการหาปลาในลำคลองเพื่อเป็นอาหาร ท่ามกลางความผิเคืองของรายได้จากอาชีพเดิม เมื่อมีนายทุนมากว้านซื้อที่ดิน สามีน้ำน้อยจึงตัดสินใจขายที่ดินอันเป็นมรดกตกทอดเพื่อนำเงินมาจุนเจือครอบครัว ในขณะที่เดียวกันเมื่อขายที่ดินให้กับนายทุนไปแล้ว คนชนบทก็ต้องเปลี่ยนอาชีพของตน สามีของน้ำน้อยจึงนำเงินที่ได้จากการขายที่ดินมาซื้อเรือหางยาวและเป็นที่มาของชื่อ “น่านายท้าย”

เป็นเรือหางยาวที่ชาวมากจนหัวเรือเลยเพียงมุงจาก น้ำค้างเปียกหัวเรือเห็นได้ชัด ในยามเช้า น้ำน้อยทำหน้าที่เช็ดถูเรืออย่างเต็มใจและภูมิใจ จะไม่ภูมิใจอย่างไรได้ ข้างเรือเขียนอักษรประดิษฐ์ด้วยสีน้ำมันสวยงามว่า “รักคนชื่อน้อย” หนุ่มทำอิฐมีทุนก้อนโตซื้อเรือ เพราะได้มรดกที่นา ขายนามาซื้อเรือ ทำนองเดียวกับหนุ่มเรือหางยาวอีกหลายราย⁵⁰

หลังจากที่สามีน้ำน้อยเปลี่ยนอาชีพจากการเป็นคนทำอิฐมาเป็นนายท้ายเรือหางยาวก็ทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น ความเป็นอยู่ก็ดีขึ้นตามไปด้วย ดังที่ผู้เล่าเรื่องเล่าว่า

วันไหนมีผู้โดยสารจ้างเหมาหลายเที่ยวรายได้ดี เขาจะหน้าบานกลับมา และมีขนมพิเศษมาปรนเปรอลูกๆ โดยเฉพาะขนมปังกับนมข้นหวาน บางทีก็เผื่อแผ่มาถึงผมด้วย วันไหนไปเยี่ยมบ้านน้ำน้อยแล้วเจอนมข้นหวาน แสดงว่ากำลังรายได้ดี⁵¹

อย่างไรก็ตาม การที่น่านายท้ายนำเงินที่ได้จากการขายที่ดินมาลงทุนซื้อเรือหางยาว เมื่อเงินที่ได้จากการขายที่ดินถูกแปรสภาพเป็นเรือรับจ้างหากเรือพังก็เท่ากับเงินมรดกสูญสิ้นไปด้วย น่านายท้ายและน้ำน้อยจึงต้องเล่นแชร์เพื่อให้มีเงินก้อนไว้ซ่อมบำรุงเรือหางยาว ส่งผลให้น่านายท้ายต้องทำงานอย่างหนักเพื่อหาเลี้ยงครอบครัวและส่งแชร์

ขายที่นาซื้อเรือ หากเรือพังเท่ากับหมดสิ้นมรดกทรัพย์สิน นายท้ายเรือจึงต้องเล่นแชร์ เพื่อถึงเวลาต้องเปลี่ยนเรือใหม่ จะได้มีเงินก้อนไปลงทุนซื้อเรือ หากิน

⁵⁰ วัฒน์ วรรณยางกูร, ฉากและชีวิต, หน้า 55.

⁵¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

ธรรมดาจะต้องทำงานหนัก หาเงินส่งแชร์ด้วย นายท้ายเรือยิ่งต้องเคี้ยวตัวเอง
อะไรที่ได้เงินเป็นรับไม่เลือก⁵²

เมื่อน้ำนายท้ายรับงานไม่เลือกเพื่อให้มีรายได้เพียงพอต่อค่าใช้จ่ายในครอบครัวและการ
ส่งแชร์ ยิ่งทำให้เรือหางยาว “คนรักชื่อน้อย” เริ่มทรุดโทรมลง

เรือหางยาวที่เจ้าของไม่เลือกมักเก่าโทรมลงโดยเร็ว งานไหนใครไม่รับเขา
บางที่เป็นงานหลุดจากแพร้านค้าที่ต้องย้ายไปอยู่ที่ใหม่ซึ่งทำเลดีกว่า ผูกเชือกโยง
แพกับคานแทนเครื่องท้ายเรือ หากออกแรงสักนิด น้ำหนักแพกระชากคานแทน
เครื่องแพบจะหลุดจากลำเรือและยังผลให้เรือหลวมคลอนไปทั้งลำ นำไปสู่การ
รั่วซึม... “รักคนชื่อน้อย” จึงเก่าลงทุกวัน⁵³

เมื่อเรือหางยาวทรุดโทรม น้ำนายท้ายก็เปลี่ยนอาชีพเป็นพนักงานรักษาความปลอดภัย
ในโรงงานอุตสาหกรรม เช่นเดียวกับคนชนบทคนอื่นๆ ที่ผันตัวเองเป็นลูกจ้างโรงงานในตัวเมือง
การขายที่ดินเพื่อนำเงินมาซื้อเรือหางยาวดังน้ำนายท้ายนอกจากจะไม่มั่นคง เมื่อใช้เงินที่ได้จาก
การขายที่ดินหมด ก็เท่ากับต้องสิ้นเนื้อประดาตัวไปด้วย

นอกจากนี้ วัฒน์ วรรลยางกูรยังวิพากษ์เพิ่มเติมผ่านความคิดของลุงของผู้เล่าเรื่องว่า หาก
มีการตัดถนนเข้าสู่หมู่บ้านอาชีพนายท้ายเรือและการใช้เรือคงหมดความสำคัญไปโดยปริยาย ลุง
จึงมองว่าอาชีพใหม่ของคนชนบทคือการเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม ทั้งนี้เพราะการ
ทำงานโรงงานมีรายได้แน่นอนสม่ำเสมอ ในขณะที่อาชีพน้ำนายท้ายนับวันจะหมดคุณค่าลงดังที่
ลุงกล่าวกับผู้เล่าเรื่องว่า

ว่าถึงเรื่องอนาคตการงาน ลุงเปรียบเทียบน้ำนายท้ายกับน้ำवादซึ่งบ้านอยู่
ละแวกเดียวกัน ทั้งสองเป็นเขมมาอยู่บ้านเมียบเหมือนกัน มีท่าทางกลัวเมียบ
เหมือนกัน ยิ่งน้ำวาคัน โคนเมียบค่าแต่ไหนก็เอาแต่ยืมลูกเด็ว น้ำวาคเดิมทำนา
มาอยู่บ้านเมียบก็ทำสวนทำไร่หลังบ้าน ขลุกขลิกไปกระทั่งเมื่อโรงงานญี่ปุ่นแห่
มาสร้างทางฟากทุ่งทิศตะวันออก น้ำวาคก็เข้าโรงงาน ส่วนน้ำนายท้ายนิสัย
ชอบหากินอิสระ มาเป็นยามก็อยู่ได้ไม่ทนจึงกลับเข้าไปจับเรือหางยาว ลุงมอง

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 63.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 62-63.

เห็นว่าในอนาคต น้ำบาดาลจะมีฐานะมั่นคงกว่าน้ำน่าย้าย ถ้าไม่เที่ยว ไม่เล่น
พนัน เพราะรายได้แน่นอน เมียอยู่ทางบ้านก็ทำสวนทำไร่พอได้เป็นกับข้าว
ส่วนอาชีพขับเรือหางยาวนั้นนับวันจะอับเฉา หากวันใดถนนตัดเข้าถึงหมู่บ้าน⁵⁴

แม้ว่า วัฒนึ่งจะเสนอทัศนคติผ่านตัวละครลุงของผู้เล่าเรื่องที่มองอาชีพนายท้ายเรือว่าเป็น
อาชีพที่ไม่มั่นคงและนับวันจะสูญสลาย เพราะหากเรือหางยาวพังก็เท่ากับหมดสิ้นทรัพย์สินไป
โดยปริยาย และเปรียบเทียบกับอาชีพลูกจ้างในโรงงานที่ลุงมองว่าน้ำบาดาลมีโอกาสก้าวหน้ามาก
กว่าเพราะการรับจ้างโรงงานมีรายได้ที่แน่นอนกว่านั้น ผู้วิจัยเห็นว่า การเสนอความคิดเช่นนี้วัฒนึ่ง
มิได้ส่งเสริมให้คนชนบทมุ่งทำงานรับจ้างในโรงงานแทนการทำเกษตรกรรม แต่วัฒนึ่งกำลังชี้ให้
เห็นว่าท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอันเนื่องมาจากการขยายสังคมอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้น
ในชนบทนั้น ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงต่อคนชนบททั้งในเรื่องวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ และ
อาชีพของคนชนบท วิถีชีวิตแบบเดิมของชนบทที่เคยอยู่อย่างพอเพียงและพึ่งพาธรรมชาติอย่าง
สมดุลกำลังเปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นสังคมแห่งการซื้อขายแลกเปลี่ยนที่มีเงินตราสื่อกลางในการ
ซื้อขาย การยึดอาชีพเกษตรกรรมจึงกลายเป็นอาชีพที่ดำรงอยู่อย่างยากเข็ญเพราะเป็นอาชีพที่มี
รายได้ไม่แน่นอนและขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศ จึงมีอาจารย์รับรายจ่ายที่เพิ่มมากขึ้นอันเป็นผล
มาจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมได้ การประกอบอาชีพเกษตรกรรมของคนชนบทจึงลดน้อยลง
นอกจากนี้ การพัฒนาความเจริญในรูปแบบอื่นๆ เช่น การสร้างถนนก็เข้ามามีส่วนสำคัญในการ
เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและอาชีพของคนชนบท ลำคลองที่เคยเป็นเส้นทางสัญจรก็ถูกลดความ
สำคัญลง รวมทั้งอาชีพนายท้ายเรือก็ถูกลดบทบาทลงเช่นกัน วัฒนึ่ง วรรณยางกูรมิได้ส่งเสริมว่า
การทำงานในโรงงานจะเป็นความหวังหรือเป็นอาชีพที่จะยกระดับฐานะให้คนชนบทอย่างยั่งยืน
แต่อย่างใด อาชีพการเป็นลูกจ้างในโรงงานของคนชนบทวัฒนึ่งเสนออันเป็นเพียงกระบวนการ
ปรับตัวของคนชนบทที่เมื่อสังคมเกษตรกรรมได้ถูกรุกทำลายด้วยโรงงานอุตสาหกรรม คนชนบทก็
หมดพื้นที่ในการทำกินไปด้วย คนชนบทจึงต้องผันตัวเองมาเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม
อย่างไม่มีทางเลือก

นอกจากความเปลี่ยนแปลงทางอาชีพของคนชนบทแล้ว คนชนบทยังต้องปรับเปลี่ยน
โลกทัศน์ของตนเองตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมด้วย ซึ่งเห็นได้จากตอนที่ผู้เล่าเล่าว่า
ในอดีตต้นฝรั่งไว้เมล็ดพันธุ์ดีเคยเป็นของรักของหวงของ “ลุงหม่อม” พ่อของน้ำพร ลุงหม่อมจะ
ถนอมและกลัวกิ่งฝรั่งจะหัก แม้จะเก็บฝรั่งขายก็ต้องเก็บเอง แต่เมื่อสภาพสังคมชนบทเปลี่ยน

⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 131.

แปลงไป คนชนบทต้องดิ้นรนกับการหารายได้ให้เพียงพอกับรายจ่าย ชนบทเปลี่ยนแปลงไปด้วย ดังนั้นคนชนบทจึงพยายามทุกวิถีทางเพื่อหาเลี้ยงครอบครัว ดังจะเห็นได้จากโลกทัศน์ของลูกหม่อมที่เปลี่ยนแปลงไป ลูกหม่อมยกคันฝรั่งที่เคยหวงแหน ให้น้านายท้ายคั้มาเผาถ่านเป็นเชื้อเพลิงประหยั้ครายจ่ายและเพื่อขายเป็นรายได้เสริม

...ฝรั่งเป็นไม้เนื้อแข็ง อยู่มาหลายปีเนื้อยิ่งแกร่ง ลำต้นใหญ่พอสมควร ต้นที่โละทิ้ง ลูกหม่อมยกให้น้านายท้ายรวบรวมไปเผาถ่าน แต่ก่อนฝรั่งเป็นของรักของหวงที่ลูกหม่อมไม่ยอมให้ใครมาใกล้กรายแต่ต้องได้เลย กระทั่งคนซื้อผลฝรั่ง เจ้าของจะเก็บให้เอง ไม่ยอมให้ใครเก็บ เพราะกลัวทำกั้กั้ก บอบช้ำ ส่วนน้านายท้ายกลายเป็นมือเผาถ่านตามประสาคนทำงานไม่ประจำ ช่วงไหนว่างงานต้องหารายได้พิเศษ หรือไม่ก็หาทางทุนค่าใช้จ่ายในครัวเรือน ลูกคนกลางถึงท้ายๆ ยังเรียนอยู่หลายคน...⁵⁵

จะเห็นว่า วัฒนั้ได้เสนอภาพความเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมมาสู่การเป็นสังคมเมืองและสังคมอุตสาหกรรม เมื่อคนชนบทขายที่ดินให้กับนายทุน คนชนบทก็ต้องผันตัวเองไปเป็นลูกจ้างในโรงงาน

นอกจากนี้การทำให้เป็นสังคมเมืองและสังคมอุตสาหกรรมยังทำให้สิ่งแวดล้อมของสังคมชนบทเปลี่ยนแปลงไป ความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติในชนบทถูกเปลี่ยนแปลงเป็นอาคาร โรงงาน มีมลภาวะทั้งทางอากาศและทางน้ำ เป็นเหตุให้ให้พันธุ์พืชและสัตว์น้ำที่เป็นประโยชน์ต่อมนุษย์ต้องสูญสิ้นไป⁵⁶ วัฒนั้ได้เสนอว่ามีจุดเริ่มต้นมาจากการซื้อขายที่ดินเช่นเดียวกัน

นวนิยายเรื่อง *ฉากและชีวิต* วัฒนั้เสนอให้ “ผม” ผู้เล่าเรื่องเดินทางกลับบ้านเพื่อร่วมงานศพน้าชายคนสุดท้ายของอดีตนักพายเรือเข้มนั้ที่ได้ผันตัวเองเป็นพนักงานโรงงานจนมีฐานะมั่งคั่งและจบชีวิตด้วยอุบัติเหตุทางรถยนต์ การกลับมาบ้านในครั้งนั้ ทำให้ผู้เล่าเรื่องมองเห็นความเปลี่ยนแปลง

⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 187.

⁵⁶ ศรีศักร วัลลิโกดม, “ชีวิตวัฒนธรรมกับความเชื่อในสังคมไทย,” ใน มองอนาคต บทวิเคราะห์เพื่อปรับเปลี่ยนทิศทางสังคมไทย, หน้า 69.

แปลงของสภาพแวดล้อมของชนบทที่เคยอุดมสมบูรณ์เปลี่ยนแปลงไปเป็นอาคารพาณิชย์และโรงงาน อุตสาหกรรมอันเนื่องมาจากการกว้านซื้อที่ดินของนายทุน ดังที่ผู้เล่าเล่าว่า

ทุ่งร้างไม่ได้หมายถึงทุ่งว่างเปล่าเหงาเจิบเป็นทุ่งร้างที่ร้างไร้กลิ่นโคลนสาบควายและรวงข้าว เริ่มแออัดจอแจด้วยบ้านจัดสรร ถนน ผู้คน รถรา แผ่ลามเข้ามาตามการขยายตัวของเมืองสมัยใหม่ ทุ่งจึงถูกทิ้งให้ร้างจากการทำนา ที่ดินมีราคาแพงลิ่ว นาแปลงที่ยังไม่ได้ถูกทำให้เป็นที่อยู่อาศัยถูกลดปล่อยให้เหี่ยวร้าง...ที่ดินกลายเป็นสิ่งมีราคาไม่ใช่ที่ดินทำกิน แต่เป็นที่ดินเพื่อการสร้างที่อยู่อาศัยบริเวณชานเมือง บางช่วงรถแล่นผ่านสะพานข้ามคลองเล็ก ๆ ความแออัดจอแจจะรุกคืบมาแค่นั้นอย่างไร ถ้าคลองเช่นนี้ยังคงสงบ มีผักแพงพวยทอดยอดแดงเรืออยู่ชาน้ำ ตาลต้นเตี้ยรอบคลองทอดเงาบนผิวน้ำ ในช่องว่างระหว่างพุ่มไม้ แลเห็นบ้านเรือนชนบทแบบเดิมซุกตัวอย่างเจิบๆ จนไม่แน่ใจว่ายังมีผู้คนอาศัยอยู่หรือเปล่า หากเป็นแต่ก่อนร้อนชะไร คนมาอยู่ห่างไกลแม่น้ำหรือคลองใหญ่เช่นนี้ ต้องเป็นคนเก่งพอจะเอาตัวรอดท่ามกลางถิ่นเถื่อน ทุกวันนี้มันกลับเป็นสถานที่ราคาแพงไม่ไกลเมือง ไปมาสะดวก ขณะเดียวกันยังมีบรรยากาศธรรมชาติสงบงาม ตรงตามอุดมคติของชนชั้นกลางในกรุง...⁵⁷

ภาพที่วัฒนธรรมเสนอให้เห็นในข้อความข้างต้นเป็นการบรรยายให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบท จากที่สังคมชนบทที่มีความเป็นธรรมชาติกลับถูกแทรกซึมและแทนที่ด้วยอาคารพาณิชย์อันเป็นผลมาจากการขยายเมืองมาสู่สังคมชนบท การกว้านซื้อที่ดินของนายทุน ทำให้ที่ดินที่เคยเป็นที่ทำกินของคนชนบทกลายเป็นสินค้าอันมีมูลค่า เมื่อคนชนบทขายที่ให้กับนายทุนแล้ว ที่ดินที่เคยเป็นที่ทำกินและความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติของสังคมชนบทก็ถูกเปลี่ยนไปอยู่ในกรรมสิทธิ์ของนายทุนที่จะพลิกเปลี่ยนท้องทุ่งธรรมชาติของชนบทให้เป็นอาคารพาณิชย์ บ้านจัดสรร เพื่อรองรับการเจริญเติบโตของเมืองที่แผ่ขยายมาสู่สังคมชนบท

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงสังคมชนบทให้เป็นสังคมอุตสาหกรรม ทำให้พื้นที่เกษตรกรรมก็ค่อยๆ หดไปเกิดเป็นโรงงานอุตสาหกรรมแทน เกิดปัญหามลภาวะเป็นพิษและปัญหาน้ำเน่าเสีย ถ้าคลองที่เคยอุดมสมบูรณ์เป็นแหล่งอาหารหล่อเลี้ยงคนชนบทที่กำลังเน่าเสียเนื่องจากการปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมผ่านนวนิยายเรื่อง *ฉากและชีวิต*(2539)และ เรื่องสั้น “สายน้ำแห่งความหวังโย”(2533)

⁵⁷ วัฒน์ วรรณยางกูร, *ฉากและชีวิต*, หน้า 15, 16-17.

ในนวนิยายเรื่อง *ฉากและชีวิต* ที่ผู้เล่ากล่าวถึงสภาพลำคลองที่เน่าเสียเนื่องจากการปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมว่า

ช่วงเจ็ดปีผ่านไป จะเป็นช่วงเปลี่ยนไปมากจนเห็นได้ชัด มีอะไรใหม่ๆ เข้ามา อะไรเก่าๆ หายไป ไม่ต้องสังเกตอะไรนักก็เห็นได้ ผมกลับถึงบ้านได้สักสองเดือนก็เป็นช่วงฤดูแล้ง เวล่าน้ำขึ้นสูงเต็มฝั่งปกติดีเวล่าน้ำขึ้นน้ำลงจะคลาดไปเรื่อยๆ ถ้าช่วงน้ำลงเป็นเวลาเช้า น้ำจะแห้งติดกันคลอง เห็นได้ชัดว่าน้ำดำคล้ำ ไม่ใช่โคลนขุ่น เป็นค่าน้ำเน่าสารเคมีอาบไม่ได้เด็ดขาด เมื่อน้ำขึ้นอีกครั้งในตอนกลางวัน น้ำมากช่วยเจือจางน้ำเน่าดำในคลองให้เจือจางลง แต่ก็ยังมีสีดำอยู่อย่างไม่น่าวางใจเป็นครั้งแรกในชีวิตที่ผมได้เห็น ทั้งดินตื้นทั้งซอกที่ลึกก็ต้องยอมรับว่าเป็นความเป็นจริงที่เกิดขึ้นแล้วตั้งแต่ก่อนหน้าที่ผมจะกลับมา คนริมคลองต้องสะสมน้ำใส่โอ่งไว้ในช่วงน้ำมากและไม่เน่า หากน้ำที่สะสมไว้หมดลง ก็ต้องอาศัยขุดลอกบ่อ ก็มักเหม็นโคลน ปล่อยลงคลองในยามค่ำคืน เป็นน้ำเน่าจากโรงงานที่ผู้คนดำได้ไม่เต็มปากนัก ใกล้เคียงๆ บ้านก็มีน้ำวาดเป็นหัวหน้าคนงาน มีฐานะดีกว่าสมัยมาเป็นเขยใหม่มากมาย อาการน้ำเน่าผุดผอม ถ้าเป็นฤดูฝนหรือช่วงน้ำมากก็หายไป บางปีน้ำยังหลากท่วมจนสามารถพายเรือไปถึงไหนต่อไหนได้ ข่าวความเดือดร้อนของชาวหมู่บ้านจัดสรรแถวปากทางมาแทนที่ข่าวงานลอยเรือตักบาตร⁵⁸

ความเน่าเสียของลำคลองยิ่งทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น และเมื่อผู้เล่าเรื่องกลับบ้านชนบทอีกครั้งในระยะต่อมา ลำคลองก็เน่าสนิท

มองลงไปยังลำคลองเบื้องล่าง น้ำคลองขุ่นโคลนตามปกติกำลังไหลไปตามจังหวะ น้ำลงไม่นานก็มีน้ำเน่าดำด้วยสารเคมีปล่อยจากย่าน โรงงานอุตสาหกรรมไหลตามลงมา จากน้ำสองสีจนกลายเป็นน้ำเน่าดำสนิทไปทั้งคลอง ลำคลองที่น้ำนายท้ายเคยอุ้มดินกันคลองใส่เรือมาด...ลำคลองที่น้ำพรเคยล่ากระโห้ตัวใหญ่ที่สุด ลำคลองที่น้ำพรเคยพายเรืออีปุดพาน้ำน้อยไปเล่นทุ่ง ลำคลองที่ชาวตำบลได้ลอยเรือตักบาตร... โอ้ ท้องน้ำลำคลองที่ถูกทำให้เปลี่ยนไป⁵⁹

⁵⁸ วัฒน์ วรรลยางกูร, *ฉากและชีวิต*, หน้า 168-169.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 206.

จะเห็นว่าผลกระทบที่เกิดจากการสร้างโรงงานอุตสาหกรรมในชนบทนั้นส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมอันอุดมสมบูรณ์ของชนบท แม่น้ำลำคลองที่เคยสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติก็ถูกสารพิษจากโรงงานทำลาย เกิดน้ำเน่าเสียซึ่งถือเป็นความเปลี่ยนแปลงที่สร้างผลกระทบอย่างรุนแรงต่อสภาพสังคมชนบท

ในเรื่องสั้นเรื่อง “สายน้ำแห่งความหวัง” เป็นเรื่องราวของหมู่บ้านชนบทหมู่บ้านหนึ่งที่เคยมีลำคลองที่อุดมสมบูรณ์ แต่เมื่อมีโรงงานอุตสาหกรรมมาตั้งริมลำคลอง ลำคลองที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็แปรสภาพกลายเป็นน้ำเน่าเสีย ชาวบ้านไม่สามารถใช้ประโยชน์จากลำคลองได้อีกต่อไป ชำร่วยแทนที่ผู้ใหญ่บ้านจะช่วยเหลือความเดือดร้อนเรื่องน้ำเสียให้กับชาวบ้าน ผู้ใหญ่กลับหาผลประโยชน์แสดงความหวังใจด้วยการสนับสนุนให้ชาวบ้านทำประกันสุขภาพ

สีหน้าผู้คนพาเรือไปมาในลำคลอง น้ำใหม่คูแจ่มใส เมื่อน้ำเก่าเน่าค้ำ ดูราวสรรพชีวิตในลุ่มน้ำลำคลองจะคืบคั้นสิ้นหวัง น้ำเน่ามาจากที่อื่น หมู่บ้านริมน้ำเคยเป็นโลกใบเล็ก บิดตัวเองอย่างสุขสบายเริ่มปั่นป่วน น้ำค้ำเหม็นอย่างไม่เคยเห็น อาบไม่ได้ ชักผ้าไม่ได้เด็กเป็นแผลพุพอง ผู้ใหญ่เป็นไข้ คนชราล้มตาย สี่ห้ารายติดต่อกันอย่างประหลาด รายที่ทำประกันสุขภาพไว้เสร็จงานศพ ผู้อยู่ข้างหลังยังได้เงินก้อนมาซื้อตู้เย็น บ้างซ่อมแซมบ้านเรือน ช่วงน้ำเก่าเน่าค้ำ ผู้ใหญ่สินต้องพลอยวิ่งวุ่นไปด้วย ทั้งวิ่งเต้นแก้ปัญหาเรื่องน้ำเสียและเรื่องคนเจ็บป่วยล้มตาย ระยะเวลาเมื่อพบลูกบ้านที่ใด ผู้ใหญ่สินมักทักถามถึงสุขภาพอนามัยอย่างหวังใจ เอาจริงเอาจัง...⁶⁰

จากเรื่องสั้นเรื่อง “สายน้ำแห่งความหวัง” จะเห็นว่าวัฒน์แสดงให้เห็นผลกระทบที่เกิดจากการปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรมสู่ลำคลองสาธารณะว่าทำให้ลำคลองน้ำเน่าเสียส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้านควรจะเป็นผู้นำในการแก้ไขปัญหา แต่ผู้ใหญ่บ้านกลับอาศัยความเดือดร้อนของชาวบ้านเป็นช่องทางหาผลประโยชน์ ด้วยการสนับสนุนให้ชาวบ้านทำประกันสุขภาพเพื่อเป็นคำรักษาพยาบาลในยามที่ชาวบ้านเจ็บป่วยอันเป็นผลมาจากน้ำเน่าเสีย

⁶⁰วัฒน์ วรรณขางกูร, “สายน้ำแห่งความหวัง,” ใน รวมเรื่องสั้นเรื่องเล่าอันพราวนเดือน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมิต, 2533), หน้า 25-26.

นอกจากนี้ เมื่อสภาพสังคมและสิ่งแวดล้อมชนบทเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ในขณะที่คนชนบทรุ่นก่อนยังมีความผูกพันและประทับใจกับสภาพสังคมชนบทที่อุดมสมบูรณ์ด้วยธรรมชาติ ภาพชนบทที่อุดมสมบูรณ์ด้วยธรรมชาติจึงหลงเหลืออยู่ในความทรงจำและการโหยหาอดีต

การโหยหาอดีตเป็นปรากฏการณ์ที่โหยหาทั้งสถานที่และเวลาที่เปลี่ยนแปลงและผ่านเลยไปจนไม่ย้อนคืน โดยการพิจารณาประสบการณ์ชีวิตแบบโหยหาในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม การโหยหาอดีตจึงเป็นทั้งการมองย้อนเวลากลับไปหาอดีตและยังเป็นการรับรู้ความจริงอย่างหนึ่งที่จะช่วยให้เกิดการใคร่ครวญหรือทำความเข้าใจอดีตที่หายไปแล้วให้กลับมาพิจารณาใหม่⁶¹ โดยอาศัยจินตนาการซึ่งถูกหล่อหลอมมาโดยประสบการณ์ชีวิตและประสบการณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญ สามารถสร้างภาพตัวแทนโดยการผลิตซ้ำหรือการฉายซ้ำฉาก ด้วยการย้อนกลับไปจำลองประสบการณ์ในอดีตขึ้นมาใหม่อีกครั้ง⁶²

วัฒน์ วรรณยางกูรได้เสนอให้การโหยหาอดีตที่เป็นภาพสังคมชนบทผ่านตัวละครที่มีความผูกพันกับชนบท ในเรื่องสั้นเรื่อง “ไม้ไผ่กลิ้ง”(2530)

เรื่องสั้นเรื่อง “ไม้ไผ่กลิ้ง”(2530) เป็นเรื่องราวของครูพนัสไปซื้อต้นไม้ แล้วพบคุณปู่วัยเกือบเก้าสิบปีคนหนึ่งมาซื้อต้นไม้ที่ตลาดนัด ครูพนัสจึงรับคุณปู่มาส่งที่บ้านด้วย ครูพนัสจึงทราบว่าคุณปู่อาศัยอยู่กับหลาน คุณปู่ยังมีสุขภาพแข็งแรงแต่ว่าหูตึง ทำให้ไม่ค่อยมีใครคุยกับปู่เพราะต้องตะโกนเสียงดัง จนกระทั่งเมื่อครูพนัสพบคุณปู่อีกครั้ง คุณปู่ไม่ได้ปลุกต้นไม้แต่กลับนำต้นไม้ที่เขานำไว้นั้นต้นไม้ที่เขายาวมา ครูพนัสจึงถามคุณปู่ว่าทำไมไม่ปลุกต้นไม้ ปู่ไม่ได้ยิน ได้แต่รำพันเกี่ยวกับหมู่บ้านชนบทที่ครูพนัสคาดว่าอาจเป็นบ้านเกิดของคุณปู่ที่คุณปู่มีความผูกพันมาก

ชายชราวัยเก้าสิบคอบไม่ได้ความอะไร จนครูพนัสครั้นจะตะโกนถาม มีแต่เรื่องที่ปู่อยากพูดอยากเล่าซึ่งบางครั้งก็มาเกี่ยวพันกับคอกราตรีของปู่อยู่บ้าง เรื่องราวจากการสื่อสารทางเดียวคือปู่ว่าเรื่อย ๆ จับความได้ว่าบ้านเดิมของปู่อยู่ในลุ่มน้ำสายใหญ่ จากแม่น้ำมีคลองแยกจากลำคลองมีลำกระโดงสำหรับน้ำ

⁶¹ Fredric Jameson, *Postmodernism, or the Culture Logic of Late Capitalism* (Durham: Duke University Press, 1991), p.19.

⁶² W. Kelly, “Rationalization and Nostalgia: Cultural Dynamics of New Middle-Class Japan,” *American Ethnologist* (November 1986), p. 616.

ไหลหล่อเลี้ยงเรียกสวนไร่นา บ้านปู่อยู่ที่ลำกระโดงนี้เอง เป็นลำน้ำแคบๆ กาค
ได้ว่าคร่อมคร่อมด้วยเงาไม้ เย็นฉ่ำละอองไอน้ำ และหอมกลิ่นดอกราตรี⁶³

การที่คุณปู่รำพันคุณแต่ว่ากลิ่นดอกราตรีหอมไปทั้งคลอง ทำให้ครุพนธ์นึกถึงความ
ประทับใจของคนที่เกิดขึ้นในวัยเด็กที่ตนเองและเพื่อนยิงนกเค้าแมวที่ชุ่มไม้ ซึ่งแม้ว่าจะเป็นเพียง
การเล่นของคนวัยเด็กก็ตาม แต่ครุพนธ์ก็จำเรื่องราวและภาพในอดีตตอนนั้นได้เป็นอย่างดี
การโหยหาอดีตของครุพนธ์แสดงออกมาให้เห็นว่าครุพนธ์ต้องการจะปลุกต้นไม้ให้ตื่น แต่ที่บ้าน
ครุพนธ์ไม่มีพื้นที่มากมายครุพนธ์จึงได้แค่ปลุกไม้ให้

ไม้ล้มลุกที่เพิ่งลงเหง้าไว้ตรงมุมรั้วด้านหลัง พอได้ฝนก็แตกผลเขียวงามให้
ชื่นใจ มันเป็นไม้ไร้หนาม ข้อย้ำไม่ใหญ่เกินไป เหมาะกับอาณาบริเวณจำกัด ที่
จริงเขาอยากได้ไม้สี่ฤดู เขาชอบสีผิวเขียวเป็นมัน และเมื่อแก่จัดได้ที่จะเรื่อเรื่อ
สุกสวยคล้ายแสงตะวันยามเย็น ทั้งข้อย้ำใหญ่และขึ้นเบียดแน่น จนเมื่อลมพัด
ข้อย้ำจะเสียดอกส่งเสียงกู่...⁶⁴

แม้ว่าครุพนธ์จะปลุกต้นไม้อื่นๆ แทนไม้สี่ฤดู เช่น ไม้ล้มลุก เช่น ไม้ล้มลุก เล็บมือนาง หรือแม้แต่
ดอกไฮเดรนเยียที่เพิ่งซื้อจากตลาดนัดแล้วก็ตาม แต่ก็ต้นไม้ชนิดอื่นก็ไม่ได้ให้ความรู้สึกผูกพัน
กับครุพนธ์เท่าต้นไม้สี่ฤดู ที่ครุพนธ์เคยประทับใจและเป็นความชอบและคุ้นเคยที่ฝังใจตั้งแต่
อดีต สุดท้ายครุพนธ์ก็หาเหง้าไม้สี่ฤดูมาปลุกจนได้แม้จะรู้ว่าไม้สี่ฤดูจะไม่เหมาะที่จะปลุกในพื้นที่
ที่จำกัดเหมือนบ้านของเขาก็ตาม

แล้วเขาก็ได้เหง้าไม้สี่ฤดูผูกติดท้ายรถมาจริงๆ ได้มาจากหลังบ้านช่างตัดผมคน
เดิมที่ครุพนธ์เคยเป็นเจ้าประจำมาแต่สมัยเด็ก...ภาพประทับใจหนหลังที่ครุ
พนธ์นึกได้ในระหว่างเล่นรอมตามถนนสายชนบท คือ การล่านกเค้าแมวที่
กอไม้สี่ฤดูหลังบ้าน มันไม่ใช่ภาพสวยสดงดงามอะไรเลย เป็นการรังแกสัตว์
แบบเด็กชุกชน ในเวลากลางวันนกเค้าแมวจะตาฟาง เคลื่อนไหวไม่แคล่วคล่อง
เมื่อมันมาจับอยู่บนกอไม้ก็จะเกาะอยู่อย่างนั้น เด็กๆก็พนัสและเพื่อนถึง
หนังสือก็ถือยิงตามสบาย เสียงลูกกระสุนดินกระทบบ้างลำต้นนกเค้าแมวดัง

⁶³ วัฒน์ วรรณยางกูร, “ไม้ไกลต้น,” ใน รวมเรื่องสั้นผู้เสรี (กรุงเทพมหานคร: แพรวสำนักพิมพ์, 2539), หน้า 59.

⁶⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

ปู-ปู ทำให้มันเสียการทรงตัวนิดหน่อยและถ้าถูกจิ้งๆ ก็ถึงกับพวาลุดจากกิ่ง
เดิมมาจับกิ่งล่างก่อนจะถูกยิงจนร่วงลงในกอไม้ที่หนาแน่นและรกเรียวยาว⁶⁵

แม้ว่าภาพประทับใจของครุพนัสจะไม่ได้เป็นความทรงจำที่งดงาม แต่การวิวัฒน์สร้างให้
ครุพนัสต้องการจะปลุกต้นไม้สีสุกทั้งที่มีพื้นที่จำกัดแสดงให้เห็นว่าต้นไม้สีสุกเป็นส่วนหนึ่งของ
ความประทับใจของครุพนัสรวมทั้งยังเป็นตัวแทนเป็นที่ระลึกที่ทำให้ครุพนัสสามารถย้อนระลึก
ถึงความประทับใจในอดีต เช่นเดียวกับที่ครุพู่ที่ซื้อต้นราตรีมาจากตลาดนัด แต่ครุพู่ก็ไม่ได้ปลุก
กลับไปแช่น้ำแล้วพรวด์มาถึงภาพชนบทที่ครุพู่เคยประทับใจว่ามีกลิ่นดอกราตรีหอมฟุ้งไปทั่ว
คลอง

เมื่อครุพนัสถามปูว่าทำไมไม่ปลุกต้นราตรี ปูไม่ได้ยินคำถาม ครุพนัสได้แต่รับ
ฟังว่าดอกราตรีหอมกรุ่น แต่จะหอมมากมายแค่ไหน คงไม่มีใครเข้าใจความ
หมายได้เท่าตัวปูเอง ผ่านไปแปดสิบเก้าสิบปี ถ้าคลองคงเปลี่ยนไปจนจำไม่ได้
แล้ว ปูไม่ได้พูดว่านอกจากกลิ่นหอมตามปกติแล้ว ปูยังมีความประทับใจอะไร
เป็นพิเศษหรือเปล่า...ถึงดอกราตรีจะถูกแช่ทิ้งจนรากเน่า กิ่งแห้ง แต่ดอก
ราตรียังหอมอยู่ในใจปู ครุพนัสกลับถึงบ้านแล้วไม่ได้ปลุกเหง้าไม้สีสุก เขายอม
รับว่ามันเป็นพันธุ์ไม้ที่ไม่เหมาะกับพื้นที่จำกัด และถึงปลุกได้จริงๆก็ไม่เหมือน
ไม้กอเดิมที่มีนกเค้าแมว และหิวไม้ช่างสุกเหมือนแสงตะวันยามเย็น⁶⁶

จะเห็นว่าภาพประทับใจของครุพู่และครุพนัสเป็นการระลึกถึงความประทับใจที่เกิดขึ้น
อดีต “ต้นราตรี” และ “ต้นไม้สีสุก” ในปัจจุบันได้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนกระตุ้นให้ภาพความทรง
จำของคนทั้งสองยังชัดเจนอยู่

จากเรื่องสั้นเรื่องนี้จะเห็นว่าวิวัฒน์เปรียบเทียบตัวละครทั้งสองวัยระหว่างครุพู่วัยเก้าสิบ
ปีและครุพนัสที่อยู่ในวัยกลางคน แม้ว่าทั้งสองจะมีความแตกต่างทางอายุ แต่ภาพประทับใจของ
ทั้งสองคนต่างเป็นภาพที่เกิดขึ้นในสังคมชนบทที่ปัจจุบันสังคมชนบทถูกทำให้เปลี่ยนแปลงไป
แล้ว สภาพสังคมชนบทที่สมบูรณ์ทางธรรมชาติจึงไม่มีอีกแล้ว ดังนั้นทั้งครุพู่และครุพนัสจึงใช้
ความระลึกถึงโหยหาอดีตเป็นเครื่องมือในการรื้อฟื้นความประทับใจ ความผูกพันที่เกิดขึ้นในอดีต
แทน การที่ครุพู่ไม่ได้ปลุกต้นราตรีและครุพนัสไม่ได้ปลุกไม้สีสุกนั้นเป็นเพราะต้นราตรีและไม้

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 59-60.

ที่สุดในปัจจุบันเป็นไปได้เพียงตัวแทนและเป็นเพียงการกระตุ้นให้ระลึกถึงเท่านั้น แต่ไม่อาจแทนที่หรือสร้างประทับใจเหมือนอดีตได้แล้ว

จะเห็นว่าความเปลี่ยนแปลงจากสังคมเกษตรกรรมไปสู่การเป็นสังคมเมืองและสังคมอุตสาหกรรมนั้นมีจุดเริ่มต้นมาจากการกว้านซื้อที่ดินของนายทุน การที่รัฐส่งเสริมการลงทุนและผลักดันให้สังคมชนบทที่เป็นสังคมเกษตรกรรมเปลี่ยนแปลงสู่การเป็นสังคมเมืองและสังคมอุตสาหกรรมที่เป็นผลจากวาทกรรมการพัฒนาที่เข้ามาสร้างค่านิยมใหม่ให้คนชนบทเห็นว่าการขายที่ดินจะเป็นหนทางในการยกระดับฐานะทางสังคมของตนเองให้เป็นที่ยอมรับแก่คนในสังคม จนทำให้คนชนบทละทิ้งค่านิยมเดิมที่จะต้องอนุรักษ์ที่ดินไว้เป็นที่ทำกินและมรดกให้แก่ลูกหลาน รวมทั้งความขัดสนของคนชนบทในเรื่องการหารายได้จากอาชีพเกษตรกรรมที่ไม่สามารถหารายได้ให้เพียงพอจากรายจ่ายที่เพิ่มขึ้นอันเป็นผลมาจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่เข้ามาสร้างค่านิยมในการบริโภคแก่คนชนบท เมื่อนายทุนกว้านซื้อที่ดิน คนชนบทจึงตัดสินใจขายที่ดินแลกกับเงินตรามาซื้อเครื่องอำนวยความสะดวกประเภทต่างๆ เมื่อคนชนบทขายที่ดินให้ภาคอุตสาหกรรมแล้ว คนชนบทที่เคยยึดอาชีพเกษตรกรรมและเป็นเจ้าของการผลิตก็ต้องเปลี่ยนแปลงตนเองไปเป็นลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรมแทน ในด้านสิ่งแวดล้อมของชนบทเมื่อคนชนบทขายที่ให้กับภาคเอกชนเพื่อสร้างเป็นอาคารพาณิชย์และโรงงานอุตสาหกรรมแล้ว สังคมชนบทที่เคยเป็นสังคมที่มีความสมบูรณ์ทางธรรมชาติก็เปลี่ยนแปลงเป็นอาคารที่พักอาศัยและโรงงานอุตสาหกรรมก่อให้เกิดมลภาวะทางอากาศและน้ำเน่าเสีย

4.2.4 ความเปลี่ยนแปลงของชนบทเนื่องจากสื่อ: วิทยูทรานซิสเตอร์ สื่อบันเทิงที่เป็นมายา

ประเด็นอำนาจของสื่อที่มีผลต่อความเปลี่ยนแปลงเป็นอำนาจที่วัฒน์เสนอว่าเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงตั้งแต่วรรณกรรมช่วงแรก แต่จากการวิเคราะห์พบว่า ช่วงที่ 2 รูปแบบการชวนเชื่อของสื่อได้ทรงอำนาจและสามารถครอบงำและส่งผลให้คนชนบทปฏิบัติตามมากยิ่งขึ้น วัฒน์เสนอให้เห็นการถูกลวงด้วยมายาของสื่อวิทยูทรานซิสเตอร์ที่เป็นสื่อบันเทิงชนิดแรกๆ ที่เข้ามาสู่ชนบทโดยเข้ามาสร้างค่านิยมใหม่ให้คนชนบทเห็นว่าการฟังวิทยุและการใช้สินค้าที่โฆษณาในวิทยุเป็นความทันสมัยในนวนิยายเรื่อง *มนต์รักทรานซิสเตอร์* (2525)

นวนิยายเรื่อง *มนต์รักทรานซิสเตอร์* เป็นเรื่องราวของ“แผน”หนุ่มบ้านนาผู้รักในการร้องเพลงเชียร์ร่วมกับ“สะเดา” สาวบ้านนาผู้เป็นตัวแทนของสังคมชนบท แผนไม่ฝันจะเป็นนักร้องเสียงทองดังที่ได้ฟังโฆษณารายการประกวดร้องเพลงรายการเพลงมนต์รักตัวซิบ้าที่ผ่านมาทาง

วิद्यุทธานซิสเตอร์ การโฆษณาของวิद्यุทธมิได้ชักนำให้แผนผังเฟื่องถึงการเป็นนักร้องเท่านั้น แต่ ยังเข้ามากำหนดและเปลี่ยนแปลงคำพูดของแผนให้แตกต่างไปจากชาวบ้านคนอื่นๆ ด้วย เห็นได้ในเหตุการณ์ราวๆ แผนมีเรื่องกับ “เสียน้อย” ลูกเต้าแก่โรงเลื่อยที่เข้ามาติดพันสะเดา เมื่อมีเรื่องวิวาทกันสะเดาเห็นว่าฝ่ายเสียน้อยได้เปรียบ สะเดาจึงช่วยเหลือแผนออกมาจากการถูกตะลุมบอน แผนกล่าวขอบคุณสะเดาแต่คำพูดของแผนแสดงให้เห็นว่าแผนพยายามจะใช้ถ้อยคำแบบคนเมืองเพื่อแสดงถึงความสุขภาพและทันสมัย ดังเช่นการสนทนาระหว่างแผนและสะเดาว่า

“เจ็บบ้าง...” เขาคราง

“คนโง่ คายเสียดี”

“ถ้าตายแล้ว สะเดาจะทำยังไง” เขาถามน้ำเสียงค่อนข้างจริงจัง แล้วเขาก็เหมือนนึกอะไรขึ้นได้ “...อ้อ...ขอโทษนะครับ” แล้วหัวเราะอย่างเกรงใจ เธอออกจะแปลกใจทำไมเขาต้องพูดอะไรแบบนี้ด้วย คำว่าครับ ฟังดูขัดหู จะเป็น ‘ครับ’ เสียมากกว่า “ถามทำไม เกี่ยวอะไร” เธอรุกไล่ เพราะรู้แน่ว่าเขาต้องถอยร่น “ก็เห็น...อ้อ...เป็นห่วงพี่ ขอบคุณนะครับที่ลูคุดออกมา ตอนนั้นผม...เอ้อ...ฟังไปหมด ไม่รู้จะไปทางไหน”

“ไม่ได้ห่วงแห่งอะไรหรอก ตัวเองมาลากเขาไป ฉันไม่รู้ นึกว่าคนอื่น”

“จ้ะเป็นเพราะผมห่วงคุณ” เขาพูดลิ้นแข็งๆ ถ้อยคำและน้ำเสียงของเขาให้ความรู้สึก รั้นรมย์มาแปลกๆ จนทำให้เธอต้องอมยิ้ม⁶⁷

หรือในตอนที่แผนอาสาช่วย “เฒ่าเฉย” พ่อของสะเดาลอกบ่อเลี้ยงปลา แผนก็ยังพยายามพูด “ครับ” กับสะเดาอยู่เสมอ

“พ่อแกก็เป็นแบบนี้แหละพี่ ทำงานเหนียวก็นอน แต่คนอื่นอย่าทำแบบเฒ่า ค่ายตายเลย” สะเดาไม่รู้จะพูดเรื่องอะไรดี

“เรื่องธรรมดาครับ คนชรา” สำนวนเพราะพริ้งเพราะเกินตัว สาวเจ้าฟังแล้วจ๊กจี้ในรูลู ได้แต่เก็บความรู้สึกแปลกไว้...⁶⁸

จะเห็นว่าแผนพยายามพูด “ครับ” “คุณ” ซึ่งเป็นภาษาที่นิยมใช้ในสังคมเมืองกับสะเดา ซึ่งเป็นเพราะแผน ได้ฟังวิद्यุทธานซิสเตอร์มากทำให้แผนเชื่อว่าการพูดแบบคนเมืองจะสร้าง

⁶⁷ วิวัฒน์ วรรณยางกูร, มนต์รักทรานซิสเตอร์, หน้า 17-18.

⁶⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

ความประทับใจให้สะเคา นอกจากสำนวนการพูดของแผนที่ได้รับอิทธิพลของคนเมืองผ่านทางวิทยุทรานซิสเตอร์แล้ว สำนวนจดหมายที่แผนเขียนจับสะเคาก็เป็นเนื้อหาจากเพลงที่ได้ยินมาจากรายการวิทยุเช่นกัน

น้องสะเคาแม่ยอดปลาหูของพี่...อะไม่ใช่ แม่ยอดพรุของพี่

น้ำค้างเดือนหกตกแล้ว น้องเอ๋ยน้องแก้วเจ้าไม่หนาวบ้างหรือไร
พี่นี่อุตสาห์ถนอมดวงใจไว้ให้นวลนาง ไม่คอยจืดจางร้างราทุ่งรวงทอง
ของเรามีคุณค่า มนต์รักลูกทุ่งบ้านนาหวานแหว่แผ้วดั่งกังวาน เป็นโสด
ทำไม ดาวยไปเจออะขมบาล ถึงต่างเพศผิวพรรณก็คนเหมือนกันนั่นแหละ
หนา ฉันมีเรอนั้นอันเป็นดวงใจเทิดทูนความรักยิ่งใหญ่ เหมือนดาวรักใคร่
ฟากฟ้า

คืนเดือนมืด 13 ค่ำ มีลิกที่วัด ปลอดภัยจะว่าขานไปหา

สุดท้ายนี้ขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ใน
สากลโลก จงคุ้มครองพี่ในคืนนั้น

รักเธอเท่าช้าง

แผน⁶⁹

แผนจะพยายามพูดกับสะเคาคำด้วยคำแบบคนเมืองรวมทั้งนำบทเพลงลูกทุ่งมาเขียน
ในจดหมายถึงสะเคาคำ เพื่อแสดงถึงความเป็นสุภาพบุรุษและความทันสมัย แต่สะเคากลับเห็น
ว่าความพยายามของแผนเป็นเรื่องตลก และเป็นคำพูดแปลกหูไม่เหมือนคนชนบท ดังที่สะเคาคอ
ว่าแผนว่า

“คนผีทะเลนะสิ เขียนจดหมายบ้างอ่านไม่รู้เรื่อง ถ้าอยากเจอให้เพ็ญมาบอกก็ได้”

“เขียนจดหมายเทดี ใครๆเขาก็นิยมเขียนจดหมายรักบางคนไม่มีใครเขียนรักให้
ก็ทำแท่เขียนจดหมายรักส่งให้ตัวเอง”

สะเคาได้ ฟังแล้วหัวเราะ “มีด้วยหรือคนแบบนั้น”

“ก็ไอ้ชดช้อยใจ”

“อ้อ ชดช้อย กัญชา สงสัยเขียนคอนเมากัญชา แต่จดหมายพี่แผน มันหยาดเยิ้ม
ไม่ใช่ภาษา ธรรมดา ยิ่งกว่าเมากัญชาเสียอีก พี่มาอะไรอยู่แน่เลย”

“คนเขานิยมกัน”

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29-30.

“อ้อ เมตตัมยนิมม ฉันทว่าเพื่อย่าไปหลงไหลให้มากนั้ก...”⁷⁰

จากการสนทนาดังกล่าวแสดงให้เห็นพื้นฐานความคิดของตัวละครทั้งสองว่า แผนพยายามปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยใหม่ พร้อมทั้งพยายามที่จะแสดงตนว่าเป็นผู้ที่ทันสมัยโดยการเขียนจดหมายหาคนรัก แผนยอมรับว่าเขียนจดหมายส่งหาสะเดาต่างๆ ที่บ้านอยู่ใกล้กันนั้นเพราะต้องการทำตามสมัยนิยม แผนกำลังหลงใน “สมัยนิยม” แสดงให้เห็นว่าแผนก็เป็นเสมือนตัวแทนของคนชนบทที่เปลี่ยนแปลงไปตามสังคมเมือง โดยมีสื่อโฆษณาเป็นตัวกลางในการส่งเสริมให้ทัศนคติและค่านิยมของคนในชนบทเปลี่ยนแปลงโดยง่าย

นอกจากคำพูดของแผนที่เปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยมตามที่แผนได้ยินจากวิทยุทรานซิสเตอร์แล้ว การฟังวิทยุยังปลุกฝังให้แผนเชื่อจนสนิทใจว่าการมีวิทยุทรานซิสเตอร์ในครอบครองแสดงถึงความทันสมัยอันอาจและจะนำไปสู่ชีวิตที่ดีขึ้นด้วย ความเชื่อเหล่านี้ทำให้แผนเริ่มเข้าใจถึงสังคมแบบวัตถุนิยมโดยไม่รู้ตัว

นอกจากนี้ สื่อวิทยุทรานซิสเตอร์ที่ถือเป็นสื่อบันเทิงชนิดแรกๆ ที่ผ่านการกระจายเสียงจากสังคมเมือง การฟังวิทยุทรานซิสเตอร์ ทำให้คนชนบทเห็นว่าการได้ฟังวิทยุทรานซิสเตอร์เป็นการแสดงออกถึงความทันสมัย มีหน้ามีตาในสังคม ดังที่แผนกล่าวกับสะเดาว่าจะไปประกวดร้องเพลงเพื่อนำรางวัลที่เป็นวิทยุทรานซิสเตอร์มาฝากสะเดา

“พี่จะไปประกวดร้องเพลงที่วัดปากคลอง ชิงรางวัลวิทยุทรานซิสเตอร์ ถ้าได้รางวัลพี่จะเอามาฝากเอ็ง”

“คนเราคบกัน สำหรับฉันไม่ต้องการทรัพย์สินเงินทอง”

“สระเอ-งอ-อิ-นอ-เงิน”

“จ๊ะ ไม่ต้อง ง-งู ฉันต้องการ จ-จาน”

“จ-จาน” จ-จานสี่ตัว จริง-ใจ-จริง-จัง แล้วช่วยกันทำมาหากิน บ้านเราในน้ำมีปลา ในนามีข้าว ไม่ต้องกลัวอดตาย”

“จริงใจ จริงจัง แล้วมีวิทยุฟังย่อมดีกว่า พี่ไม่อยากให้สะเดาน้อยหน้าใคร”

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 32

“ฉันไม่เคยรู้สึกน้อยหน้าเรื่องแบบนี้ เขากำลังห่อของใหม่ หายห่อก็เบ๊ไปเอง เอาเถอะตามใจพี่ ระวังพวกเสียน้อยก็แล้วกัน คินนี่พี่กลับไปได้แล้วเดี๋ยวโครมา เห็นเข้า”⁷¹

จะเห็นว่าแผนแสดงเจตนารมณ์ชัดเจนที่จะประกวดร้องเพลงเพื่อนำวิทยุทรานซิสเตอร์มาให้แก่สะเคา วิทยุทรานซิสเตอร์จึงมิได้เป็นแค่ของกำนัลที่แผนต้องการให้สะเคาเท่านั้น แต่วิทยุทรานซิสเตอร์เป็นตัวแทนของเทคโนโลยีที่แสดงออกถึงความทันสมัย ดังที่แผนกล่าวว่า “จริงใจ จริงจัง แล้วมีวิทยุฟังขอมดีกว่า พี่ไม่อยากจะให้น้อยหน้าใคร” ในขณะที่สะเคาเป็นตัวละครที่เป็นตัวแทนของคนชนบทที่พึงพอใจในความเป็นอยู่อย่างพอเพียงของตน และมองเห็นว่าการพยายามปรับเปลี่ยนตนเองตามกระแสสังคมดังที่แผนกำลังปฏิบัติอยู่นั้นไม่ได้สร้างความสุขที่ยั่งยืนแต่อย่างใด ดังนั้นเมื่อแผนอยากเข้ามาในเมืองเพื่อเรียนขับรถแท็กซี่ตามที่ได้ฟังในโฆษณาจากวิทยุทรานซิสเตอร์ สะเคาก็กล่าวว่า

“สะเคา บางทีพี่อยากไปเรียนขับรถที่บางกอก แล้วลองขับรถแท็กซี่ดูบ้าง เผื่อว่าว่างๆ...”

“จะไปร้องเพลงประกวดที่สถานีวิทยุติณสะพานพุทธฯ” สะเคาคือให้อย่างรู้ทัน เพราะได้ฟังรายการถ่ายทอดสดการประกวดร้องเพลงที่แผนเปิดเป็นประจำ เธอทอดสายตาไปยังแปลงดอกไม้ที่กำลังผลิดอกออกช่อสดสวย

“อยู่บ้านเรดีกว่าพี่แผน” บ้านเราในความหมายของสะเคาคือบ้านเราที่ไม่ต้องเช่า ห้องนอนสี่ฟ้า ดิฉันสี่ชมพู แม้จะไม่เลิศหรู แต่มันก็สวยงาม เล็กแต่ไม่คับแคบ เพราะมีที่เก็บไว้ของที่อื่นๆ มีแคดส่อง มีลมโชยไม่อับทึบ นอนตื่นมาไม่อึดโรย หากแต่รู้สึกอิมเม มีพระจันทร์ มีดวงดาว มีไก่ขัน มีนกร้อง และยังเป็นบ้านที่ถึงแม้บางวันล่อปลาช่อนไม่ได้ แต่ถ้าไม่เกียจจนว่าจะหาแต่ปลาใหญ่ เอาอีโคง(เครื่องจักสานรูปร่างคล้ายโอง) ไปล่อปลาชิวที่มาเป็นฝูง ปลาเล็กปลาน้อยก็อ้อยอิ่งจุกปรุง ปลาเล็กก้างเยอะก็สับละเอียดคตุกเครื่องปรุงทำทอดมัน⁷²

จะเห็นว่าวัฒน์เสนอให้สะเคาเป็นตัวละครที่เป็นตัวแทนของคนชนบทที่ภูมิใจในวิถีชนบทของตนเองซึ่งแม้จะไม่ทันสมัยแต่ก็มีความสุขอย่างพอเพียง แต่แล้วเมื่อแผนนำวิทยุ

⁷¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 33.

⁷² เรื่องเดียวกัน, หน้า 47.

ทรานซิสเตอร์มาเป็นของขวัญให้สะเคา ทั้งสองแต่งงานกัน หลังจากนั้นไม่นานการฟังวิทยุทรานซิสเตอร์ก็กลายเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตของแผนและสะเคา แผนมักจะฮัมเพลงตาม ส่วนสะเคาก็มักจะส่งสารนางเอกละครวิทยุเมื่อถูกนางอิจฉากลับแก๊ง พุทธิกรรมของแผนและสะเคาแสดงให้เห็นว่าเมื่อทั้งสองได้ฟังวิทยุทรานซิสเตอร์ก็ตกอยู่ในมายาของสื่อวิทยุ

วิทยุทรานซิสเตอร์สีฟ้าเครื่องนั้น วางอยู่ที่โคนมะม่วงคันคู่ แผนคิดรายการเพลงอย่างหอมแก้ม ขณะที่ “ภรรยา” ของเขาชอบละครวิทยุคณะแห้วฟ้า ชนิดถึงเวลาปั๊บต้องหาฟังให้ได้ เวลานางจะทำอะไรเกี่ยวกับเวลา ก็จะใช้รายการละครวิทยุเป็นหลัก อาจจะทำก่อนหรือหลัง เสียงละครวิทยุจึงเป็นเสมือนนาฬิกาบอกเวลา ครั้นต้องออกมาทำงานในสวนในไร่ ทั้งสองจึงพร้อมใจให้วิทยุออกมาด้วย แผนมักทำงานไปฮัมเพลงไป จนถูก “ภรรยา” ว่าบ้า ส่วนสะเคาพอละครถึงบทนางเอกถูกนางอิจฉากลับแก๊ง ก็ส่งสารนางเอกพลอยทำตาแดงๆ จนถูก “ฟาละมี” ว่าบ้าเช่นกัน เสียงวิทยุ เสียงฮัมเพลง เสียงพูดคุยของสองผัวเมียล่องลอยอยู่ในบรรยากาศสดชื่น⁷³

แผนยังจดจ่อกับการฟังรายการวิทยุที่ลวงล่อด้วยการเป็นนักร้องมีชื่อเสียง แผนจึงเคลิ้มฝัน มองเห็นตนเองมีชื่อเสียงเป็นนักร้องชื่อดังมากยิ่งขึ้น หลังจากนั้นแผนก็ใจจดใจจ่อฟังรายการนี้อย่างไม่เคยขาด

ยิ่งแผนได้ฟังรายการเพลง “มนต์รักคิ้วซีบ้า” ทุกเมื่อเช้าวิน มีการเล่าประวัตินักร้องลูกทุ่งชื่อดังแห่งยุค ซึ่งส่วนมากเป็นคนบ้านนอกคอกนายากจน สามารถพลิกฐานะตัวเองจนกลายเป็นดาวดวงเด่นจรัสฟ้า แผนก็ยิ่งใฝ่ฝันถึงภาพนักร้องชื่อดังใส่เสื้อแขนยาวลายจุดคาดมีพวงมาลัยคล้องคอ คู่ชกเงินมีเลือดเนื้อมาขึ้นเยื้องกรายอยู่เบื้องหน้า ความมั่นใจของแผนก่อตัวขึ้นทีละน้อย ...⁷⁴

นอกจากการชวนเชื่อของโฆษกรายการประกวดร้องเพลงแล้ว วิทยุทรานซิสเตอร์ยังเป็นสื่อกลางที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงให้คนชนบทมองเห็นคุณค่าของสินค้าที่ผ่านการโฆษณาว่าเป็นสินค้าดีมีคุณภาพและสร้างค่านิยมใหม่ว่าเป็นการใช้สินค้าที่ผ่านการโฆษณาในรายการวิทยุเป็น

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 52.

⁷⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 69.

เครื่องแสดงออกถึงความทันสมัยและมีรสนิยม ดังที่สะเคากล่าวถึงความภูมิใจที่ใช้สินค้าที่ผ่านการโฆษณาทางวิทยุว่า

“แต่คิดอีกทีมันก็ทำให้เราทันสมัยขึ้นนะพี่ ใครเขาพูดถึงครีมไข่มุกกวนอู หรือพูดถึงนิยายเรื่องรักทรหด เราก็ร้องอ้อ หรือถ้าใครมาถามว่ากินข้าวกับอะไร ถึงไม่มีแกงเป็ดแกงไก่ บอกว่ากินข้าวกับน้ำปลาตราเทวดาหิวกระเพาะ ก็โก้ไม่หยอกได้กินน้ำปลาที่ออกวิทยุ”⁷⁵

เมื่อแผนและสะเคาได้ฟังโฆษณาจากรายการวิทยุที่ตอกย้ำให้เชื่อถือในคุณภาพของสินค้า แผนและสะเคาก็อยากที่จะใช้สินค้าที่ผ่านการโฆษณาเหล่านั้นบ้าง เช่น มีการโฆษณาว่าการใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงจะช่วยเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร แผนและสะเคาก็หาซื้อปุ๋ยและยาฆ่าแมลงมาใช้ในสวนแดงโมของเขาเช่นกัน

คืนจะดีเพียงใด น้ำจะชุ่มแค่ไหนที่สุดก็ไม่พ้นต้องใช้ปุ๋ยใช้ยาฆ่าแมลงที่มีโฆษณาเคลื่อนไหวคลื่นวิทยุ และมันก็ชักนำชีวิตของสองคู่เมียไปสู่ร้านขายปุ๋ยขายยาในตลาด ชักพาไปสู่ระบบเครดิตของเจ้าเก่าที่จะปล่อยปุ๋ยยาและพันธุ์พืชให้มาก่อนจะคิดหักกลบลบหนี้กันตอนเก็บเกี่ยวผลผลิต⁷⁶

ส่วนสะเคาเมื่อตั้งท้อง ใบหน้าที่เคยสดใสก็เริ่มเป็นฝ้า สะเคาก็อยากใช้ครีมไข่มุกกวนอูที่โฆษณาผ่านวิทยุว่าช่วยลดรอยฝ้า

“ฟัง ฟัง ฟัง ครีมไข่มุกกวนอูจากใต้หวัน ใช้แล้วหน้าจะแดงเหมือนกวนอู เป็นสิวจุดดำดำใช้กวนอู หน้าจะเรียบเหมือนขัดด้วยกระดาษทราย ใช้กวนอู รับรองได้ผลล้านเปอร์เซ็นต์” เมียของเขายกมือขึ้นลูบแก้มประดับฝ้า นัยน์ตาเคลิ้มฝัน ตั้งแต่เริ่มตั้งท้อง ผิวหน้าที่เคยสดใสก็ปรากฏฝ้าเป็นผื่น...⁷⁷

ส่วนแผนเมื่อได้ฟังโฆษณาถ่านไฟฉายตราภกก็อยากใช้เช่นกัน ดังคำโฆษณาถ่านไฟฉายตราภกว่า

⁷⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

⁷⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 54.

ต้นตระกูลผมแต่ปางบรรพ์ หลังอำสยัณห์ดวงตะวันเที่ยงหลบ จะเดินทางเขื่อง
 ย่างไปไหนจำเป็นต้องใช้จุดได้จุดคบ

ปัจจุบันเห็นจะไม่ดี จีนจุดได้ชี้ถ้ามีใครพบ อาจต้องอายหน้าอีกโข เขาต้องฮา
 และให้ว่าผมโง่บัดซบ ยุคนี้นั้นต้องทันสมัย เพื่อนผมทั่วไปใช้ถ่านไฟฉายตราภ
 วิทยุ กระบอกไฟฉาย คุณภาพมากมายสบายแทนครบ ถ่านก็มีหลายอย่างวางกอง
 เขากลับรับรองว่าต้องแพ้ตราภ เหตุและผลเขาน่าฟังครับ ขอให้ลองสดับนะ
 ท่านที่เคารพ (พูด) คือเขายกกว่าถ่านไฟฉายตราภ ไม่ใช่ของนอกที่เข้ามาขายออก
 เงินไทย และไม่ใช่ของทำภายในที่โดยเงินส่งออกนอก ถ่านไฟฉายตราภ ทำ
 โดยคนไทย ทำในเมืองไทย ทำให้ดุลการค้าของไทยดีขึ้น เพราะฉะนั้นนอกจาก
 ผมจะชอบกินกบ ชอบแทงกบ ชอบเล่นไฟกบ และชอบเพลงพม่าแทงกบแล้ว
 ผมยังชอบถ่านไฟฉายตราภอีกด้วย -ฮับ-ฮับ-..."⁷⁸

เมื่อพิจารณาการใช้ภาษาโฆษณาในถ่านไฟฉายตราภจะพบว่า เป็นการโฆษณาที่กล่าว
 ถึงความทันสมัย การแสดงออกถึงความมีรสนิยม โดยใช้กลยุทธ์ในการเขียนคำโฆษณาใน
 โฆษณาถ่านไฟฉายตราภมีการอ้างข้อมูลเชิงปริมาณ สนับสนุนว่าถ่านไฟฉายตราภเป็นที่ยอม
 รับจากผู้ใช้งานจำนวนมาก สร้างความน่าเชื่อถือแก่ผู้ฟัง การสร้างความหมายคุณค่าที่เกิดจากการใช้
 ประดิษฐ์คำในโฆษณา ผวนกับการใช้ถ้อยคำแทรกทำนองเพลงพื้นบ้านยิ่งทำให้ผู้ฟังจดจำเนื้อ
 หาโฆษณาได้ รวมทั้งการสร้างให้ถ่านไฟฉายตราภเป็นตัวแทนของสินค้าที่แสดงออกถึงความ
 ทันสมัย ถ่านไฟฉายตราภจึงไม่ได้ทำหน้าที่ทางความหมายในระนาบของประโยชน์ใช้สอย ที่
 ทำหน้าที่เป็นถ่านไฟฉายเท่านั้น แต่การโฆษณาได้เพิ่มระนาบความหมายทางวัฒนธรรมให้ถ่าน
 ไฟฉายตราภเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงความทันสมัย การโฆษณาสินค้าจึงกลายเป็นเครื่องมือ
 ควบคุมระดับจิตสำนึกของผู้คนโดยการบอกย้ำว่าชีวิตจะดีขึ้นได้ด้วยการบริโภคสินค้าที่ผ่าน
 โฆษณา⁷⁹ วัตถุประสงค์หลักของการ โฆษณาจึงมิได้เป็นเพียงการเชิญชวน โน้มน้าวให้เกิดการ
 บริโภคเท่านั้น แต่ยังแฝงปฏิบัติการที่เปลี่ยนฐานะของสินค้าจากการเป็นวัตถุธรรมดา(object)ให้
 กลายเป็นวัตถุของความปรารถนา(desirable object)หรือเป็นสัญลักษณ์(sign-object) แบบหนึ่งเพื่อ
 ให้การซื้อสินค้าเป็นมากกว่าการบริโภควัตถุ แต่เป็นการบริโภคสัญลักษณ์แทนนั้นคือการบริโภค

⁷⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44.

⁷⁹ Stuart Ewen, *Captains of Consciousness: Advertising and the Social Roots of the Consumer Culture* (New York: McGraw-Hill Book Company, 1976) p.81.

เพื่อสื่อความหมาย⁸⁰ เหมือนดังที่ “แผน” ชื่อถ่านไฟฉายตราคบแทนการชื่อถ่านไฟฉายยี่ห้ออื่นที่ไม่ได้โฆษณาและแทนคบได้ที่ถูกการโฆษณาทำให้เป็นตัวแทนของความล้ำสมัย

นอกจากนี้ การสื่อสารจากสื่อวิทยุยังแฝงการสนทนาในระดับเดียวคือมีผู้ส่งสารได้แก่โฆษกสารคือสิ่งโฆษกพูดได้แก่ ข้อมูลข่าวสารและการโฆษณาสินค้าประเภทต่างๆ และผู้รับสารคือผู้ฟัง จะเห็นว่ากระบวนการสื่อสารระหว่างโฆษกจากรายการวิทยุมาสู่ผู้รับสารคือผู้ฟังผ่านกระบวนการถ่ายทอดเสียงของวิทยุทรานซิสเตอร์นั้น ผู้รับสารไม่สามารถตอบโต้หรือมีปฏิสัมพันธ์กลับไปยังโฆษกได้ ดังนั้นสารที่โฆษกถ่ายทอดผ่านวิทยุทรานซิสเตอร์จึงมิได้มีหน้าที่เพียงแค่การแจ้งให้ทราบหรือกล่าวชวนเชื่อ(propaganda)เท่านั้น แต่ยังแฝงอำนาจให้ผู้ฟังต้องปฏิบัติตามด้วย เช่น เมื่อแผนไปชื่อถ่านไฟฉาย แผนก็บอกเจ้าของร้านว่าชื่อถ่านไฟฉายตราคบโดยอัตโนมัติ ไม่ได้เปรียบเทียบคุณภาพกับถ่านไฟฉายยี่ห้ออื่นเลย

“เอาถ่านอะไร” คนขายถาม

“ถ่านไฟฉายตราคบ”

แผนตอบไปโดยแทบจะไม่รู้สึกตัว ไม่ต้องคิด⁸¹

การเน้นย้ำผ่านวิทยุทรานซิสเตอร์ช่วยทำให้สินค้ามีความน่าเชื่อถือ ส่งผลตกย้ำอยู่ในจิตสำนึกของผู้ฟังไปโดยปริยาย รวมทั้งสนับสนุนให้เกิดการปฏิบัติตามด้วย ดังที่แผนฟังโฆษกจากรายการประกวดนักร้องลูกทุ่งจนทำให้แผนส่งจดหมายไปสมัครร้องเพลงบ้าง

เย็นวันนั้นแผนเขียนจดหมายใส่ซองจ่าหน้าถึงรายการมนต์รักตัวซิบ้า ตู้ปณ. 666

กรุงเทพฯ วงเล็บมุมซอง “การประกวดร้องเพลง”⁸²

จะเห็นว่า ทุกกิจกรรมของคู่สามีภรรยาตอนนี้ล้วนได้รับอิทธิพลจากโฆษณาที่ส่งผ่านวิทยุทรานซิสเตอร์เข้ามาเกี่ยวข้องทั้งนั้น ตั้งแต่การชื่อถ่านไฟฉายตราคบ ฟังละครวิทยุ ชื่อยามาเมลงมาใช้ในสวนแดงโม การส่งจดหมายสมัครร้องเพลงรายการมนต์รักตัวซิบ้า รวมทั้งการหนีออกจาก

⁸⁰ Jean Baudrillard, *For a Critique of the Political Economy of the Sign*. (St. Louis: Telos Press, 1981) อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, วาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น, หน้า 227.

⁸¹ วัฒน์ วรรณยางกูร, มนต์รักทรานซิสเตอร์, หน้า 44-45.

⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 56.

ค่ายทหารของแผนเพื่อไปเป็นนักร้องในวงดนตรีล้วนเป็นผลมาจากการหลงใหลในมายาของโฆษณาที่แสดงอิทธิพลของการโฆษณาที่ตอกย้ำฝังอยู่ในจิตสำนึกของผู้ฟัง ยิ่งได้ฟังมากก็ยิ่งส่งเสริมให้เกิดการบริโภคและทำตามคำโฆษณา แสดงให้เห็นว่าสื่อวิทยุทรานซิสเตอร์ถือเป็นสื่อบันเทิงที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงสังคมชนบทในระยะเวลาที่ชนบทกำลังพัฒนา ทั้งยังแฝงวาทกรรมการพัฒนาไว้ด้วย โดยอ้างว่าการฟังและใช้สินค้าที่โฆษณาทางวิทยุทรานซิสเตอร์ จะแสดงออกถึงความทันสมัยและความมีรสนิยมทำให้คนชนบทเต็มใจที่จะเปลี่ยนแปลงตนเองไปสู่การเป็นคนทันสมัย

จะเห็นว่าวิทยุทรานซิสเตอร์ไม่ได้เป็นเพียงสื่อเทคโนโลยีที่สร้างโลกทัศน์ใหม่ให้คนชนบทเท่านั้น แต่วิทยุยังเข้ามาเปลี่ยนแปลงและสร้างค่านิยมให้คนชนบทบริโภคสินค้าตามการโฆษณาทางวิทยุด้วย ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงแนวการดำเนินชีวิตของคนชนบทที่เคยพึ่งพาธรรมชาติและอยู่อย่างพอเพียงให้เปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นบริโภคนิยมและทุนนิยมในที่สุด

ส่วนสะเดา หลังจากที่แผนหนีทหารไปอยู่กับวงดนตรี แผนก็ไม่ได้คิดถึงกลับมาหาสะเดาอีกเลย เธอจึงมีสภาพเป็นแม่เฒ่าสาวที่ต้องเลี้ยงลูกเพียงลำพัง จนกระทั่ง “เกียรติศักดิ์” ชายหนุ่มนักพากย์หนังขายยาเข้ามาตีสนิท ด้วยท่าทางที่สุภาพและคำพูดที่ไพเราะ และด้วยคุณสมบัติของการเป็นนักพากย์หนังขายยาที่ต้องมีวาทศิลป์ชวนเชื่อ โฆษณาสรรพคุณของยาให้คนชนบทเชื่อถือ รวมทั้งต้องให้ภาษาในการพากย์หนังให้สนุกสนาน ด้วยอาชีพของเกียรติศักดิ์ที่ถือเป็นอาชีพของการโฆษณาการใช้วาทศิลป์ชวนเชื่อทำให้เกียรติศักดิ์สนิทสนมกับสะเดาโดยไม่ยาก ความมีคารมของเกียรติศักดิ์เห็นได้ในหลายตอน เช่น ตอนที่เขามาขายยาที่บ้านของสะเดา เขาก็ช่วยสะเดาดูแลลูกด้วย พอจะกลับเขาก็ส่งเจ้าหนูคืนให้สะเดาพร้อมพูดว่า “...พอไปก่อนนะลูกอยู่กับแม่อย่างี่อ่อนนั้ก”⁸³ นอกจากนี้ เขายังชวนให้สะเดาไปคูหนั่งกลางแปลงที่เขาจะเป็นผู้พากย์เสียงเอง เมื่อสะเดาถามว่าหนังชื่อเรื่องอะไร เขาก็ตอบเป็นนัยว่า “..รักเธอคนเดียว”⁸⁴ เส้นห้ของหนุ่มนักพากย์หนังขายยาดังความรู้สึกของสะเดาที่มีต่อเกียรติศักดิ์ว่า

เวลาที่เขาพากย์บทพระเอกจีบนางเอก น้ำเสียงของเขาชวนหลงใหล มั่นวาบหวาม อยู่ในอกสะเดา สาวๆ อีกหลายคนผลอมองมาทางคนพากย์บ่อยๆ แทนที่จะคูจอหนัง ระหว่างเปลี่ยนม้วนหนังสว่างจ้า เกียรติศักดิ์เหลียวมองเหมือนจะมองหาอะไรสักอย่างแล้วมาสะดุดอยู่ที่สะเดา เขายกมือทำสัญญาณให้สะเดารู้...⁸⁵

⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 139.

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 172.

สะเดามีลูกกับหนุ่มพากย์หนังชายชา หลังจากรันหนุ่มพากย์หนังก็ทอดทิ้งเธอไป ทำให้สะเดาต้องพบกับความผิดหวังเป็นครั้งที่ 2 จะพบว่าที่สะเดาหลงเชื่อเกียรติศักดิ์หนุ่มพากย์หนังชายชาและมีลูกด้วยกัน ก็มีสาเหตุมาจากภาษาโฆษณาชวนเชื่อที่เกียรติศักดิ์พยายามหวานล่อมว่ารักและจริงใจกับสะเดา แต่แล้วก็ทอดทิ้งเธอไป ในตอนท้ายเรื่อง หลังจากที่ผ่านเรื่องราวเลวร้ายมากมายแผนจึงตัดสินใจกลับบ้านไปหาสะเดา แต่แผนก็พบว่าสะเดาเองก็ซอกซำไม่น้อยกว่าตน เมื่อแผนรู้ความจริงที่เกิดขึ้น เขามองไปที่วิทยุทรานซิสเตอร์เครื่องที่เขามอบให้สะเดาก่อนแต่งงาน คล้ายจะมองเห็นสายตาของวิทยุทรานซิสเตอร์ที่เขี่ยหยันเขาอยู่ “เขามองเห็นสองปุ่มบนวิทยุที่นั่นเหมือนดวงตาที่กำลังมองดูเขาเขี่ยหยัน ว่าโง่เขลา เชื่อง่าย ไร้สติ”⁸⁶

จะเห็นว่าสิ่งที่ลวงหลอกแผนและสะเดานั้น ไม่ได้เป็นเพียงแค่สื่อวิทยุทรานซิสเตอร์เท่านั้น แต่เป็นยังภาษาที่ใช้ในการโฆษณาผ่านทางวิทยุทรานซิสเตอร์ ภาษาที่ผ่านการประดิษฐ์ให้สุภาพอ่อนหวาน สละสลวย สร้างความหมายให้กับสินค้าหรือการชวนเชื่อให้มีความน่าเชื่อถือ สิ่งเหล่านี้เมื่อถูกนำมาโฆษณา ชวนเชื่อ เกี้ยยกล่อม คนชนบทก็ปักใจเชื่อ สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นกระบวนการที่ทำให้ตัวละครเอกของเรื่องคือ “แผน” และ “สะเดา” ตกอยู่ในมายาของภาษาโฆษณา

แม้ว่าวัฒน์จะเสนอว่าวิทยุทรานซิสเตอร์เป็นสื่อชวนเชื่อที่ชักชวนให้คนชนบทหลงใหลในมายาและมีส่วนทำให้ชีวิตคนชนบทแปรปรวนไปก็ตาม วัฒน์ วรรณยางกูรก็ได้โจมตีว่าการฟังวิทยุทรานซิสเตอร์เป็นผลกระทบของการฟังวิทยุทรานซิสเตอร์เพียงด้านเดียวเท่านั้น ขณะเดียวกันการฟังวิทยุก็เป็นหนทางในการเพิ่มความรู้ที่เป็นประโยชน์เช่นกัน เช่น ในนวนิยายเรื่อง *ปลายนาฟ้าเขียว* วัฒน์ได้แทรกเรื่องประโยชน์ของการฟังรายการวิทยุการเกษตรที่ “ศิลา” ฟังเป็นประจำว่าเป็นการเพิ่มพูนความรู้เรื่องการเกษตร ทำให้คนชนบทมองเห็นสู่ทางการทำเกษตรกรรมให้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังเช่นที่ศิลาได้รับความรู้เรื่องการเพาะเห็ดฟางจากรายการวิทยุว่า

...การเพาะเห็ดเป็นงานอีกชนิดหนึ่งที่สามารถทำเป็นอาชีพอิสระได้อย่างดี เมื่อไทยเรามีเห็ดอยู่มากมาย ทั้งเห็ดที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติในฤดูฝนตามทุ่งนาและชาวป่าทั่วไป จะซื้อหามาทำอาหารรับประทานเมื่อไรก็ได้ ดอกเห็ดฟางมีรสชาติดีและมีคุณค่าทางอาหารสูง สามารถนำไปประกอบอาหารได้หลายแบบที่สำคัญที่สุดคือเห็ดฟางเป็นเห็ดที่เพาะง่ายใช้เวลาในการเพาะเพียงเจ็ดถึงสิบวัน ก็เกิดดอกให้เก็บไปเป็นอาหารหรือนำไปจำหน่ายได้...แต่การจะเพาะเห็ดเป็นอาชีพ

⁸⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 173.

อิสระได้นั้น ปัญหาสำคัญอยู่ที่แหล่งรับซื้อ แต่ถ้าจะเพาะเห็ดรับประทานในครัวเรือน...”⁸⁷

วัฒน์เสนอให้เห็นว่ารายการวิทยุที่เป็นประโยชน์ก็ยังมีอยู่บ้าง เช่น รายการเกษตรกรรมแผนใหม่ที่ให้ความรู้แนะนำการทำเห็ดฟาง ที่จะเป็นแนวทางให้คนชนบทนำความรู้ที่ได้จากการฟังวิทยุไปประยุกต์ใช้กับการทำเกษตรกรรมต่อไป จากการฟังรายการเกษตรแผนใหม่ของตัวละครศิลาและเดือนจาก นวนิยายเรื่อง *ปลายนาฟ้าเขียว* จะเห็นว่า การฟังวิทยุก็ยังมีรายการที่ให้ประโยชน์ต่อผู้ฟังอยู่บ้าง ดังนั้นมาฆของวิทยุจึงมีทั้งเรื่องราวที่เป็นประโยชน์และการโฆษณาชวนเชื่อ ผู้ฟังจึงควรมีวิจารณญาณในการฟังวิทยุทั้งนี้เพื่อมิให้มาฆของวิทยุครอบงำและเปลี่ยนแปลงค่านิยมและวิถีชีวิต ดังที่วัฒน์ได้เสนอทัศนะที่มีต่อวิทยุทรานซิสเตอร์ที่เป็นสื่อส่งผ่านทั้งมาฆาโฆษณาล่อลวงคนชนบท รวมทั้งสาระมาสู่คนชนบทว่า

มนต์แห่งรักที่ผ่านมาจากลำโพงเสียงวิทยุทรานซิสเตอร์เครื่องนั้น รักและซัง ดี และเลว จริงและเท็จ อปลักษณ์และงมงายผ่านมาจากลำโพงวิทยุทั้งสิ้น⁸⁸

จากการวิเคราะห์จะเห็นว่าวัฒน์เสนอว่าสื่อวิทยุทรานซิสเตอร์มีทั้งข้อดีและข้อเสีย ดังนั้นคนชนบทจึงมีวิจารณญาณในการฟังวิทยุเพื่อให้คนชนบทสามารถใช้ความเจริญและการพัฒนาในรูปแบบวิทยุทรานซิสเตอร์ให้เกิดประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิตของคนชนบทมากที่สุด แม้ว่าในปัจจุบันสื่อวิทยุทรานซิสเตอร์จะถูกแทนที่ด้วยสื่อบันเทิงชนิดอื่นๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุภาพยนตร์ ฯลฯ ที่เปลี่ยนแปลงตามความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีก็ตาม แต่กล่าวได้ว่าสื่อวิทยุทรานซิสเตอร์เป็นสื่อบันเทิงชนิดแรกๆ ที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงค่านิยมและพฤติกรรมคนชนบทให้เกิดการบริโภคสติปัญญาความทันสมัยอย่างเห็นได้ชัด

4.2.5 ความเปลี่ยนแปลงของชนบทอันเนื่องมาจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและการบริโภคนิยม

กระแสทุนนิยมถือเป็นการรับอารยธรรมตะวันตกที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมและวิถีชีวิตของคนในสังคมที่สำคัญ เนื่องจากก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ค่านิยมทัศนคติของคนในสังคม ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเป็นระบบที่มุ่งการพัฒนาทางด้านวัตถุเพื่ออำนวยความสะดวกแก่มนุษย์ มุ่งปลูกฝังค่านิยมที่เน้นผลประโยชน์ส่วนบุคคลมากกว่าส่วนรวม

⁸⁷วัฒน์ วรรณยางกูร, *ปลายนาฟ้าเขียว*, หน้า 30-31.

⁸⁸วัฒน์ วรรณยางกูร, *มนต์รักทรานซิสเตอร์*, หน้า 173-174.

ส่งเสริมการอุปโภคบริโภคที่ไร้ขอบเขต(ลัทธิบริโภคนิยม) รวมทั้งทำลายคุณค่าทางจิตวิญญาณ ทำลายคุณธรรม ทำลายสิ่งแวดล้อม และทำลายตัวเองได้อย่างแบบล⁸⁹ ในสังคมทุนนิยม ผู้คนจะมุ่งแสวงหาความสุขเพื่อตอบสนองความต้องการของตน สิ่งที่เรียกว่าความสุขของคนในระบบทุนนิยมนั้นมุ่งไปที่การสะสมทรัพย์ให้ได้มากที่สุดเพื่อดำเนินกิจกรรมต่างๆ ที่จะให้ความสุขความสะดวกสบายในการดำรงชีวิต และความมั่นคงแก่ตนเอง นั่นก็หมายความว่าหากเราต้องการความสุขมาก เราก็ต้องหาเงินจำนวนมากเพื่อซื้อหาความสุขให้ได้มากเช่นกัน⁹⁰ วัฒน ์เสนอความคิดเรื่องความเปลี่ยนแปลงชนบทอันเนื่องมาจากเศรษฐกิจทุนนิยมในวรรณกรรมหลายเรื่อง ได้แก่ นวนิยายเรื่อง *สิงห์สาโท*(2541) เรื่องสั้นเรื่อง “อันนั้น”(2531) นวนิยายเรื่อง *ปลายนาฟ้าเขียว* (2532)

วัฒน ์ วรรณยางกูรได้เสนอทัศนะต่อระบบทุนนิยมที่สร้างค่านิยมให้คนในสังคมเร่งสะสมทุนเพื่อสนองความต้องการของตนเอง โดยผ่านกลวิธีการสร้างตัวละครที่เป็นตัวแทนของคนเมือง และคนชนบทที่ต่างมีพฤติกรรมที่แสดงออกถึงการถูกรอบงำของระบบทุนนิยมที่ตัวละครต่างๆ พยายามหาวิธีครอบครองเงินเพื่อนำเงินซื้อความสุข ความสะดวกสบาย การยอมรับ และเกียรติยศชื่อเสียง ในเรื่องนี้ “สิงห์” ตัวละครเอกของเรื่อง อดีตนักโฆษณาที่ต้องลาออกจากงานหลังจากการสร้างสรรคโฆษณาหม้อหุงข้าวรุ่นควายยิ้มของคนไม่เพิ่มยอดขายให้กับลูกค้า แนวทางการทำงานของสิงห์ไม่ได้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่ต้องสร้างค่านิยมและส่งเสริมให้เกิดการบริโภคมากยิ่งขึ้น แต่สิงห์กลับยึดแนวทางการทำงานตามแบบฉบับของศิลปินที่มุ่งถ่ายทอดผลงานอันเกิดจากอารมณ์และความรู้สึก เมื่อสิงห์ไม่สามารถสร้างสรรคโฆษณาให้บรรลุเป้าหมายทางการค้าได้ สิงห์จึงต้องแสดงความรับผิดชอบด้วยการลาออกจากงาน⁹¹ การที่สิงห์ต้องตกงานจึงเป็นบทพิสูจน์อย่างหนึ่งว่า ท่ามกลางระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่มุ่งสะสมทุนและส่งเสริมการบริโภค หากคนในสังคมไม่สามารถตอบสนองปฏิบัติการของระบบได้ก็จะถูกปฏิเสธและกลายเป็นความแปลกแยกแตกต่างเหมือนดังที่เมื่อสิงห์ตกงานนอกจากนี้“ปฏิมา” แฟนสาวนักวิเคราะห์ระบบคอมพิวเตอร์ก็ประกาศแยกทางกับสิงห์ด้วยโดยให้เหตุผลว่าการตกงานของสิงห์แสดงออกถึงการไม่มีภาวะของการเป็นผู้นำครอบครัวที่ต้องหาเลี้ยงครอบครัว ปฏิมาให้สิงห์ยอมรับความเป็นจริงเรื่องอำนาจของทุนนิยมที่ต้องสร้างความมั่นคงให้ครอบครัวด้วยการสะสมทุนให้มากที่สุด

⁸⁹ ทองแถม นาดจ้านง, *ทุนนิยมขั้นที่สี่* (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2544), หน้า 57.

⁹⁰ สุชีลา ตันชัยนันท์ และคณะ, *ทุนนิยมฟองสบู่: ปัญหาและทางออก*(กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิทรรศ, 2544), หน้า 150.

⁹¹ วัฒน ์ วรรณยางกูร, *สิงห์สาโท*, หน้า 3.

...ฉันต้องการให้คุณเข้าใจบ้างนะสิ่งๆ คือเข้าใจความเป็นจริง เพราะคุณอยู่ในโลกแห่งความฝันของตัวเอง แต่ฉันอยากให้คุณกลับมาอยู่ในโลกของความจริงของฉัน ว่าฉันเป็นผู้หญิงอายุจะสามสิบแล้ว ฉันต้องการมีชีวิตที่เป็นจริง คุณเข้าใจไหม หนึ่งเดือนที่ผ่านมาคุณคิดบ้างไหม ฉันจะล่องลอยไปกับความฝันของคุณไม่ได้อีกแล้ว คุณอยากจะเป็นแวนโก๊ะ แต่ฉันว่าไม่ใช่ คุณเรียนพาณิชยศิลป์มา คุณน่าจะทำงานโฆษณาให้ก็ได้ ขายได้ ไม่ใช่ฝันแต่จะเป็นแวนโก๊ะที่สำคัญปีนี้คุณอายุเท่าไร สามสิบเอ็ด ฉันอายุยี่สิบเก้าอย่างสามสิบ ฉันต้องคิดถึงความ เป็นจริงว่า ใครจะมาเป็นพ่อของลูก และเราจะอยู่กันอย่างไร ไม่ใช่อยู่ไปวันๆ คุณเป็นผู้ชายคุณทำได้⁹²

จะเห็นว่าปฏิมาเป็นตัวแทนของสาวสังคมเมืองที่ต้องเร่งสะสมเงินตราซึ่งถือเป็นมาตรฐานความมั่นคงของชีวิตคนเมือง ปฏิมาจึงเคี้ยวเชิญให้สิ่งๆ เห็นความสำคัญของการแข่งขันและการสะสมเงินตรา ซึ่งความคิดดังกล่าวเป็นความคิดที่มาจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่สนับสนุนให้มีการแข่งขันทางธุรกิจและส่งเสริมให้คนในสังคมแข่งขันกันหาเงินสะสมทุน เพื่อให้เงินกลายเป็นบรรทัดฐานที่ให้คุณค่าแก่คนในสังคม นอกจากนี้วาทกรรมการพัฒนาที่อยู่ในรูปของเศรษฐกิจทุนนิยมทำให้ความคิดเรื่องการสะสมทุนกลายเป็นความคิดและความเป็นจริงที่คนในสังคมต้องยอมรับและปฏิบัติตาม ดังที่ปฏิมาต้องการให้สิ่งๆ คำนึงถึงความเป็นจริงของชีวิตคนเมืองที่ต้องแข่งขันกันสร้างฐานะทางการเงินเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงในชีวิต การที่ปฏิมาเสนอให้สิ่งๆ ควรประยุกต์ความสามารถทางศิลปะมาเป็นงานพาณิชยศิลป์ แสดงให้เห็นถึงการตอบสนองระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่กำหนดให้คนในสังคมมีมุ่งธุรกิจ มีการซื้อขาย การลงทุนและกำไร ดังนั้นชีวิตครอบครัวตามแนวทางของคนเมืองผ่านความคิดของปฏิมาจึงมิได้เป็นเพียงความรักความเข้าใจระหว่างคนภายในครอบครัวเท่านั้น แต่ปฏิมาต้องการความพร้อมทางสังคมอันได้แก่ หน้าที่การงาน และฐานะทางเศรษฐกิจด้วย ดังนั้นการสะสมเงินทุนจึงกลายเป็นปัจจัยและจุดมุ่งหมายสำคัญในการดำเนินชีวิต สามารถบันดาลสิ่งที่เป็นความสุขทางวัตถุ เกียรติยศ ชื่อเสียง และการยอมรับจากสังคม ในขณะที่ “สิ่งๆ” เป็นศิลปินที่ทำงานด้วยพลังสร้างสรรค์และจินตนาการ เมื่อผลงานของสิ่งๆ ไม่ประสบความสำเร็จ รวมทั้งการที่สิ่งๆ ติบทบาทการทำงานโฆษณาของตน การหยุดของสิ่งๆ ในขณะที่โลกทุนนิยมในสังคมเมืองที่ยังขับเคลื่อน

⁹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 5.

ด้วยอำนาจเงินตรา ทำให้สิ่งทั้งหลายเป็นความเป็นอื่นของสังคม แปรลกแยก แดกต่าง และถูกปฏิเสธจากปฏิมาในที่สุด

“สิทธิศักดิ์” เป็นตัวละครอีกตัวหนึ่งที่วัฒน์เสนอให้เห็นพฤติกรรมของคนเมืองที่เวียนว่ายอยู่ในกระแสของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่มุ่งหวังเร่งสะสมเงินเพื่อแสดงออกถึงความก้าวหน้าในหน้าที่การงาน แต่เดิมสิทธิศักดิ์เป็นศิลปิน ต่อมาผันตัวเองมาสู่การเป็นหุ้นส่วนผับใหญ่ในเมือง จึงละทิ้งอุดมการณ์ทางศิลปะที่ไม่อาจสร้างมูลค่าไปสู่โลกของทุนนิยมที่จะมอบอำนาจในการครอบครองวัตถุโดยมีเงินเป็นปัจจัยสำคัญในสังคมเมือง สิทธิศักดิ์เริ่มดำเนินธุรกิจผับในเมือง จากเดิมที่สิทธิศักดิ์ตั้งใจจะเปิดผับเพื่อชีวิตร้านเล็กๆ เพื่อทำตามความชอบของตน แต่เมื่อกิจการรุ่งเรืองและมองเห็นช่องทางสร้างกำไร สิทธิศักดิ์ก็เปลี่ยนแปลงตนเองไปสู่การเป็นนักธุรกิจเต็มตัวและมุ่งหวังจะสะสมทุนให้มากที่สุด ส่วนความสุขและอุดมการณ์ในชีวิตกลับเป็นเรื่องที่มีความสำคัญรองลงไป ดังคำพูดของสิทธิศักดิ์ว่า

“...อย่างเรื่องวาดรูป เรื่องเพลงกวางหมดแล้ว อย่างมากก็เป็นงานอดิเรก กูเลือกเอาเงิน โดยทำผับเพื่อชีวิต บางวันกำไรเป็นแสน มึงคิดดู หากกูขยายสาขาสักสามสาขา ปีหนึ่งมีกี่วัน เอาสามคูณเข้าไปเป็นเงินเท่าไร”⁹³

เช่นเดียวกับ “น้อย” เจ้าของสนามกอล์ฟ ที่อดีตเคยเป็นนักอุดมคติเพื่อมวลชน แต่เมื่อดำเนินธุรกิจ แนวทางการดำเนินชีวิตและโลกทัศน์ของน้อยก็เปลี่ยนแปลงไป น้อยเริ่มลงทุนทำธุรกิจขนาดใหญ่ขึ้น แต่น้อยก็ได้รับผลกระทบจากการเร่งสะสมทุนนิยมเช่นกัน เมื่อน้อยเริ่มขยายกิจการจากเดิมที่ทำเพียงเกสต์เฮาส์เล็กๆ แต่เพราะเห็นช่องทางที่จะสร้างความร่ำรวย จึงเริ่มกิจการรีสอร์ท และสนามกอล์ฟ เมื่อขยายกิจการก็เท่ากับว่าต้องเพิ่มกำลังในการลงทุนเพิ่มมากขึ้น ดังที่น้อยเล่าถึงธุรกิจของตนว่า

“รีสอร์ท ไม่มีปัญหา คิดลบบนแล้ว ส่วนสนามกอล์ฟก็อย่างเดิมคือเครียดกับการหมุนเงินเพราะทุนน้อย แต่เล่นกิจการใหญ่เกินตัวเลขเป็นหนี้หนัก ดอกเบี้ยบานเดือนละหลายแสน ใจจริงเราอยากขายกิจการสนามกอล์ฟ แต่...อย่างที่ว่า แม่บ้านไม่เห็นด้วย เขากะได้กำไรข้างหน้า หรือถ้าขายวันนี้ก็ต้องได้กำไรมากพอ แต่กว่าจะถึงวันที่ได้กำไร เราจะไหวหรือเปล่า แม่บ้านเขาเครียดมาก จนระยะ

⁹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 117.

หลังไม่ค่อยสบาย ตั้งแต่มีสนามกอล์ฟ คูมันเครีบค มีปัญหา มันหงุดหงิด ไม่เหมือนสมัยทำแตรัสอร์ต่อย่างเดียว”⁹⁴

การที่น้อยขยายกิจการเพิ่มและมาทำสนามกอล์ฟในที่สุดนั้น ด้วยความหวังว่าจะสร้างกำไรมูลค่ามหาศาลเพราะสนามกอล์ฟอยู่ในทำเลที่ดี การลงทุนขยายกิจการจำเป็นต้องอาศัยเงินทุนจำนวนมาก เมื่อไม่ได้รายได้ตามที่ตั้งใจไว้ก็เกิดความเครียด และเป็นหนี้เหมือนอย่างที่ภรรยาของน้อยมีความเครียดในเรื่องของค่าใช้จ่ายของสนามกอล์ฟ ความเครียดของภรรยาของน้อยในตอนท้ายพบว่าเป็นสาเหตุหนึ่งของโรคมะเร็ง และในตอนท้ายน้อยก็ต้องขายสนามกอล์ฟแม้ว่าจะไม่ได้กำไรก็ตาม ดังนั้นการสะสมทุนจึงอาจไม่ใช่หนทางความสุขที่แท้จริง

ในตอนท้ายลิตธิศักดิ์ก็พบว่า การสะสมทุนอาจไม่ใช่หนทางสร้างความสุขที่แท้จริง แต่ทุนกลับเป็นต้นเหตุของการขี้แยงคดโกงเพื่อให้ผู้ชนะได้เป็นผู้ครอบครองทุนมากที่สุด ดังที่ลิตธิศักดิ์เล่าถึงหุ้นส่วนที่คดโกงเขา ให้สิงห์ฟังว่า

...เรื่องของหุ้นส่วนผับเพื่อชีวิต ที่เห็นกำไรก้อนโต ก็เล่นเกมหวังสุขกิจการ โดยไปสมคบมาเพียมีสีก้อสถานการณ์นองเลือดในผับ เพื่อให้ลิตธิศักดิ์ต้องตกเป็นจำเลยต่างๆ นานา ไม่น่าเชื่อว่าคนเคยคบหาสูมหัวปรึกษากันมาตั้งแต่ยังลำบากยากจน พอเห็นเงินก้อนโตเบื้องหน้า จะเปลี่ยนไปขนาดนี้ ผิดหวังใดไม่เท่าผิดหวังในมนุษย์ที่เคยคบหาไว้ใจ⁹⁵

จากพฤติกรรมของตัวละครน้อยและลิตธิศักดิ์ได้แสดงทัศนะของวัฒน์ วรลยางกูรว่าการแสวงหาความสุขจากวัตถุตามค่านิยมของคนในสังคมทุนนิยมนั้นไม่ได้เป็นความสุขที่แท้จริงในชีวิตของมนุษย์ กลับสร้างความทุกข์ให้แก่ผู้ที่หลงไหลไปการสะสมทุน จะเห็นว่าท่ามกลางสังคมภายใต้ระบบทุนนิยม ทุนกลายเป็นอำนาจสำคัญ คนจึงต้องทำทุกวิถีทางให้ครอบครองเงินทุนให้มากที่สุด ไม่มีมิตรภาพที่แท้จริงในสังคมที่ทุนเป็นใหญ่

นอกจากการสะสมทุนเพื่อสร้างอำนาจทางการเงินของตนเองแล้ว การสะสมทุนยังเป็นการสร้างอำนาจทางการเมืองให้อีกด้วย เมื่อมีอำนาจทางการเงินก็จะผลักดันให้ต้องการชื่อเสียงเกียรติยศ สรรเสริญ และต้องมีอำนาจทางการเมืองควบคู่กันไปด้วยเพื่อความมั่นใจในอำนาจของ

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 166-167.

⁹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 233.

คนมากขึ้นจึงใช้เงินในการซื้ออำนาจเหล่านั้นมาครอบครอง⁹⁶ วัฒนีสอนให้ตัวละครกำนันธรรม และเสธ.สุจริตในนวนิยายเรื่องสิงห์สาโทเป็นตัวอย่างของคนที่หลงใหลในอำนาจ แสวงหาผลประโยชน์จากอำนาจหน้าที่ด้วยวิธีมิชอบ ดังที่กำนันธรรมใช้ความได้เปรียบทางหน้าที่ราชการ เป็นช่องทางแสวงหาผลประโยชน์จากการพัฒนา

แล้วลุงผลก็เล่าเบื้องหลังพฤติกรรมกำนันธรรม(เป็อก) ว่าสร้างความเดือดเนื้อ ร้อนใจให้กับลูกบ้านเฉพาะรายซึ่งขายที่ดิน โดยอาศัยช่องโหว่ของกฎหมาย ปกติเมื่อชาวบ้านแจ้งเสียภาษีที่ดินก็มักจะแจ้งไว้น้อยกว่าความเป็นจริง หรือแจ้ง เฉพาะที่ดินทำกิน ใต้จริงๆ ส่วนที่ป่าหัวไร่ปลายนาอันนิยมปล่อยไว้เพื่อจะได้ตัด ไม้ไผ่ ไม้จริงมาใช้หนี้ไม่ได้แจ้ง เรื่องนี้จะไม่เป็นปัญหาหากไม่ได้ซื้อขายที่ดิน แต่เมื่อซื้อขายถ่ายโอน ต้องผ่านการเซ็นรับรองของผู้ใหญ่บ้านกำนัน เป็นโอกาส ให้กำนันธรรมต่อรองว่าเจ้าของที่ดินจะขายให้เฉพาะที่ดินตามที่ระบุในใบเสีย ภาษีบำรุงท้องที่เท่านั้น ส่วนจำนวนที่เหลือเท่ากับเป็นที่ดินมือเปล่า ไม่มีสิทธิ ขาย ยกเว้นแต่แบ่งผลประโยชน์ให้กำนันธรรม หรือหากใครไม่สนใจ (ถือว่าได้ เงินจากการขายที่ดินตามที่เสียภาษีมากพอแล้วสำหรับชีวิตชาวไร่) กำนันก็รวบ รัจัดการขายที่ดินส่วนที่เหลือเสียเองในราคาที่ย่อมเยากว่า “ทำแบบนี้แหละ รวยมาเป็นสิบล้านแล้ว เห็นไหม กำลังสร้างบ้านใหม่ใหญ่เป็นคฤหาสน์เลย”⁹⁷

ส่วนเสธ.สุจริต ก็ใช้อำนาจทางการเมืองของคนเข้าครอบครองที่ดินที่อยู่ใกล้ๆกับที่ดิน ของสิงห์อย่างไม่ชอบธรรมเพื่อสร้างโครงการบ้านพักตากอากาศโฮมสวีทโฮม ซึ่งถือเป็นวิถีทาง หนึ่งของการใช้อำนาจข่มเหงผู้อื่นเพื่อให้คนสามารถดำเนินธุรกรรมเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ ส่วนตัว ดังที่สิงห์เล่าถึงการบุกรุกของเสธ.สุจริตว่า

กลับมาถึงกระท่อม ก็พบว่าสิ่งผิดปกติเห็นได้ถนัดตาตั้งแต่ก้าวแรก นั่นคือป่า ด้านหลังกระท่อมหายไปเกือบหมดโดยมีการใช้แทรกเตอร์คัน โคนกวาดไปกอง ไว้ริมสุด พื้นที่สูงๆต่ำๆถูกปรับแต่งให้เป็นพื้นระดับเดียวกันทั้งหมดเป็นไปอย่าง วางอำนาจ ไม่มีการเกรงอกเกรงใจอะไรทั้งสิ้น ตกเย็นน้ำจ๊อบก็มาหาและบอกกับ สิงห์ว่า “ที่ดินที่ไถมานี้ ก็ตามที่เคยบอกไว้แล้วว่าจับจองไว้ถึงไหน แต่ถ้าจับจอง

⁹⁶ จุฑาทิพย์ อุมะวิชณี, ชีวิตและการรู้จักตนเอง, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2538), หน้า 15.

⁹⁷ วัฒนีสอน วรกลางกูร, สิงห์สาโท, หน้า 52-53.

ทับกัน เศรษฐกิจเขาก็ซื้อสิทธิ์จับจองของแก่ให้หมดเรื่องกันไป ก็จะมีชดเชย
ค่าเสียหายนะแหละจะคิดเงินเท่าไร”⁹⁸

ระบบทุนนิยมส่งเสริมให้คนอุปโภคบริโภคอย่างไร้ขอบเขต โดยมีจุดประสงค์เพื่อตอบสนองความต้องการของคนเป็นหลัก เมื่อมีทุนมากก็จะซื้อความสุขได้มาก แม้แต่สรรพสิ่งรอบตัวที่เป็นสินทรัพย์ของส่วนรวม เช่น ป่า สัตว์ พืช น้ำ และที่ดิน ก็ถูกแปรสภาพให้เป็นสินค้า” จะเห็นว่าทั้งกำนันธรรมและเศรษฐีต่างก็ใช้อำนาจหน้าที่ในการกีดกันกอบโกยผลประโยชน์ ทั้งนี้เป็นเพราะค่านิยมที่ว่า การจะเป็นผู้มีอำนาจที่แท้จริงนั้นต้องมีทั้งอำนาจทางการเมืองและบารมีทางการเงินควบคู่กัน เมื่อทั้งสองร่วมกันใช้อำนาจหน้าที่ที่มีขอบแสวงหาผลประโยชน์ จนละเลยความถูกต้องชอบธรรม กำนันธรรมใช้เงินสร้างคฤหาสน์หรู ส่วนเศรษฐีก็ใช้เงินซื้อความสุขทางอารมณ์อย่างไว้ใจจำกัด สุดท้ายด้วยความโลภและการใช้อำนาจในทางที่ผิด กำนันธรรมจึงถูกปลดจากตำแหน่งด้วยการลงประชามติจากชาวบ้าน ส่วนเศรษฐีที่เคยใช้เงินซื้อความสุขทางอารมณ์ก็เสียชีวิตด้วยโรคเอดส์

เป็นที่ทราบกันดีว่า เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในตำบลหุบเขาหัวสิงห์ เป็นเพียงหนึ่งในเจ็ดพันตำบลของประเทศไทยในช่วงเศรษฐกิจฟองสบู่ ที่เงินสะพัดเฟื่องฟูแบบลวงๆ ไม่กี่ปีหลังจากนั้น ที่เคยฟูฟ่องก็ซบเซาลง กลับคืนสู่ความเป็นจริงธนาคารลดสนับสนุนโครงการโฮมสวีทโฮม อ้างว่าเพราะเอกสารสิทธิ์ออกทับเขตทหารไม่สามารถใช้ค้ำประกันเงินกู้ได้ ทั้งที่ก่อนหน้านี้ กระเห็นนกระหือจะให้กู้ในอัตราดอกเบี้ยต่ำ เศรษฐีเสียชีวิตด้วยโรคเอดส์ กำนันเมื่อถูก(กรรม)ถูกปลดออกด้วยการลงประชามติท่วมท้น¹⁰⁰

จะเห็นได้ว่าแนวทางการดำเนินชีวิตของกำนันบุญธรรมและเศรษฐีสามารถสะท้อนภาพของคนในสังคมทุนนิยมที่มุ่งแสวงหาความพอใจให้แก่ตนเองด้วยการครอบครองหรือบริโภควัตถุที่ช่วยส่งเสริมและแสดงออกถึงความร่ำรวย จนทำให้ตัวละครทั้งสองกลุ่มหลงในอำนาจทางการเมืองและอำนาจของเงินตราจนละเลยความถูกต้องชอบธรรม จากพฤติกรรมตัวละครกำนันธรรม เศรษฐี จะเห็นว่า ในสังคมทุนนิยม “เงิน” เข้ามามีบทบาทเปลี่ยนแปลงทัศนคติ พฤติกรรมของผู้คนในสังคม รวมทั้งสร้างค่านิยมให้ผู้คนเงินทุนเป็นบันไดสู่อำนาจและ

⁹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 128.

⁹⁹ สุชีลา ตันตรานันท์ และคณะ, ทุนนิยมฟองสบู่: ปัญหาและทางออก, หน้า 146.

¹⁰⁰ วัฒน์ วรรณกลางกูร, สิงห์สาโท, หน้า 263.

หน้าที่ ทั้งนี้เพื่อให้ความร่ำรวยและอิทธิพลทางการเมืองเป็นเครื่องแสดงถึงควมมีอำนาจและนำเกรงขาม และเป็นการแสดงฐานะทางสังคมด้วย ดังนั้นเงินจึงมิได้เป็นวัตถุที่ทำหน้าที่สื่อกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าแล้ว แต่เงินยังมีกระบวนการทำงานที่แสดงออกถึงสัญญาณของความมั่งคั่งร่ำรวย รวมทั้งฐานะทางสังคมด้วย

นอกจากนี้ ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมยังสร้างค่านิยมให้คนชนบทเห็นว่าเงินสามารถซื้อได้ทุกอย่าง ในเรื่องสั้นเรื่อง “อันนั้น”(2531) เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องที่วัฒน์เสนอให้เห็นว่า เงินสามารถซื้อได้ทุกอย่างรวมทั้งสิทธิตามระบอบประชาธิปไตย เรื่องสั้นเรื่องนี้เป็นเรื่องราวของ “ทิศทาง” ผู้สมัครรับเลือกตั้งที่ออกหาเสียงร่วมกับผู้ช่วย “ชูชน” และ “ทบแนว” ทิศทางและผู้ช่วยทั้งสองตระเวนหาเสียงไปทั่วหมู่บ้านในชนบทแต่เนื่องจากเป็นฤดูฝน ชาวบ้านที่ยึดอาชีพทำนาจึงไม่ค่อยอยู่ที่บ้าน แต่จะออกไปทำนา ทำให้การหาเสียงของทิศทางไม่ค่อยประสบผลสำเร็จมากนัก ทิศทางยังคงยึดแนวทางการหาเสียงด้วยความสุจริตที่เป็นไปตามระบอบประชาธิปไตย และเชื่อว่าประชาธิปไตยที่แท้จริงต้องมาจากความต้องการที่ชอบธรรมของประชาชนส่วนใหญ่ ในขณะที่ผู้สมัครคู่แข่งรายอื่นใช้กลยุทธ์ทุจริตซื้อเสียงในรูปแบบต่างๆ

ยิ่งใกล้วันลงคะแนนใกล้เข้ามา ยังมีเรื่องให้เคร่งเครียดเป็นช่วงชิงไหวพริบกันระหว่างห้วคะแนน ว่าใครจะแจกเงินซื้อเสียงได้มีประสิทธิภาพกว่ากัน เบอร์นั้นว่ามาก่อนสิบบาท เบอร์โน้นเกทับมาเป็นยี่สิบ อีกเบอร์หงายฝ่ามาเลขห้าสิบบาท พร้อมสบู่อีกก้อน¹⁰¹

แนวคิดสำคัญของเรื่องคือวัฒน์ต้องการวิพากษ์ให้เห็นว่า “เงิน” สามารถซื้อทุกสิ่งทุกอย่างได้ รวมทั้งสิทธิทางการเมืองที่ถือเป็นหน้าที่ของพลเมือง เมื่อมีการซื้อเสียง ขายสิทธิ์ ความหวังที่จะเห็นประชาธิปไตยที่แท้จริงก็มิได้อาจเกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์แบบ

อย่างไรก็ตาม วัฒน์ยังเสนอทัศนนะว่าการที่คนชนบทยอมขายสิทธิ์ของตนเองด้วยเงินจำนวนน้อยนิดนั้น เป็นเพราะคนชนบทยังประสบปัญหาความเป็นอยู่ที่ยากจน มีความลำบาก และเป็นปัญหาหลักของคนชนบท ดังนั้นเมื่อผู้สมัครรับเลือกตั้งยื่นข้อเสนอด้วยการซื้อเสียงขายสิทธิ์คนชนบทจึงรับเงินซื้อเสียง นอกจากนี้ เมื่อคนชนบทยังยากจน ต้องดิ้นรนทำมาหากินจึงไม่มีความสนใจที่จะเรียนรู้ระบอบประชาธิปไตย เรื่องราวประชาธิปไตยจึงเป็นเรื่อง ไกลตัวและเกิน

¹⁰¹ วัฒน์ วรรณยางกูร, “อันนั้น,” ใน รวมเรื่องสั้นสู่เสรี (กรุงเทพมหานคร: แพรวสำนักพิมพ์, 2539), หน้า 73.

จะเข้าใจ เมื่อมีผู้สมัครรับเลือกตั้งมาซื้อสิทธิ์ พวกเขาที่ยินดีที่จะขายเสียงเพื่อนำเงิน ไปซื้อสิ่งของ เพื่อการดำรงชีวิต

เงิน ประชาธิปไตย ประชาชน ดูราวกับว่าชาวบ้านหิวกระหายเงินเสียเหลือเกิน ทิศทางไม่ยอกนิกเห็นเช่นอันนั้น ครอบงำคิดหาเหตุผลทางเศรษฐกิจ การเมือง และชี้แจงกับผู้ช่วยทั้งสอง นับตั้งแต่สภาพสังคมที่ถูกทำให้แปรเปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบหาอยู่หากินกับธรรมชาติสามารถหาปัจจัยสี่ยังชีพด้วยตนเอง ซื้อขายแลกเปลี่ยนกันในห้องถื่น มาสู่ระบบเศรษฐกิจแบบซื้อขาย โดยชาวบ้านเป็นฝ่ายเสียเปรียบ จนแทบสิ้นเนื้อประดาตัว ฝากความหวังไว้กับหวย แก้ปัญหาเฉพาะหน้าไปวันๆ เมื่อเงินหายาก สิบบาทก็มีความหมาย ผู้คนเคยหวังกับสิ่งที่เรียกว่าประชาธิปไตย แต่มันก็เป็นเพียง - แวบหาย โดยตัวเองยังต้องทำงานหนักต้องผจญหนี้สินต่อไปลำพัง เพราะอันนี้ มันก็เลขอันนั้น ทิศทางสรุปในที่สุด¹⁰²

จากเรื่องสั้นเรื่อง “อันนั้น” วัฒน์ วิพากษ์ว่าสังคมไทยยังมีได้เป็นสังคมที่ปกครองระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง การซื้อเสียงขายสิทธิ์ยังเป็นปรากฏการณ์การทุจริตที่เกิดขึ้นในการเลือกตั้งจนดูเหมือนว่าการทุจริตกำลังกลายเป็นอีกหนึ่งวิถีทางของระบอบประชาธิปไตย การที่วัฒน์กำหนดให้ “ทิศทาง” ตัวละครเอกของเรื่องพยายามพูด คำว่า “อันนั้น” อยู่บ่อยครั้ง ยังเป็นการเล่นคำเพื่อเหยียดหยันเสียดสีระบอบประชาธิปไตยที่มีการซื้อเสียงขายสิทธิ์

“อันนั้นก็อย่าเพิ่งท้อแท้ ยังมีเวลาอีกหลายชั่วโมง ได้พูดอีกสักสองหมูบ้าน มันก็จะอันนี้ไซ้ใหม่ คราวนี้ไซ้ไม่ได้ก็ขอให้ได้พูด คราวหน้าก็จะได้อันนั้นคือ คิกระยะยาว”¹⁰³

หรือเมื่อชุมชนโกรธที่ฝ่ายคนพยายามหาเสียงอย่างหนักตามระบอบประชาธิปไตย ในขณะที่คู่แข่งกลับทุจริตซื้อเสียง ทิศทางก็เตือนชุมชนว่า “อันนั้นก็อย่าใจร้อนซี จอดตรงนี้ แล้วเราก็จะได้อันนี้” ทิศทางยกมือขวักไขว่ร้อนรน¹⁰⁴ หรือเมื่อทบแนวเสนอให้ทิศทางใช้เงินเป็นเครื่องมือในการหาเสียงเหมือนผู้สมัครคู่แข่งบ้าง ทิศทางก็กล่าวว่า “ถ้าเราอันนี้มันก็ไม่อันนั้นอย่างเพิ่ง

¹⁰² เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

¹⁰³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 72.

¹⁰⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 72.

รวมเร”¹⁰⁵ หรือคั้งที่ทิศทางกล่าวว่าคุณไม่ควรจะทุจริตการเลือกตั้ง “แต่ถ้าเราอันนี้ มันก็จะอันนั้น” เขาหมายถึงหากตนเองไปหาเงินมาแจกซื้อเสียง ก็จะต้องมีการเข้าไปดองทุนภายหลัง เขารู้สึกว่าคุณเองไม่จำเป็นจะต้องทำอะไรอย่างอันนั้น...¹⁰⁶

จากประโยคเหล่านี้ผู้อ่านจะทราบว่า “อันนั้น” ดังที่ทิศทางพูดนั้น มีความหมายตามบริบท ซึ่งอาจหมายถึง การหาเสียง การเลือกตั้ง ประชาธิปไตย การซื้อเสียงขายสิทธิ์ คำว่า “อันนั้น” แทนความหมายที่เกี่ยวกับประชาธิปไตย กลวิธีนี้จึงเป็นกลวิธีหนึ่งที่วัฒนธรรมต้องการวิพากษ์ถึงระบอบประชาธิปไตยที่มีการซื้อเสียงขายสิทธิ์ เมื่อพิจารณาในด้านวรรณศิลป์ ยังพบว่าการใช้คำว่า “อันนั้น” เป็นการเล่นคำเย้ยหยันการเลือกตั้งในสังคมไทยที่ไม่ได้เป็นไปตามระบอบของประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ผู้สมัครรับเลือกตั้งก็สามารถพลิกแพลงกลยุทธ์ทุจริต เพื่อให้ชนะการเลือกตั้งจนดูเหมือนว่าการทุจริตซื้อสิทธิ์ซื้อเสียงจะเป็นกลยุทธ์อย่างหนึ่งที่สร้างชัยชนะมากกว่าการหาเสียงปราศรัย และดูเหมือนว่าการหาเสียงปราศรัยนโยบายซึ่งเป็นวิถีทางของระบอบประชาธิปไตยจะไม่มีค่าเป็นอีกต่อไป

นอกจากนี้ จะพบว่าสังคมทุนนิยมที่เงินเป็นใหญ่ที่แผ่ขยายเข้ามาในสังคมชนบทได้สร้างค่านิยมให้คนชนบทให้ความสำคัญกับผลประโยชน์มากกว่าความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ดังที่วัฒนธรรมเสนอในนวนิยายเรื่อง *ปลายนาฟ้าเขียว* ที่ “เจ้าแก้งเสียง” และ “เจ้าแก้งบุญชัย” ที่ใช้การแต่งงานของลูกสาวเป็นเครื่องแสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจ เจ้าแก้งบุญชัยให้ลูกสาวแต่งงานเสมียนอำเภอทั้งที่ไม่มีความรักต่อกัน ทั้งนี้เพื่อให้ลูกเขยที่เป็นเสมียนอำเภอนำสู่ทางการหาผลประโยชน์จากสัมปทานรถประจำทางระหว่างอำเภอ เจ้าแก้งเสียงจึงไม่พอใจที่“ศิลา” ลูกสาวหลงรักและหลงใหลในเสน่ห์บ้านทุ่งและหนุ่มชานวนอย่าง “เถื่อน” ที่ไม่เหมาะสมทางฐานะและความไม่เอื้อประโยชน์ทางธุรกิจ ดังเช่นความคิดของเจ้าแก้งเสียงที่มีต่อความรักของลูกสาวและเถื่อนหนุ่มชานวนว่า

...การแข่งขันค้าขายถึงช่วงหัวเลี้ยวสำคัญ แพ้ไม่ได้เด็ดขาด บุตรสาวช่างไม่ยอมเข้าใจเสียเลย การเป็นผู้แพ้จะต้องถูกเยาะเย้ยเหยียบย่ำ สนุกนักหรือ ลูกสาวร้านค้าคู่แข่งมันหมายไปแล้วกับเสมียนอำเภอผู้มีอนาคตจะเป็นปลัดอำเภอค่อนข้างแน่ ธุรกิจการค้าหากวางเส้นสายในราชการได้สะดวก ยิ่งในท้องถิ่นอำเภอชนบทเช่นนี้ เส้นสายระดับปลัดอำเภอก็เพียงพออำนวยความสะดวก พอ

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 74.

¹⁰⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 75.

จะเป็นสะพานเชื่อมถึงเจ้าหน้าที่ชั้นสูงขึ้นไป กรณีร้านคู่แข่ง-เจ้าแค้นบุญชัยจุมก ไวเรื่องถนนหนทาง สายไหนจะราคาขง สายไหนจะมีสัมปทานเดินรถ บัดนี้เจ้าแค้นบุญชัยได้สัมปทานเดินรถบางสาย รวมทั้งสายจากตำบลบ้านไร่เข้าตัวอำเภอ ถนนลูกรังจะกลายเป็นถนนราคาขงเร็วๆ นี้ ทั้งหมดก็เพราะข่าวเจาะลึกขงใน จากว่าที่ถูกเขยนั้นเอง หันมาดูลูกสาวตน นอกจากคือร้อนไม่รักเรียนแล้ว ยังไป สนับสนุนกับไอ้คนป่าเถื่อน โดยมีพี่สาวเจ้าหนุ่มเป็นตัวเชื่อม คนทำนองอย่างนั้น มีอะไรน่าสนใจหรือ ไม่มีความรู้ ไม่มีเงินเดือน ทำนองจวนตัวคำ เก่งแต่เรื่องวัว ควาย ไม่มีอนาคต...¹⁰⁷

จากความคิดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า เจ้าแค้นเลี้ยงได้ให้ความสำคัญกับการแสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจและความเหมาะสมทางฐานะมากกว่าความรักอันบริสุทธิ์ระหว่างศิลาและเถื่อน ดังที่เจ้าแค้นเลี้ยงไม่พอใจที่ศิลามารักกับเถื่อนที่เป็นเพียงชวานาที่ยากจน การเป็นชวานาของเถื่อนมิได้เป็นอาชีพที่เอื้อผลประโยชน์ทางธุรกิจให้กับเจ้าแค้นเลี้ยง แตกต่างจากเจ้าแค้นบุญชัยคู่แข่งที่มีว่าที่ถูกเขยเป็นเสมียนในอำเภอสามารถล่วงรู้ความเคลื่อนไหวของการพัฒนาเส้นทางคมนาคมในอำเภอและทำให้เจ้าแค้นบุญชัยสามารถสัมปทานเดินรถได้ ในขณะที่เจ้าแค้นเลี้ยงต้องขาดทุนกับการสร้างตึกแถวที่ตลาดเพราะคาดการณ์พลาดเพราะไม่มีพวกพ้องในวงราชการเหมือนเช่นเจ้าแค้นบุญชัย จะเห็นว่าเจ้าแค้นเลี้ยงมิได้แข่งขันกับเจ้าแค้นบุญชัยในด้านธุรกิจตามแนวทางเศรษฐกิจทุนนิยมเท่านั้น แต่ยังใช้ความรักของลูกสาวเป็นหนทางแสวงหาผลประโยชน์ทางธุรกิจด้วย จะเห็นว่าความคิดเรื่องทุนนิยมที่มาพร้อมกับการพัฒนาสังคมชนบทที่กำลังแผ่ขยายมาสู่สังคมชนบทนั้น เข้ามาสร้างค่านิยมใหม่ให้คนชนบทเห็นว่าเงินเป็นใหญ่และแสวงหาผลประโยชน์ให้มากที่สุดด้วย

นอกจากนี้ วัฒน วรรณยางกูร ยังเสนอให้เห็นว่าระบบเศรษฐกิจทุนนิยมยังเข้ามาเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของชาวตำบลบ้านไร่และตำบลปลายนาที่เคยสืบทอดประเพณีวังควายเพื่อความสามัคคีให้เปลี่ยนแปลงไปสู่การแข่งขันและเค็มพันด้วยเงินตราอย่างคึกคักที่ต่างฝ่ายต้องการชัยชนะ เรื่องราวการแข่งขันวังควายที่เถื่อนและเจ้าศาลควายตัวเก่งแชมป์ประจำตำบลปลายนา พัวพันกับความรักต่างฐานะระหว่างเถื่อนกับศิลา เถื่อนหวังว่ากำนันสมิงแห่งตำบลคู่แข่งจะช่วยสนับสนุนความรักของเขากับศิลา แต่แล้วกำนันสมิงก็ขอซื้อแลกเปลี่ยนให้เถื่อนล้มควายให้ฝ่ายกำนันสมิงแห่งตำบลบ้านไร่ที่พ่ายแพ้ติดต่อกันหลายปีมีโอกาสชนะตำบลปลายนา ดังคำพูดของกำนันสมิงว่า

¹⁰⁷ วัฒน วรรณยางกูร, ปลายนาฟ้าเขียว, หน้า 72.

...หากเจ้าหนุ่มตำบลคู่แข่งขอม่วงควายแพ้คราวนี้ กำนันสมิงยื่นยันมันเหมาะ จะช่วยการเรื่องรักใคร่ของเดือนให้เรียบร้อยโดยราบรื่น เพราะตนเองสามารถ พุดจากับเจ้าแก่เลี้ยงได้แน่นอน...กำนันสมิงของให้เดือนร่วงควายแพ้ ถ้าไม่ได้ สามเที่ยว ขอให้แพ้สักสองเที่ยว ไม่ได้สองเที่ยว ขอสักเที่ยวเดียวก็ยังดี “ช่วยแค่นี้ ช่วยได้ไหม”¹⁰⁸

ข้อแลกเปลี่ยนที่กำนันสมิงเสนอให้เดือนล้มควายเป็นอีกหนึ่งตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า การแข่งขันวิ่งควายอันเคยเป็นประเพณีสืบสานวัฒนธรรมและเสริมสร้างความสามัคคีระหว่าง สองตำบลได้เปลี่ยนแปลงไปสู่การแข่งขันช่วงชิงชัยชนะด้วยเล่ห์เหลี่ยม ความมีน้ำใจช่วยเหลือ อันเคยเป็นเอกลักษณ์ประการหนึ่งของสังคมชนบทกำลังถูกลบเลือนกลายเป็นการแลกเปลี่ยน เพื่อผลประโยชน์

คำว่าช่วยปกติเกี่ยวกับน้ำใจอันอ่อนโยน เวลานี้ชวนให้รู้สึกถึงความกระด้าง บีบคั้นจนอึดอัด บ้านไร่ไม่ได้เปลี่ยนเฉพาะเรื่องถนน รถมอเตอร์ไซด์ คนหนุ่มสาว วัยรุ่นเท่านั้น แข่งควายสงครามศักดิ์เปลี่ยนไป การพนันคองมั่งได้เสียชนิดกินบ้าน กินเมือง¹⁰⁹

เมื่อการแข่งขันวิ่งควายมิได้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการสืบสานประเพณีและเสริมสร้างความสามัคคีของสองตำบลแล้ว การแข่งขันยิ่งทวีความรุนแรง การพนันขั้นต่อดังด้วยเงินจำนวนมากรวมทั้งการใช้กลโกงเพื่อให้เป็นฝ่ายที่รับชัยชนะ ดังเช่นที่ “เจ้าตาล” ควายตัวเก่งแชมป์เก่าของเดือนถูกฝ่าย “ผู้ใหญ่นัด” คู่แข่งของกำนันสมิงตัดเหลี่ยมเดือนคมในวงการพนัน ลอบวางยาเจ้าตาลเพื่อสร้างผลงานให้ชาวตำบลบ้านไร่มีชัยในพนัน รวมทั้งเรียกคะแนนนิยมจากชาวตำบลบ้านไร่ตัดหน้ากำนันสมิงด้วย¹¹⁰

การแข่งขัน การพนัน เล่ห์เหลี่ยม กลโกงที่เกิดขึ้นในการแข่งขันวิ่งควายในเทศกาล สงครามศักดิ์ของสองตำบลแสดงให้เห็นว่า การแข่งขันวิ่งควายถูกเปลี่ยนแปลงไปจากการเป็น ประเพณีที่สืบสานวัฒนธรรมและสร้างความสามัคคีให้เป็นการแข่งขันที่ต่างฝ่ายใช้กลยุทธ์ในการต่อสู้ให้เป็นผู้มีชัยชนะโดยมีศักดิ์ศรีในวงพนันและเงินเดิมพันเป็นจุดหมายปลายทาง ความ

¹⁰⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 129.

¹⁰⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 129.

¹¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 152.

ฝ่ายแพ้งของเดือนและเจ้าศาลจึงมิได้เป็นการฟ่ายแพ้ในเล่ห์เหลี่ยมกลโกงของฝ่ายตรงกันข้ามเท่านั้น แต่ยังเป็นการฟ่ายแพ้ของขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมชนบทต่อระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่ส่งเสริมให้คนในสังคมใช้ยุทธวิธีเพื่อกอบโกยเงินตราในสังคมที่เงินเป็นใหญ่ และเป็นตัวเร่งทำลายธรรมเนียมประเพณีของสังคมชนบท

นอกจากนี้ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมยังสนับสนุนให้คนชนบทมีการใช้จ่ายที่เพิ่มมากขึ้น เมื่อมีเงินไม่พอที่จะซื้อสินค้าคนชนบทก็ต้องซื้อสินค้าในระบบเงินผ่อน ดังที่วัฒน์เสนอนในเรื่องสั้นเรื่อง “เจ้าทุ่ง”(2530) และเรื่องสั้นเรื่อง “ที่สุดของการควบคุม”(2533)

เรื่องสั้นเรื่อง “เจ้าทุ่ง” วัฒน์เสนอว่าเมื่อคนชนบทไม่สามารถหาได้ให้เพียงพอกับรายจ่ายก็ต้องนำที่ดินทำกินที่บรรพบุรุษเคยบุกเบิกไปจำนองกับธนาคาร ทำให้เป็นหนี้ต้องผ่อนส่งกับธนาคาร การทำงานของคนชนบทจึงมิได้เป็นแค่การทำมาหากินเหมือนในอดีตแล้ว แต่ยังต้องทำงานเพิ่มขึ้นเพื่อหาเงินมาใช้หนี้ธนาคารด้วย คนชนบทจึงต้องเป็นหนี้และต้องผ่อนส่งดอกเบี้ยและเงินต้นให้ธนาคาร ดังเช่น ชายขายผลไม้ต้องทำงานอย่างหนักเพื่อหาเงินมาส่งธนาคารในตอนปลายเดือน

...คนขายผลไม้ลืมข้อข้องใจเรื่องพระคุณผู้เป็นต้นตระกูลของชายคนนั้น ได้อย่างชะงัด มีแต่ต้องเร่งทำงาน ระยะเวลาหลังจากกลับมีค้ำ...ด้วยไม่มีเรี่ยวแรงจะโอ้อើ¹¹

วัฒน์แสดงให้เห็นว่าด้วยสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปสู่การเป็นสังคมแห่งทุนนิยมมากขึ้น ผู้คนในสังคมจึงให้ความสำคัญกับการหาเงินมาผ่อนชำระหนี้สินเพียงอย่างเดียว และละเลยที่จะให้ความสำคัญกับคุณค่าทางจิตใจดังที่ปรากฏในคำพูดของแม่ของชายที่ขายผลไม้ที่วิพากษ์ระบบเงินผ่อนว่า “...คนเราไม่ได้อยู่ด้วยเรื่องเงินทองอย่างเดียว หรือว่าจะมีแต่เรื่องเฉพาะหน้า...”¹¹² เช่นเดียวกันเรื่องสั้นเรื่อง “ที่สุดของการควบคุม” ที่เป็นเรื่องราวของครอบครัวหนึ่งอันได้แก่ ขยาย แม่ ลูกชายและลูกสะใภ้ที่พยายามหาเงินมาผ่อนบ้านในเมือง และรถยนต์ หลังจากที่ได้วานรยนต์มาเพื่อเร่ขายผลไม้ ทุกคนในครอบครัวต่างช่วยกันทำมาหากินอย่างขยันขันแข็ง

¹¹¹วัฒน์ วรรณยางกูร, “ที่สุดของการควบคุม,” ใน รวมเรื่องสั้น เรื่องเล่าอันพร้าวเดือน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมิต, 2533), หน้า 69.

¹¹²เรื่องเดียวกัน, หน้า 67.

“เขา”ในฐานะผู้นำครอบครัวต้องทำงานอย่างหนักพร้อมกับเรียนหนังสือไปด้วย แม้จะเหน็ดเหนื่อยแต่ก็หยุดพักไม่ได้เพราะครอบครัวมีภาระต้องผ่อนบ้านและรถยนต์

เดิมที่เขาอยู่บ้านหลังเล็กในชุมชนแห่งหนึ่ง แล้วถูกเวนคืน จำต้องมาผ่อนส่งบ้านจัดสรรชานเมือง เป็นการเปลี่ยนแปลงอันนำความเดือดเนื้อร้อนใจในเรื่องรายรับรายจ่าย ย้ายที่อยู่หมายถึงย้ายที่ทำกิน กว่าจะมีลูกค้าประจำก็ไม่ใช่ง่าย รายรับลด รายจ่ายค่าผ่อนบ้านเพิ่มขึ้น แต่ไม่อาจขจัดขึ้น หนทางเดียวสำหรับแก้ปัญหาคือทำงานให้หนักขึ้น ...¹¹³

เขาพยายามควบคุมให้รายจ่ายไม่มากไปกว่ารายได้ รวมทั้งควบคุมตนเองไม่ให้เหลวไหลคั่งใจเรียนหนังสือโดยหวังว่าเมื่อเรียนจบแล้วจะเข้ารับราชการซึ่งเขาเห็นว่าเป็นงานที่มั่นคงกว่าการเป็นพ่อค้าขายผลไม้ เขาตรากตรำทำงานและท่องหนังสืออย่างหนัก เขาจึงเร่งขายผลไม้ให้หมดเพื่อกลับบ้านไปพักผ่อน แต่แล้วเขาขับรถชนรถจักรยานยนต์คันหนึ่ง ทำให้มีผู้เสียชีวิตหนึ่งคนและบาดเจ็บอีกหนึ่งคน เขาไม่มีเงินสดสำรองทำให้อาจขายบ้านที่ผ่อนไปเพื่อแลกกับเงินจำนวนหนึ่งเพื่อไปทำขวัญคู่กรณี แล้วย้ายไปปลูกกระท่อมบนที่ดินจัดสรรชานเมือง¹¹⁴

จะเห็นว่า วงจรการดำเนินชีวิตของคนในสังคมเริ่มเป็นวงจรที่ถูกบีบรัดจากภาระทางเศรษฐกิจมากขึ้น การผ่อนกลายเป็นภาระที่ทำให้คนในสังคมต้องพยายามทำงานให้หนักขึ้น และยิ่งคนในสังคมเข้าสู่ระบบผ่อนส่งมากขึ้นเท่าใด ก็ดูเหมือนจุดมุ่งหมายของการทำงานหาเงินมิได้เป็นการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นหรือการสร้างควมมั่งคั่งในชีวิตแต่อย่างใด แต่เป็นการทำงานหาเงินเพื่อมาใช้หนี้ในระบบผ่อนส่งมากขึ้น รวมทั้งเข้ามาสร้างค่านิยมใหม่ว่า การเป็นหนี้ในระบบเงินผ่อนแสดงให้เห็นเครดิตของผู้ผ่อนส่ง คนในสังคมจึงมองว่าการเป็นหนี้และการผ่อนส่งเป็นเรื่องปกติ ดังที่วัฒน์ แสดงทัศนะเรื่องการเงินผ่อนไว้ในความเรียง *แรมทางกลางฝุ่นไว้ว่า*

¹¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 91.

¹¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 95.

เรื่องปกติของคนในสังคมทุนนิยมผ่อนส่ง ต้องผ่อนบ้าน ผ่อนรถ ผ่อนโทรศัพท์ มือถือ ผ่อนเครื่องเสียง ผ่อนเครื่องคอมพิวเตอร์ ผ่อนโทรทัศน์ พัดลม ตู้เย็น ทีวี ไอ้ ผ่อนค่าประกันชีวิต บางรายถึงขั้นผ่อนผ้าถุงก็มี¹¹⁵

จะเห็นว่า อำนาจของเศรษฐกิจทุนนิยมที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลง และ กำหนดพฤติกรรมของผู้คนในสังคมให้เปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขของระบบ ทั้งตอกย้ำว่าการ ผ่อนเป็นเรื่องธรรมดาจนกลายเป็นว่าการผ่อนส่งกำลังจะเป็นวัฒนธรรมใหม่ของผู้คนในสังคมไป โดยปริยาย ซึ่งวัฒนธรรมนี้ได้แสดงทัศนคติว่าการแสวงหาความสุขจากวัตถุตามค่านิยมของคนในสังคม ทุนนิยมนั้น ไม่ได้เป็นความสุขที่แท้จริงในชีวิตของมนุษย์ แต่จะยิ่งสร้างความทุกข์ให้แก่ผู้ที่หลง ใหลไปกับทุนนิยมมากยิ่งขึ้น

จากการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของชนบทที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่เข้ามา เปลี่ยนแปลงค่านิยมและพฤติกรรมให้คนชนบทหันมาสะสมทุน เพื่อเป็นเครื่องแสดงออกถึง สถานะทางสังคมและการมีหน้ามีตาในสังคม ด้วยค่านิยมดังกล่าวทำให้คนชนบทมุ่งจะแสวงหา ความร่ำรวยจากการสะสมทุนให้มากที่สุดและละเลยความถูกต้องชอบธรรม ในขณะที่เดียวกัน ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมก็สนับสนุนให้คนชนบททยอยเชื่อว่าเงินเป็นใหญ่และเข้ามาเปลี่ยนแปลง ชนบทธรรมเนียมประเพณีไปสู่การแข่งขันและการพ่นทำให้ความสัมพันธ์ของคนในสังคมเพื่อ ผลประโยชน์ทางธุรกิจ ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมจึงเป็นวาทกรรมการพัฒนาอีกรูปแบบหนึ่งที่ เปลี่ยนแปลงระบบความคิด ค่านิยมและวิถีชีวิตของคนชนบทให้เปลี่ยนแปลงไป

ความเปลี่ยนแปลงในชนบทดังกล่าวในข้างต้นส่วนใหญ่เป็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิด จากวาทกรรมการพัฒนาเข้ามากระทำกับสังคมและผู้คนในชนบท ในหัวข้อต่อไปผู้วิจัยเสนอว่า วาทกรรมการพัฒนาได้สร้างความคิดอันเป็นมายาคติให้คนชนบทเดินทางอพยพเข้ามาขายแรงงาน ในสังคมเมือง

4.2.6 ความเปลี่ยนแปลงของคนชนบทอันเนื่องมาจากการย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในเมือง: มายาคติชีวิตเมืองหลวง

สังคมเมืองเป็นสังคมที่ถูกลำมาเปรียบเทียบกับสังคมชนบทอยู่โดยตลอด ทั้งในด้านที่เป็น ต้นแบบของความเจริญและการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ วัฒนธรรม วรรณกรรมได้สะท้อนทัศนะ

¹¹⁵ วัฒนธรรม วรรณกรรม, “บินไม่ทันกรง,” แรมทางกลางฝุ่น สารนิยายชีวิตและความผูกพันหลังพวง มาลัย (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์รัฐปจันทร์, 2539), หน้า 34.

เกี่ยวกับคนชนบทที่มีต่อสังคมเมืองไว้ในวรรณกรรมด้วย จากการที่วาทกรรมการพัฒนาได้พยายามสร้างภาพว่าสังคมเมืองเป็นสังคมที่ได้รับการพัฒนาแล้วและเป็นสังคมแห่งความทันสมัยในรูปแบบต่างๆ สังคมเมืองจึงเป็นยุทธศาสตร์แรกที่ได้รับการพัฒนาให้เปลี่ยนแปลงไปสู่ทิศทางที่เรียกว่าสังคมแห่งความทันสมัย คนชนบทย้ายเข้ามาศึกษาต่อและทำงานในเมืองด้วยความหวังว่าสังคมเมืองเป็นสังคมแห่งหวังทางเศรษฐกิจ รวมทั้งสังคมเมืองยังเป็นศูนย์รวมของสถาบันการศึกษาในระดับสูง ผลักดันให้เยาวชนจากสังคมชนบทเดินทางมาศึกษาต่อในสังคมเมืองเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เพื่อให้มีโอกาสเข้าสู่ตำแหน่งการทำงานที่มั่นคง รวมทั้งมีโอกาสใช้ชีวิตท่ามกลางความทันสมัยในสังคมเมือง ภาพชีวิตของคนชนบทในสังคมเมือง: มายาคติชีวิตเมืองหลวง ได้แก่ นวนิยายเรื่อง *บนเส้นลวด*(2525) เรื่องสั้นเรื่อง “นครแห่งดวงดาว”(2526)

ในนวนิยายเรื่อง *บนเส้นลวด*(2525) เสนอเรื่องราวผ่าน “โต” ชายหนุ่มที่เป็นความหวังของครอบครัว เขาเข้ามาศึกษาต่อและทำงานในสังคมเมือง แต่แล้วเขาก็เรียนไม่จบเพราะประสบปัญหาค่าใช้จ่ายและความระท้อท้อในวิถีชีวิตที่ดุดองแ่งแ่งแข่งขันกัน ในสังคมเมือง เมื่อเขาเรียนไม่จบ โอกาสหางานก็ยากตามไปด้วย ทำให้ความหวังของครอบครัวที่คาดหวังว่าเขาจะเป็นเสาหลักให้ครอบครัวมีอันต้องสลายไป

ตอนผมเลิกเรียน แม่ค่าน้ำดูหม ผมช่วยไม่ได้...ผมเกิดมาเป็นลูกแม่ แต่ชีวิตเป็นของผม ผมรู้ว่าแม่ทั้งผิดหวังและเสียใจ แม่หวังว่าลูกหัวปีจะได้เป็นที่พึ่งของน้องๆ...แต่เมื่อผิดหวังกับผม แม่ไม่เข้าใจ ไม่อาจเข้าใจ ปากแม่ก็บอกว่าผมเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ แต่จริงๆ แล้วผมว่าแม่ไม่เข้าใจหรอก¹¹⁶

จากความหวังของคนชนบทที่ผ่านความคิดของแม่ ยังแสดงให้เห็นทัศนะของคนชนบทที่มีต่อสังคมเมืองว่าเมืองเป็นสังคมแห่งความหวังทางเศรษฐกิจ การที่โตมีโอกาสได้รับการศึกษาในระดับสูงจากสังคมเมืองซึ่งแม้ว่าจะไม่สำเร็จการศึกษาก็ตามจึงน่ามีเป็นโอกาสในการสร้างรายได้ที่มั่นคงกว่าคนชนบท แต่เขาก็ล้มเหลว

เมื่อเรียนไม่จบหลักสูตร เขาจึงพยายามยึดอาชีพเป็นนักร้องเพลงเพื่อชีวิต เมื่อนำผลงานไปเสนอกับค่ายเพลงก็มักถูกปฏิเสธอยู่เสมอ ด้วยเหตุผลว่าเพลงเพื่อชีวิตของเขาไม่สอดคล้องกับความนิยมของผู้ฟัง สุดท้ายเขาก็ต้องเปลี่ยนแปลงแนวเพลงเพื่อเอาใจตลาดและค่ายเพลง จากเส้น

¹¹⁶ วัฒน์ วรรณขางกูร, *บนเส้นลวด*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ต้นหมาก, 2526), หน้า 75.

ทางการเข้ามศึกษาและการพยายามหางานทำในเมืองเพื่อตอบสนองกับความหวังของครอบครัว ที่คาดหวังว่าโตจะสามารถเป็นหัวเรี่ยวหัวแรงให้กับครอบครัวได้สมกับที่เขาได้รับการศึกษาในระดับสูงและการทำงานในเมือง น่าจะมีโอกาสในการยกระดับฐานะครอบครัวให้ดีขึ้นได้ แม้ว่า ในความเป็นจริง การเข้าทำงานในเมืองต้องแข่งขันกันอย่างมาก

เรื่องสอบเข้าเรียนต่อเข้าทำงาน ใครๆ ก็ต้องผจญการแข่งขัน คนมากอย่าง มดปลวก ตัวหารเพิ่มขึ้นทุกที แต่ละคนผ่านฐานผู้แพ้ชนะ มีสักกี่คนหนอ เป็นผู้ชนะโดยตลอด ส่วนมากคงเหมือนแมงเม่าเล่นเพลิง...¹¹⁷

จะเห็นว่าชีวิตในสังคมเมืองที่โตต้องเผชิญกับความอึดอัด การตกรวมทั้งการเร่ร่อน แข่งขันสมัครงานทำ ล้วนเป็นภาพของการต่อสู้ดิ้นรนในสังคมเมือง แสดงให้เห็นว่าชีวิตในเมืองของคนชนบทที่อพยพเข้ามาทำงาน ไม่ได้เป็นชีวิตที่สุขสบายเหมือนดังที่คนชนบทคาดหวังไว้ เมื่อโตต้องแก่งแย่งทำงานในเมือง เขาก็พบว่าการดำเนินชีวิตในเมืองไม่ได้เป็นหนทาง สร้างความสุขที่แท้จริง ในทางกลับกันเขากลับรู้สึกต่อต้านกับการทำงานในเมืองที่เป็นเสมือน เครื่องจักรที่ต้องทำงานซ้ำซาก แตกต่างจากการทำงานในสังคมชนบทที่ยืดอืดทำนาทำไร่ เมื่อว่างจากฤดูการทำนาก็ทำงานหัตถกรรมอื่น นอกจากนี้ชีวิตในชนบทจะมีการทำงานในหลากหลายรูปแบบแล้ว การทำงานในชนบทยังมีอิสระมากกว่าการทำงานในเมืองด้วย เมื่อโตได้พบความจริงว่าชีวิตในเมืองตรงกันข้ามกับความคาดหวังคนชนบท ทำให้เขาเห็นความแตกต่างและ นำมาเปรียบเทียบกับวิถีชนบท ดังที่เขาถนัดถึงสังคมชนบทว่า

เดินทางไปเรื่อยๆ เดินไปเดินมาซัดคิดได้ว่าทำไมในเมื่อเรามีสมอง มีมือที่จะ สร้างงาน แล้วต้องกลายเป็นคนตกรวมที่ขวยอ่อนวอนของงานทำ ที่จริงเราไม่มี วันตกรวมหรอก ถ้างานที่ทำออกมาขายได้ อย่างนี้ก็น่าอิจฉาคนชนบทเมื่อก่อน ชีวิตของเขาเหมือนโรงงานย่อย คนๆ เดียวทำหลายหน้าที่ ไม่มีวันว่าง เสร็จจาก ทำนาก็สานนุ่นสานนี้ หาปูหาปลา สารพัดจะทำ งานของเขาจึงไม่น่าเบื่อเหมือน ทำงานในโรงงานใหญ่ที่คนหนึ่งต้องทำหน้าที่อย่างเดียวกันทั้งวันทั้งคืน ราวกับ อิเล็กทรอนิกส์ ไม่มีเวลาทำอะไรสนุกๆ ตามใจ มันอาจเป็นความคิดล้าหลัง อย่างเด็กบ้านนอก แต่ถ้าความก้าวหน้าแบบอิเล็กทรอนิกส์ไม่ได้ทำให้ชีวิตสนุก สนานขึ้นมา ก็ไม่เห็นน่าพิสมัย¹¹⁸

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 22.

¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

จากความคิดดังกล่าวทำให้เขาตระหนักได้ว่าสังคมเมืองเป็นมายาคติ และไม่ได้เป็นคำตอบของการแสวงหาความสุขของคนชนบท แต่เมืองเป็นสังคมแห่งการแก่งแย่งและแข่งขันดังที่เขากล่าวถึงสังคมเมืองว่า

...ที่นี้ไม่ใช่เมืองในฝัน ที่นี้คือเมืองประหลาดที่มีคนอยู่ตั้งห้าล้านคน ผู้ที่เก่งกว่า แข็งแรงกว่า จึงอยู่ได้ ...¹¹⁹

ในเรื่องสั้น“นครแห่งดวงดาว” (2526) เสนอว่าชีวิตคนชนบทในสังคมเมืองต้องกลายเป็นทาสของเวลาและเงินตรา เป็นเรื่องราวของ “เขา” ชายหนุ่มชนบทที่เดินทางเข้ามาทำงานในสังคมเมืองด้วยความหวังว่าการทำงานในเมืองจะสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีกว่าในชนบท เขาเป็นพนักงานบริษัท การดำรงชีวิตในสังคมเมืองต้องรีบเร่งแข่งขันเพื่อให้ทันเวลาเช้างาน เวลาเป็นกฎเกณฑ์ที่กำหนดคกิจวัตรของคนเมือง ซึ่งทำให้คนเมืองขาดอิสระเสรีในการดำเนินชีวิต วัฒนได้เสนอทัศนะเรื่องเวลาของคนเมือง ผ่านตัวละคร “เขา” ไว้ว่า

นานแล้วที่ไม่ได้นั่งรถเมล์คิดอะไรเพลินๆ มันเป็นกิจวัตรที่เขาชอบเมื่อหลายปีก่อน แต่เดี๋ยวนี้ไม่มีโอกาสทำอย่างนั้นนานแล้ว อย่างว่าแต่นั่งเพลินรถเมล์เลย แม้แต่นั่งเพลินรถซ้าก็ยังไม่โอกาส ปกติเมื่อนั่งกินข้าวตอนเช้า ใจของเขาโลดแล่นไปถึงสำนักงานแล้ว¹²⁰

จะเห็นว่าวิถีชีวิตแบบคนเมืองเป็นวิถีที่รีบเร่งและแข่งขันกันตลอดเวลา ทุกขณะต้องรีบเร่งและมุ่งทำงานหาเงินให้ได้มากที่สุด เชื่อมโยงให้เห็นว่าเงินตราเป็นอำนาจอย่างหนึ่งที่ดึงดูดให้ต้องอพยพเข้ามาหางานทำในเมือง เช่นเดียวกับ เขาที่ต้องเข้ามาทำงานในเมือง เงินตรากลายเป็นความจำเป็นของคนเมือง วัฒนเปรียบเทียบความสำคัญระหว่างความเป็นอยู่กับอำนาจเงินตราว่า

¹¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

¹²⁰ วัฒน วรलयงกูร, “นครแห่งดวงดาว,” ในรวมเรื่องสั้นชุดนครแห่งดวงดาว (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คนวรรณกรรม, 2527), หน้า 12-13.

กินข้าวกับอะไรมันอาจไม่ใช่เรื่องสำคัญเพียงพอ แต่ก็ไม่เคยมีใครถามสักที
ว่า เมื่อเช้กินข้าวกับอะไร มีแต่คนถามว่า “เดือนนี้ยอดเท่าไร? หรือ เช้ค
ไปที่ ---แล้วหรือยัง?”¹²¹

นอกจากนี้ อำนาจเงินตรายังบีบบังคับให้คนเมืองต้องตกเป็นทาส ต้องหาเงินเพื่อมาใช้
จ่ายในชีวิตประจำวัน หากไม่สามารถจัดสรรให้พอใช้ถึงปลายเดือนก็เกิดความเครียด มีผลต่อสุข
ภาพจิตของคนเมือง เช่น “เครียดที่สุด” ช่วงมาตรงกับความรู้สึกของเขาในขณะนั้น มันเกิดขึ้น
บ่อยๆ ตามปกติของช่วงปลายสัปดาห์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงปลายเดือน¹²² จะเห็นว่าวิถีคน
เมืองในทัศนะของวัฒน์มิได้เป็นชีวิตมีความสุขแต่อย่างใด แต่เป็นชีวิตที่ถูกครอบงำและบีบบัง
จากอำนาจของเวลาและเงินตรา และทำให้ต่างคนต่างอยู่ ไม่สนใจใคร จากความคิดดังกล่าววัฒน์
จึงสร้างสัญลักษณ์เพื่อสื่อความคิดของคนเมือง เป็นการสร้างสัญลักษณ์เพื่อสื่อความหมายว่าแสง
ไฟฟ้าที่หน้าอกจะเป็นสัญลักษณ์ของความจริงใจ เมื่อคนเมืองมีแสงไฟฟ้าที่หน้าอกก็จะมองเห็น
ความในใจของกันและกัน “แต่ถ้าคนเราจะมีแสงไฟที่หน้าอกไว้บอกความในใจกันให้ชัดเจน จะ
ช่วยให้ทุกคนรู้เรื่องกันได้ง่ายขึ้นไหมหนอ...”¹²³ การที่วัฒน์สร้างสัญลักษณ์เช่นนี้ เป็นการเสียดสี
สภาพของคนเมืองในยุคที่มุ่งแก่งแย่งแข่งขันว่า นอกจากคนเมืองจะตกเป็นทาสของเวลาและ
อำนาจเงินตราทางกายแล้ว ทางจิตใจของคนเมืองก็สนใจเฉพาะตนเองมากกว่าผู้อื่น เมื่อต่างคน
ต่างอยู่ก็ยากที่จะเข้าใจซึ่งกันและกัน

นอกจากการอพยพย้ายถิ่นของคนชนบทภาคกลางที่มีเหตุผลเกี่ยวกับทางเศรษฐกิจดังที่
กล่าวในข้างต้นแล้ว วัฒน์ได้เสนอด้วยว่าเหตุผลสำคัญข้อหนึ่งที่สนับสนุนให้เกิดการอพยพของ
คนชนบทมาสู่เมืองนั้นเป็นเพราะคนชนบทต้องการสัมผัสความทันสมัย หรือหาในสังคมเมืองที่
เป็นเสมือนโลกแห่งแสงสี มาชาติคิดดังกล่าวเป็นแรงดึงดูดให้คนชนบทเข้ามาในสังคมเมืองมาก
ขึ้น วัฒน์ได้เสนอความคิดดังกล่าวผ่านพฤติกรรมของตัวละครที่เข้ามาทำงานในเมืองเพราะคิดว่า
สังคมเมืองเป็นสังคมที่มีความศิวิไลซ์และเป็นแหล่งงานจึงอยากสัมผัสชีวิตเมืองผ่านตัวละคร
ในเรื่องสั้นหลายเรื่อง โดยเฉพาะตัวละครหญิง เรื่องสั้นเรื่อง “สาวน้อยตกน้ำในฤดูหนาว”(2533)
และเรื่องสั้นเรื่อง “แดดกรรม”(2527)

¹²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

¹²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

¹²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 21.

เรื่องสั้นเรื่อง “สาวน้อยตกน้ำในฤดูหนาว”(2533) เป็นเรื่องราวของหญิงสาวชนบทที่เข้ามาทำงานในคณะสาวน้อยตกน้ำในคณะของป่าเฉยเจ็บ ด้วยความหวังว่าการเข้ามาทำงานคณะสาวน้อยตกน้ำในเมืองจะเป็นประสบการณ์ที่งดงาม สนุกสนาน ตื่นตาตื่นใจ วัฒนได้เสนอด้วยว่าเหตุผลสำคัญข้อหนึ่งที่สนับสนุนให้เกิดการอพยพของคนชนบทมาสู่เมืองนั้นเป็นเพราะคนชนบทต้องการสัมผัสความทันสมัย หรือหาในสังคมเมืองที่เป็นเสมือน โลกแห่งแสงสี มาขาดคิดถึงกล่าวเป็นแรงดึงดูดให้คนชนบทเข้ามาในสังคมเมืองมากขึ้น

ฤดูหนาวแรกที่ได้ขึ้นนั่งบนราวกลอย่างไม่รู้หนาว มีแต่สนุกสนาน อยากให้หนุ่มลูกค้าคนที่ถูกใจพาไปให้ถูกใจดังเปรี้ยวสนั่น ให้ราวกลหลุดจากที่ จนร่างสาวน้อยร่วงลงน้ำ เป็นเสี้ยววินาที สนุกตื่นเต้น วูบและหวิว เร่งเร้าในอารมณ์ท่ามกลางเสียงเฮฮา และคบมือขบใจของลูกค้าหนุ่มคะนอง¹²⁴

แต่แล้วชีวิตการเป็นสาวน้อยตกน้ำก็ไม่ได้เป็นชีวิตที่มีแต่ด้านที่สนุกสนาน ตื่นเต้นแต่อย่างใด เมื่อเธอพบชายหนุ่มคนเมืองที่มีความภูมิฐาน เขาเป็นลูกค้าที่คอยมาอุดหนุนพาไปหาใจทุกคืน ในคืนสุดท้ายสาวน้อยตัดสินใจออกไปเที่ยวกับเขา แล้วเธอก็พบว่าเขามิได้มีความจริงใจ เขาและเพื่อนล้อลงเธอไปทำร้าย

เรื่องที่ไม่อยากจดจำเกิดขึ้นในคืนสุดท้าย เขาคือสุภาพบุรุษหนุ่มทันสมัย ท่าทีมีการศึกษาพอตัว ปราดเปรี้ยว ทั้งมีรูปโฉมที่ทำให้สาวน้อยรู้หนาวอยู่ในดวงตาเมื่อแลสบ เขาอุดหนุนเสียเงินพาไปหาใจคืนแล้วคืนเล่า จนคืนสุดท้ายเขาจึงได้ตัวเธอไปเที่ยว ทั้งที่ “ป่าเฉยเจ็บ” บอกแล้วว่า “ผู้ชายคนนี้คบไม่ได้” ...สาวน้อยไม่เชื่อ สาวน้อยอยากรู้ แล้วสาวน้อยก็ได้รู้สมใจอยาก เมื่อตกอยู่ในมุมมืดรู้ว่าสุภาพบุรุษหนุ่มทันสมัยยังมีเพื่อนอีกสองคน พบว่าทั้งสามมีธาตุแท้ที่กักขะรุนแรง เห็นแก่ได้...¹²⁵

หลังจากที่สาวน้อยถูกกระทำจากชายคนเมืองด้วยความรุนแรงและกักขะ ป่าเฉยเจ็บจึงพาสาวน้อยไปพักที่รักษาตัวและเรียกขวัญที่หมู่บ้านชนบท สาวน้อยได้รับการดูแลเป็นอย่างดี เป็นความกรุณาที่จริงใจทำให้สาวน้อยมีกำลังใจที่จะกลับมาต่อสู้ชีวิตอีกครั้ง

¹²⁴ วัฒน วรรณยางกูร, “สาวน้อยตกน้ำในฤดูหนาว,” ใน รวมเรื่องสั้นเรื่องเล่าอันพราเอี้ยน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมิตติ, 2533), หน้า 36.

¹²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 36-37.

...สาวน้อยนอนชม ไข่มุก หาวสั้นทั้งที่กินยาแล้ว รถแล่นลงถึงจุดดำที่สุดก็ถึงพื้นราบเขตไร่อ้อย ป้าสั่งให้รถหยุดกะทันหันและหาที่พัก ได้รับความเอื้อเฟื้อจากชาวไร่ผู้เป็นเจ้าของบ้านอย่างดี ทั้งเอื้อเฟื้อสถานที่ เอื้อเฟื้อผ้าห่มกันหนาวและอนุญาตให้เก็บพืชผักตามแต่จะดัดแปลง ป้าให้พักจนกว่าสาวน้อยจะมีเรี่ยวแรง จนกว่าจะบรรเทาไข้ จนกว่าขวัญที่โยยบินไปหลบลืออยู่ตามยอดหญ้าแหลกยับได้กลับคืนมา สาวน้อยพบว่า เพียงชั่วพลิกกลับด้านของผู้คน จากด้านหนึ่งสู่ด้านตรงกันข้าม จากกักขังสู่ความกรุณา จากหนาวเหน็บเจ็บร้าวสู่อบอุ่นเอื้อเฟื้อ จากมีคณสินหวังสู่สว่างไสวและหนาวชาน... คัวยรสถ้อยอันอุ่นน้ำนมไหลตลอดลำแล้วจากลา¹²⁶

วัฒน์เสนอให้เห็นว่า เหตุผลที่สาวน้อยเข้ามาทำงานในคณะสาวน้อยคนน้ำในสังคมเมืองนั้นเป็นเพราะเธอต้องการสัมผัสชีวิตที่มีแสงสี ความสนุกสนาน ตื่นเต้นเร้าใจ แต่แล้วชีวิตการเป็นสาวน้อยคนน้ำก็ได้เป็นชีวิตที่รื่นรมย์เหมือนดังที่เธอตั้งความหวังไว้ เธอขายคนเมืองหลงกลวง วัฒน์เสนอให้สาวน้อยได้รับความกรุณาช่วยเหลือจากชาวไร่อ้อยที่เอื้อเฟื้อที่พักทางกายและที่พักพิงทางใจให้สาวน้อยมีกำลังใจต่อไป ประสบการณ์ความผิดหวังทำให้สาวน้อยเปลี่ยนจากการเป็นสาวน้อยที่ใสซื่อมาเป็นสาวผู้เข้าใจโลกและเข้าใจชีวิตมากขึ้นว่าเธอไม่ควรไว้ใจผู้ชายง่ายๆ เธอจึงเลือกที่ดำเนินชีวิตตามป่าเฉยใจที่สูบบุหรี่ยุติธรรมเพื่อข่มความเจ็บปวดผิดหวังที่เคยถูกกระทำจากหนุ่มคนเมือง¹²⁷ จนกระทั่งเธอได้พบหนุ่มชาวไร่อ้อยท่าทางซื่อๆ หนึ่งในลูกค้าของคณะสาวน้อยคนน้ำ มาอุดหนุนคณะของเธอแต่ก็ไม่ได้ทำให้เธอหวนไหวแต่อย่างใด ปีต่อมาสาวน้อยและคณะกลับมาทำการแสดงในเมืองนี้อีกครั้ง และเธอก็ได้พบหนุ่มไร่อ้อยในงานกินสุกท้าย ในขณะที่เธอกำลังขึ้นไปนั่งบนราวกลอย่างไม่ระมัดระวังตัว หนุ่มไร่อ้อยก็ปาเป้าหัวใจทำให้ราวกลทำงาน สาวน้อยตกน้ำทันที ความซื่อและความจริงใจของหนุ่มไร่อ้อยทำให้สาวน้อยหวนไหว

...สาวน้อยไม่ทันนั่งเรียบร้อย ไม่ทันเงยหน้าเงยตามองผู้คนมีเสียงดังปัง สนั่นสะเทือนราวกลหลุด ร่างน้อยร่วงวูบตกลงน้ำเย็นเยียบ เป็นวูบที่หวิวเสียวลึกในอกในใจ ราวกับตกลงไปในหุบเหว...หุบเหวสีหินชนวนที่เย็นลึก จนมือดิน

¹²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38-39.

¹²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 40.

อ่อน ในความรู้สึกเวลานี้ มีแต่ดวงตากลมโตได้ก็วนาเป็นอนุ่นตลกๆ ที่จะช่วย
 ลุดคิงขึ้นได้ ด้วยแรงแห่งแวงอบอุ้นถักทอในดวงตา สาวน้อย...หนาว¹²⁸

วัฒน์เสนอให้คนชนบทเป็นผู้ที่เข้ามาเยียวยาบาดแผลและความทุกข์ของสาวน้อย ทั้ง
 ชาวไร่อ้อยที่เคยให้ความช่วยเหลือเมื่อคราวที่เธอถูกหนุ่มคนเมืองทำร้ายทั้งร่างกายและจิตใจ
 รวมทั้งหนุ่มไร่อ้อยที่อาศัยความจริงใจและความซื่อเออาชนะใจของสาวน้อย

วัฒน์เสนอตัวละครฝ่ายร้ายที่สร้างความบอบช้ำให้สาวน้อยเป็นตัวละครที่เป็นตัวแทน
 คนเมืองที่อาศัยความสุภาพ ทนสมัยหลอกล่อหญิงสาวชนบทไปทำร้าย ในขณะที่ตัวละครที่เข้า
 มาเยียวยาความปวดร้าวของสาวชนบทก็คือคนชนบทด้วยกัน ชาวไร่อ้อยที่มีความเอื้อเฟื้อและ
 หนุ่มไร่อ้อยที่มีความจริงใจนั้นเป็นตัวแทนของสังคมชนบทที่เป็นสังคมที่มีความกรุณาช่วยเหลือ
 มีความจริงใจ

จะเห็นว่าวัฒน์นำเสนอชีวิตของหญิงสาวชนบทที่เดินทางเข้ามาทำงานในเมือง ผ่านตัว
 ละครสาวน้อยที่เป็นตัวแทนของหญิงสาวชนบทที่ถวิลหาความงดงามสวยหรูจากสังคมเมืองล่อ
 ลวงให้เธอเข้ามาทำงานเป็นสาวน้อยคนน้ำ ความหวังที่จะพบเจอเรื่องราวที่ตื่นเต้นสนุกสนาน
 ความสดสวยของแสงสี รวมทั้งความสุภาพภูมิฐานของหนุ่มคนเมืองที่เคลือบแฝงด้วยความเห็น
 แก่ตัวและความกักขะ ล้วนเป็นมายาคติที่ล่อลวงให้หญิงสาวชนบทเข้ามาติดกับดักในสังคม
 เมือง

เรื่องสั้นเรื่อง “แฉดกรรม”(2527) เรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่เสนอให้เห็นว่าความศิวิไลซ์
 ของสังคมเมืองเป็นมายาคติที่ล่อล่อคนชนบทให้เดินทางเข้ามาในสังคมเมือง เรื่องสั้นเรื่องนี้เป็น
 เรื่องราวของหญิงสาวจากชนบทที่เข้าไปทำงานที่สถานบันเทิงในเมืองด้วยความหวังว่าความสิ
 วิไลซ์ในสังคมเมืองจะสร้างชีวิตที่ดีกว่าในชนบท แต่เธอต้องพบกับการข่มเหงและเป็นผู้ถูก
 กระทำ

...เรื่องราวของหญิงสาวชนบทผู้เข้าไปหาสิ่งที่ดีกว่าในตัวเมือง ได้พบอะไรดีๆ
 อย่างที่หวังไว้และก็ยังได้พบสิ่งที่ตรงกันข้ามกับความหวัง ประจักษ์พยานของ

¹²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 44-45.

โชคร้ายก็คือแปลเป็นที่ซื้อทำอันเนื่องมาจากถูกครึ่งโชครวน เธอจึงเดินทาง กลับคืนหมู่บ้านบนภูเขาในวันแดดกล้ากราดเกรียว¹²⁹

จะเห็นว่าหญิงสาวชนบทเคยหลงใหลว่าสังคมเมืองเป็นสังคมแห่งความหรูหราทันสมัย เธอตัดสินใจเดินทางไปทำงานในเมืองนั้นด้วยความหวังว่าสังคมเมืองจะเป็นสังคมแห่งความหวังที่สร้างรายได้ที่งดงามกว่าในชนบท รวมทั้งสร้างชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าอยู่ในชนบท แต่แล้วการเข้าไปทำงานในสังคมเมืองก็ไม่ได้สวยหรูเหมือนดังที่คาดคิดไว้ ประสบการณ์ที่เลวร้ายในสังคมเมืองทำให้เธอเรียกสังคมเมืองว่านรก “หญิงสาวมีสีหน้าเบื่อหน่าย “พอกันที แผลเดียวพอแล้ว ใครจะกลับไปลงนรกก็ไปเถอะ ชั้นเซ็งแล้ว”¹³⁰ ความผิดหวังและการเป็นผู้ถูกกระทำจากคนเมืองทำให้เธอตัดสินใจเดินทางกลับบ้านชนบท แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าความคิดที่คนชนบทเชื่อว่าสังคมเมืองเป็นสังคมแห่งความหวังและเป็นแรงดึงดูดให้คนชนบทเดินทางเข้าไปทำงานนั้นเป็นมายาคติที่ล่อลวงคนชนบทให้เข้าไปในสังคมเมือง

ในด้านความเป็นอยู่ของคนชนบทที่อพยพเข้ามาในเมือง วัฒนเสนอว่า คนชนบทที่ย้ายมาทำงานในเมืองจึงไม่มีโอกาสเลือกที่อยู่ให้สะดวกสบาย สลัมและห้องเช่าจึงกลายเป็นตัวเลือกสำคัญของคนชนบท วัฒนได้เสนอสภาพสังคมเมืองผ่านมุมมองของคนชนบทที่อพยพเข้ามาทำงานโดยอาศัยสลัมเป็นบ้านในเมืองของคนชนบทผ่านนวนิยายเรื่อง *เทวีกองขยะ*(2539) และเรื่องสั้น “ประชาชนชั้นสาม”(2525)

นวนิยายเรื่อง *เทวีกองขยะ* เป็นนวนิยายที่วัฒน วรรณยางกูรเสนอให้เห็นว่า การที่คนชนบทที่อพยพเข้ามาทำงานในสังคมเมืองที่เคยคาดคิดว่าเป็นสังคมแห่งความหวังนั้น ในความเป็นจริงคนชนบทเหล่านี้ต่างมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ไม่ดีนัก บ้านของพวกเขาไม่ได้มีสภาพเป็นบ้านเหมือนในชนบท แต่เป็นบ้านที่อยู่ในสลัม นวนิยายเรื่องนี้เป็นเรื่องราวของ “มู๋” และ “ชายเม้า” สองชายหลานขอทาน มู๋และชายอาศัยอยู่ใกล้กองขยะในสลัมที่เป็นแหล่งเสื่อมโทรม วัฒนเสนอว่าสลัมไม่สมควรเป็นที่อยู่ของผู้คน ควรมีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับการจะเป็นบ้านของผู้คน ดังจะเห็นได้จากทัศนคติของนักศึกษาหนุ่มที่แสวงหาความหมายของมวลชน เขาพบกับมู๋และมู๋ก็ชวนเขากลับไปพักที่กระท่อมข้างกองขยะ เมื่อนักศึกษาเห็นสภาพความเป็นอยู่ของมู๋ และได้สัมผัสกับสภาพสลัม เขาก็กล่าวว่า

¹²⁹วัฒน วรรณยางกูร, “แดดกรรม,” ในรวมเรื่องสั้น ลูกพ่อคนหนึ่ง(ตากไม้เหมือนหมาเสีย) (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คนวรรณกรรม, 2529), หน้า 12.

¹³⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 14.

“สลัมไม่น่าอยู่ มันไม่ควรเป็นที่ๆ คนจะมาอยู่ โลกนี้ยังมีที่ว่างอีกมากมายที่คนเราจะแบ่งให้กันได้ คนหลายพันกลับต้องเบียดกันอยู่ในที่ไม่กี่ไร่ กองขยะเหม็นๆ อย่างนี้ ไม่น่าให้คนอยู่”¹³¹

จากนวนิยายเรื่อง *เทวีกองขยะ* จะเห็นสภาพของสังคมเมืองว่ามีได้เป็นสังคมที่จะสร้างความเป็นอยู่ที่ดีให้แก่คนชนบท เมื่อคนชนบทอพยพเข้ามาทำงานในเมือง ก็ต้องอาศัยสลัมเป็นที่พักพิง เมื่อมีคนมาอาศัยรวมกันเป็นจำนวนมาก ก็มีสภาพเสื่อมโทรมแออัด ไม่สมควรที่จะเรียกว่าบ้าน แต่ด้วยความจำเป็นทางเศรษฐกิจที่คนย้ายถิ่น ไม่มีรายได้มากพอที่จะเช่าสถานที่ดีๆ เป็นที่อาศัยก็ต้องทนอยู่ในสลัมต่อไป

เรื่องสั้นเรื่อง “ประชาชนชั้นสาม” วัฒน์เสนอให้เห็นว่าวิถีของคนเมืองที่ต้องอาศัยในห้องเช่าที่แออัด เสื่อมโทรม เนื่องจากไม่มีรายได้มากพอที่จะจ่ายค่าเช่าห้องที่มีคุณภาพดีได้ ความเป็นอยู่ในเมืองจึงไม่มีสุขอนามัยที่ดี ในเรื่องนี้วัฒน์เสนอเรื่องราวของผมและภรรยาที่กำลังตั้งครรภ์และเพื่อนอีกสองคน เล่าถึงการย้ายห้องเช่า โดยให้เหตุผลที่ต้องย้ายห้องเช่านั้นเนื่องจากห้องเช่าเดิมอยู่ชั้นที่สาม เขากังวลว่าภรรยาที่กำลังตั้งครรภ์อาจจะเกิดอุบัติเหตุพลัดตกบันได รวมทั้งมีปัญหาเกี่ยวกับเจ้าของห้องเช่าที่ห้ามสังสรรค์ เขาจึงคิดที่จะย้ายที่อยู่ที่มีคุณภาพรวมทั้งมีอิสระมากกว่าเดิม แต่ด้วยมีเงินจำนวนไม่มากนัก ห้องเช่าห้องใหม่มีสภาพไม่แตกต่างจากห้องเช่าห้องเดิมมากนัก

ที่นี่เป็นตลาดเล็กๆ ชานเมือง ก่อนถึงตลาดเป็นทิวเขาสร้างที่ขายไม่ออก คงเป็นร้อยละ ห้า ห้า มีคอกอย่างนี้คู่มือที่บีน่ากลัว เราเห็นหนูวิ่งจากบริเวณนั้นข้ามถนนไปอย่างกระชั้นชิด ไฟหน้ารถจับรังสีค้ำขนาดใหญ่หน่อยๆ แมว บรรดาโคตรหนูคงอยู่ทิวเขาอย่างสุขสำราญน่าอิจฉา¹³²

แม้ว่าเขาจะพยายามหาห้องเช่าห้องใหม่ที่มีสภาพที่ดีกว่าห้องเดิม เพื่อให้ภรรยาที่กำลังตั้งครรภ์ได้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นก็ตาม แต่ด้วยข้อจำกัดเรื่องค่าใช้จ่ายทำให้เขาไม่มีทางเลือกมาก

¹³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

¹³² วัฒน์ วรรณขจร, “ประชาชนชั้นสาม,” ใน รวมเรื่องสั้นนครแห่งดวงดาว (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คนวรรณกรรม, 2527), หน้า 173-174.

นัก และทั้งที่รู้ว่าห้องเช่าไม่ได้มีสภาพที่สมควรแก่การเป็นที่อยู่อาศัย เขาก็ต้องทนอยู่ในห้องเช่าที่คับแคบต่อไป

จากสภาพความเป็นอยู่ของคนชนบทที่ย้ายถิ่นที่ต้องอาศัยสลัมและห้องเช่าที่คับแคบ เลื่อมโทรมเป็นที่พัก แสดงให้เห็นว่าความเป็นอยู่ในสังคมเมืองมิได้เป็นสังคมที่จะสร้างความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นให้แก่คนชนบทแต่อย่างใด สภาพความเป็นอยู่ของคนย้ายถิ่นกลับยิ่งลำบาก และยังเป็นคำตอบว่าชีวิตในสังคมเมืองมิได้เป็นคำตอบของการดำเนินชีวิตด้วยความปกติสุข

นอกจากคนชนบทที่เดินทางเข้าไปทำงานจะต้องดิ้นรนไขว่คว้าเพื่อเอาตัวรอดในสังคมเมืองแล้ว คนชนบทต้องเผชิญกับ โศกเดี๋ยว เคว้งคว้าง ความสัมพันธ์ของคนในสังคมจึงเป็นความสัมพันธ์ที่ตั้งอยู่บนความสัมพันธ์เชิงเศรษฐกิจ เช่น “แพร์” จากนวนิยายเรื่อง *สิงห์สาโท* (2541) และ “ผม” และ แอร์ โสเตสสาวจากเรื่องสั้นเรื่อง “สายน้ำศักดิ์สิทธิ์” (2544)

ในนวนิยายเรื่อง *สิงห์สาโท* “แพร์” เป็นตัวละครอีกตัวที่วัฒน์เสนอให้เห็นชีวิตในเมืองใหญ่ ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างคนเมืองเป็นความสัมพันธ์แบบฉาบฉวย ไม่จริงใจลึกซึ้งต่อกัน ทั้งนี้เพื่อบำบัดความเหงาที่ต้องเผชิญกับโลกแห่งการแก่งแย่งแข่งขันในสังคมเมือง แพร์มีความสัมพันธ์กับ “ธนินทร์” หนุ่มใหญ่ผู้บริหารสถาบันการเงิน เพื่อตำแหน่งหน้าที่พร้อมแสวงหาความมั่นคงทางจิตใจไปพร้อมๆ กัน แพร์ไฝหาความรักและความเข้าใจจากชายหนุ่มโดยใช้ความสัมพันธ์ทางเพศเป็นสื่อกลางในการแสวงหารักแท้ในสังคมเมือง แต่แล้วเธอก็พบว่าความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างเธอและชายหนุ่มทั้งหลายล้วนเป็นไปตามครรลองของคนเมืองที่ล้วนเป็นคนเหงา เป็นความสัมพันธ์ที่ฉาบฉวยแลกเปลี่ยนด้วยอารมณ์ โศกเดี๋ยวและการโหยหาความรักความเข้าใจที่แท้จริง ดังที่สิงห์กล่าวถึงแพร์ว่า

...นี่ก็ไปถึงเด็กสาวที่เหงาเคว้งคว้างอยู่ในเมืองใหญ่อย่างแพร์ เธอยังเหงาเมื่อหันไปทางไหนก็เจอแต่ผู้คนที่หมกมุ่นอยู่กับผลประโยชน์ของคนไฝหาแต่ความสำเร็จเฉพาะตน จนไม่สนใจผู้คนรอบข้าง เด็กสาวอย่างเธอเมื่อหันไปทางเพื่อนมนุษย์เพศชายก็มักเจอแต่คนที่หวังดักดวงทางเพศ ผ่านไปยังเคว้งคว้างวังเวง...¹³³

¹³³ วัฒน์ วรรณขางกูร, *สิงห์สาโท*, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: สยามอินเตอร์บุ๊คส์, 2546), หน้า 29.

เมื่อแพร์ที่เพิ่งเลิกลาภกับธนินทร์พบกับสิงห์ก็เพิ่งถูกปฏิมาแฟนสาวทอดทิ้งเช่นกัน ด้วยความเหงาและความโดดเดี่ยวท่ามกลางสังคมเมือง ทั้งสองปล่อยให้อารมณ์เหงาเข้าครอบงำและคิดว่าความอบอุ่นทางกายจะสามารถเยียวยาความเจ็บปวดในจิตใจได้ แต่เนื่องจากเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากความเหงา ทั้งสองจึงไม่ได้ต้องการเป็นพันธะซึ่งกันและกัน ดังที่แพร์เขียนจดหมายถึงสิงห์ในวันรุ่งขึ้นว่า

เหมือนปุยดอกธูปลอยคว้างมาพบกัน แล้วพราวห่าง

บนเส้นทางรางเลื่อนเหมือนฝัน

เหมือนดวงคาราและดวงตะวัน

พบกันช่วงพลบค่ำและรุ่งเช้า...ก่อนลบเลื่อน

แพร์ฝากลายมือไว้ในสมุดบันทึกตรงใต้รูปดอกธูปที่สิงห์นั่งสเก็ตซ์ในตอนสายวันรุ่งขึ้น...เธอย้ำนัยย้ำหนา “อย่ามองว่าแพร์ทำอะไรผิดนะสิงห์” ไซ้ ที่จริงเธอไม่ทำอะไรผิด ดวงใจที่เคืองคว้างเหมือนปุยดอกธูปได้มาสัมผัสกัน และจากไปในห้วงอากาศอันอิสระเสรี ต่างคนต่างมีพันธะ ให้ความอบอุ่นแก่กันในยามเหน็บหนาวข้อมไม่มีอะไรผิด ต่างคนต่างเป็นฝ่ายกระทำต่างเป็นฝ่ายถูกกระทำ . แท้จริงต่างยินดีร่วมกระทำและแม้จะมึนเมาอยู่บ้าง แต่ต่างก็พอมีสติรู้ตัวว่าอะไรเป็นอะไร เขารู้ว่าเธอไม่ถึงกับรัก แต่ก็มีความชอบและชื่นชม เขาเองก็ไม่ได้อึด แต่ก็มีความเห็นใจ และไม่ได้ใส่ใจว่าเขาจะเป็นฝ่ายเริ่มเกมชีวิตนี้ก่อนจะใส่ใจได้อย่างไรเมื่อตนเองเป็นฝ่ายบากบั่นมาหาเธอ เมื่อเข้าใจกัน ขอมรับกตติการ่วมกันทุกอย่างข้อมดำเนินไปโดยสันติ¹³⁴

ความสัมพันธ์ของสิงห์กับแพร์เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความเหงาของคนเมืองที่พยายามเยียวยาความโดดเดี่ยวภายในจิตใจด้วยความสัมพันธ์ทางเพศ ในขณะที่แพร์กล่าวถึงความรู้สึกของเธอที่มีต่อความสัมพันธ์ฉาบฉวยอันเนื่องมาจากความเหงาระหว่างเธอกับสิงห์ว่าไม่ได้เป็นความผิดพลาดแต่อย่างใด รวมทั้งไม่ได้ต้องการข้อผูกมัดใดๆ แต่สิงห์กลับรู้สึกผิดกับความเปลี่ยวใจครั้งนี้ เพราะความสัมพันธ์ของเขากับแพร์ สิ่งที่สิงห์ต้องการมิได้เป็นความอบอุ่นทางกายที่ต้องการให้แพร์ตอบสนองเขาเท่านั้น แต่สิงห์กลับใช้ร่างกายของแพร์เป็นพื้นที่ในการสร้างจินตนาการความต้องการที่แท้จริงของเขากับผู้หญิงคนอื่น ภาพในจินตนาการของสิงห์มิได้เป็นแพร์ แต่เป็นภาพของ “ปฏิมา” แฟนเก่าของสิงห์ สลับกับภาพของ “นก” หญิงสาวนักอนุรักษ์ธรรมชาติที่เคยพาสิงห์ส่งโรงพยาบาลในตอนที่เขาป่วยเป็นไข้ป่า

¹³⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 122-123.

แท้จริงแล้วขณะที่เขาโอบกอดเธออยู่ ความทรงจำเจ้ากรรมกลับมาพาใบหน้าของหญิงสาวอีกคนลอยเด่น ราวกับดวงจันทร์ที่ลอยอยู่เหนือหลังคากระเบื้องสีน้ำเงิน เป็นหญิงสาวคนที่พาเขาไปหาหมอเมื่อป่วยไข้หรือเป็นหญิงสาวแห่งสายน้ำไม่ไหลกลับ เขาไม่แน่ใจ กระจิบใบหน้าช่างพร่าเลือนเปลี่ยนไปเปลี่ยนมา ทำให้ไม่กล้าสบสายตาแพร์ เมื่อลุกขึ้นมาเผชิญหน้ากันในวันรุ่งขึ้น อย่าสารภาพเสียเลยคนเราก็เป็นอย่างนี้แหละกอดกายอยู่กับคนหนึ่ง แต่กลับไปคิดถึงใบหน้าของอีกคนหนึ่ง และอีกคนหนึ่ง¹³⁵

ความรู้สึกผิดของสิงห์และการเขียนจดหมายแสดงความรู้สึกของแพร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของทั้งสองที่เริ่มต้นจากความเหงาและความโดดเดี่ยว จึงเป็นคำตอบให้แพร์และสิงห์ยังเข้าใจว่า พวกเขาไม่สามารถใช้ความสัมพันธ์ทางกายเป็นเครื่องเยียวยาความเหงา ความโดดเดี่ยวท่ามกลางความวุ่นวายของสังคมเมืองได้ ดังที่สิงห์กล่าวกับตนเองว่า

เอาเข้าจริงก็ไม่อึด

เอาเข้าจริงก็ไม่อ่อน

เอาเข้าจริงก็ไม่ใช่

เมื่อเขารู้สึก เธอเองก็คงรู้สึกเช่นกัน

ยังคงแคว้งคว้างและยังเหมือนอยู่ในชอกแควงๆ¹³⁶

จากความสัมพันธ์ของแพร์และสิงห์ในนวนิยายเรื่อง *สิงห์สาวโท* แสดงให้เห็นว่าคนเมืองต้องเผชิญกับความเหงา ความโดดเดี่ยวอ้างว้าง คนเมืองจึงพยายามแสวงหาความอบอุ่นทางกาย ด้วยหวังว่าจะเป็นเครื่องเยียวยาความโดดเดี่ยวในสังคมเมืองได้ วัฒน์ วรรลยางกูรเสนอว่าท่ามกลางผู้คนมากมายหลายตาของสังคมเมืองที่ปะทะสังสรรค์กันอย่างมีความสุขในยามค่ำคืน ท่ามกลางความรื่นรมย์ที่ฉาบฉวยนั้นไม่อาจสร้างความสุขที่แท้จริงให้กับคนเมืองได้ คนเมืองจึงเป็นคนเหงาที่ขาดความรักความเข้าใจจากบุคคลรอบข้าง

ในเรื่องสั้นเรื่อง “สายน้ำศักดิ์สิทธิ์”(2544) เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่วัฒน์เสนอภาพคนเหงาในสังคมเมืองที่แม้ว่าสังคมเมืองจะเป็นสังคมที่ไม่เคยหลับไหล แต่ความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมกลับไม่ได้ดำเนินชีวิตด้วยความปกติสุข เมื่อคนเมืองเหงาก็เลือกที่จะใช้สถานบันเทิง

¹³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 123.

¹³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 124.

เป็นสถานบำบัดความเหงา และหวังว่าการพบเจอผู้คนมากมายจะช่วยผ่อนคลายความเหงาและความโดดเดี่ยว เหมือนดังที่ “ผม” ตัวละครเอกของเรื่องที่ผิดหวังเพราะถูกรอครบวัฏฏ์เสียด้วยเหตุผลว่าเขาเสเพล ความผิดหวังและความเหงาที่ตัวเองถูกปฏิเสธและสูญเสียครบถ้วน ทำให้เขาจึงเลือกที่ดับความเหงา ความผิดหวังด้วยการมาดื่มในสถานบันเทิงยามราตรี

...เขาเองก็อยู่ในภาวะอยากตาย...อยากตาย เมื่อสิ่งที่เรียกว่า “ครบถ้วน” อันมีภรรยากับลูกสองคนวัยกำลังน่ารัก เหลืออยู่แต่ภาพถ่าย เมื่อภรรยาทนความเสเพลของเขาไม่ได้ และพบชายคนใหม่ที่มีความรับผิดชอบดีกว่า¹³⁷

เช่นเดียวกับแอร์โฮสเตสสาววัยสามสิบที่เศร้าเสียใจเพราะพบว่าคนรักของเธอมีย้ายไปอยู่แล้ว เธอเลือกบำบัดความเหงาด้วยการมาสถานบันเทิงเช่นเดียวกัน

...แอร์โฮสเตสสาววัยสามสิบที่คุ่นหน้าแต่ไม่คุ่นเคย เหมานั่งร่วมโต๊ะ จิบไวน์แล้วนั่งร้องไห้ เพราะเพิ่งพบว่าคนรักของเธอมีย้ายไปอยู่แล้วถึงสองคน (สมัยที่เขามีย้ายไปอยู่เพียงคนเดียว เธอยังทนได้) เธอพร่ำวนเวียนว่า อยากตาย...อยากตาย...¹³⁸

ความเศร้า ความผิดหวัง และความโดดเดี่ยวในสังคมเมืองทำให้ทั้งสองที่เป็นตัวแทนของคนเหงาในสังคมเมืองเลือกวิธีการผ่อนคลายความเศร้าและความเหงาด้วยการดื่ม และการพบปะกับผู้คนในสถานบันเทิงยามราตรี จากนั้นก็เล่าเรื่องราวปัญหา ความเหงาของตนและลงท้ายด้วยความสัมพันธ์แบบฉาบฉวย

...เขาเคาใจว่าเธอยังอยากมีชีวิตอยู่กับใครสักคน สันดานเดิมทำให้เขาปากไวขอไปส่งเธอ เธอก็ไม่ปฏิเสธ แท้จริงเขายังไม่มีกะจิตกะใจจะชดเชยอารมณ์ผิดหวัง เขาเลิกสงสัย เจ็บจนเลิกสงสัยในรสกามารมณ์แปลกหน้า ทั้งหมดเป็นเรื่องคาดหมายได้ แต่เพราะความเคยตัวแท้ๆ นั้นแหละจะเปิดโอกาสให้ความสับสนเข้ามาแทนที่ ใบหน้าผู้ชายของแอร์โฮสเตส หน้าลูกเมีย การกอดจูบและร่วมรัก เป็นไปตามความเชื่ออย่างจืดชืด มันมิใช่ธรรมชาติอารมณ์แท้ และนำมาซึ่ง

¹³⁷ วัฒน์ วรรณขางกูร, “สายน้ำศักดิ์สิทธิ์,” ใน รวมเรื่องสั้นชุดแรกเร็ดล่าเล่น 4x4= 17 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า 2543, 2544), หน้า 121.

¹³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 120.

ความเสียใจ...ที่ปากไวเคยตัวทั้งยังนำมาซึ่งคำถาม โง่ๆ ว่าเธอจะโศกเศร้าอะไร
หนักหนา ทำไมจึงรับไม่ได้กับเรื่องที่เกิดขึ้น เป็นคำถามที่ทำให้หญิงสาววัย
สามสิบโกรธแค้น ฉุนเฉียวและضبไล่ ใจจริงก็อยากขอโทษที่ทำให้เธอผิดหวัง
แต่ก็ปากหนักชักช้า รู้สึกดีใจที่พ้นจากห้องไอโถงนั้นมาได้...เมื่อคืนนั้น¹³⁹

จะเห็นว่าหลังความสัมพันธ์ที่ฉาบฉวยทั้งสองก็รู้ว่าความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นด้วยความ
เหงาไม่อาจจะเยียวยาความเศร้าและความ โศกเศร้าภายในจิตใจได้ ชำร่วยยังคงย่ำให้รู้สึก
อ้างว้างมากยิ่งขึ้น การที่ “เขา” กล่าวว่า “ใจจริงเขาอยากขอ โทษที่ทำให้เธอผิดหวัง แต่ก็ปากหนัก
ชักช้า รู้สึกดีใจที่พ้นจากห้องไอโถงนั้นมาได้...เมื่อคืนนี้”¹⁴⁰ ยังเป็นการตอกย้ำว่าความสัมพันธ์ที่เกิด
ขึ้นระหว่างเขากับแอร์โฮสเตสสาวเป็นความสัมพันธ์ที่ฉาบฉวยโดยหวังว่าจะสามารถทดแทน
เติมเต็มความผิดหวังบอบช้ำได้ นอกจากนี้แสดงให้เห็นว่า เรื่องราวและความสัมพันธ์ทางกายอัน
ฉาบฉวยของเขาก็อาจเกิดขึ้นกับผู้หญิงคนอื่นก็ได้ ขอเพียงให้เขาไม่ต้องโศกเศร้าอยู่ในห้อง
ไอโถงที่ครั้งหนึ่งเป็นบ้านที่อบอุ่นของเขาและครอบครัว จากพฤติกรรมของ “เขา”และแอร์
โฮสเตสสาวจึงเป็นตัวละครที่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าคนเมืองหวังว่า ความสัมพันธ์ทางกาย
จะสามารถบำบัดความเหงาความ โศกเศร้าให้คลี่คลายไปได้ หรืออย่างน้อยก็ไม่ให้เวลาค่ำคืนเป็น
เวลาแห่งความเดียวดายเกินไปนัก แต่แล้ว “เขา” ก็พบว่า ความสัมพันธ์ทางกายที่ฉาบฉวยนั้นไม่
ได้ทำให้ความเหงา และความโศกเศร้าลดน้อยลงเลย กลับยิ่งทำให้เกิดความเหงามากยิ่งขึ้น เขา
จึงเลือกที่จะกลับไปบ้านที่ชนบท

วัฒน์ได้บรรยายบ้านชนบทที่มีความเป็นธรรมชาติ ภาพธารน้ำหรือที่เขาได้ขึ้นเรื่องราว
ของลำธารที่เชื่อว่าเป็นลำธารศักดิ์สิทธิ์ ผ่านการเล่าขานว่าพรานตามล่าแก๊งที่บาดเจ็บมาถึงธารคัน
น้ำนี้ แต่แล้วเมื่อแก๊งเข้าไปในธารน้ำ แผลที่บาดเจ็บของแก๊งก็หายสนิท¹⁴¹ เขาจึงตั้งใจจะมาที่ธาร
น้ำแห่งนี้เพื่อให้สายน้ำศักดิ์สิทธิ์ช่วยชะล้างบาดแผลในจิตใจ

เขาปล่อยให้สายน้ำศักดิ์สิทธิ์ไหลผ่านหน้าอก หน้าอกอันเป็นที่ตั้งของหัวใจ หัว
ใจที่เต็มไปด้วยบาดแผล สายน้ำศักดิ์สิทธิ์รักษาแผลใจซ้ำด้วยเถิด ชัมมัง สรณัง
กัจฉามิ ใจไม่ได้อยู่อก เขาพบว่าใจไม่ได้อยู่ที่หน้าอก ขนาดเปิดเนื้อหน้าอก
และกระดูกซี่โครงซ้ายให้น้ำไหลเข้าไปแล้ว ก็ยังไม่หายเจ็บปวดทรมาน ไม่

¹³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 122.

¹⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 122.

¹⁴¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 121.

เหมือนกึ่งในนิทานกาลครั้งหนึ่ง ณ สายน้ำศักดิ์สิทธิ์ และหัวใจอยู่ที่ไหน เขา
ถาม¹⁴²

นอกจากสายน้ำที่เชื่อว่าเป็นสายน้ำศักดิ์สิทธิ์จะไม่สามารถชะล้างความทุกข์ในจิตใจเขา
ได้แล้ว ยังทำให้เขาสงสัยว่าใจของเขาอยู่ที่ไหนและคิดถึงคำพูดของอดีตภรรยาที่กล่าวหาว่าเขา
เป็นคนไม่มีหัวใจ¹⁴³ การที่วัฒน์เสนอให้“เขา”เดินทางมาที่ธารน้ำแห่งนี้เพื่อบำบัดความเจ็บปวด
ยิ่งตอกย้ำภาพคนเมืองที่เป็นคนเหงาที่ไม่สามารถจัดการความทุกข์ความเศร้าให้หมดลงได้ รวมทั้ง
การที่วัฒน์เสนอให้ตอนจบของเรื่องเขาได้ยินเสียงลมกระซิบว่า “...หัวใจอยู่ที่ใจ”¹⁴⁴ ซึ่งเป็นการ
แสดงให้เห็นว่า ในทัศนะของวัฒน์ความเหงาของคนเมืองนั้นคงต้องอาศัยความเข้มแข็งภายใน
จิตใจเป็นเครื่องเยียวยา ไม่ใช่การพบปะผู้คนในสถานบันเทิงหรือการมีความสัมพันธ์ฉาบฉวย
หรือการชะล้างความทุกข์ด้วยสายน้ำศักดิ์สิทธิ์แต่อย่างใด แต่วัฒน์เสนอว่าการจะบรรเทาความ
ทุกข์ ความเหงาภายในจิตใจของคนเมืองต้องสร้างความเข้มแข็งของจิตใจ สายน้ำศักดิ์สิทธิ์ใน
ทัศนะของวัฒน์จึงไม่ได้เป็นถ้ำธารค้ำน้ำ แต่เป็นจิตใจที่เข้มแข็ง

จากตัวละคร “แพร์”ในนวนิยายเรื่อง *สิงห์สาโท* และตัวละคร “เขา” และ “แอร์โฮสเตส
สาว”จากเรื่องสั้นเรื่อง “สายน้ำศักดิ์สิทธิ์” แสดงให้เห็นภาพของคนเหงาในสังคมเมืองที่พยายาม
แสวงหาหนทางในการเยียวยาความโดดเดี่ยวของตนด้วยการพบปะผู้คนในสถานบันเทิง รวมทั้ง
หวังว่าความสัมพันธ์ทางกายจะช่วยบรรเทาความอ้างว้างภายในจิตใจได้ ซึ่งในทัศนะของวัฒน์
นอกจากจะสะท้อนว่าวิถีคนเมืองเป็นวิถีของคนเหงาในโลกแห่งแสงสีแล้ว วัฒน์ยังเสนอว่าการ
เยียวยาความเหงาของเมืองคงต้องเริ่มต้นด้วยการสร้างความเข้มแข็งของจิตใจของตนเองเพื่อให้
สามารถเผชิญกับความเหงาในสังคมเมืองได้อย่างปกติสุข

นอกจากคนชนบทที่ย้ายถิ่นต้องเผชิญกับความเหงาในสังคมเมืองที่มีความสัมพันธ์ของผู้
คนเป็นแบบฉาบฉวยแล้ว เมื่อคนชนบทเข้ามาอยู่ในเมืองก็ต้องพบกับความอ้างว้างโดดเดี่ยวและ
คิดถึงบ้านชนบทด้วย ในวรรณกรรมของวัฒน์ วรรณยางกูรหลายเรื่องที่เสนอว่าคนชนบทต้อง
ย้ายถิ่นเข้ามาศึกษาและทำงานในเมือง เมื่อเผชิญกับความทุกข์ใจ ความยากลำบากแร้นท้อก็
ปลอบใจตนเองด้วยการคิดถึงบ้าน ในความเรียง *เสียงเดินของหัวใจ* ที่วัฒน์ วรรณยางกูร กล่าวถึง
การคิดถึงบ้านของคนชนบทที่เดินทางเข้ามาศึกษาและทำงานในเมือง

¹⁴² เรื่องเดียวกัน, หน้า 123.

¹⁴³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 123.

¹⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 123.

ไกลจากบ้านชนบทมาทำงานในเมือง หรือเด็กหนุ่มสาวจากบ้านต่างจังหวัดมาเรียนต่อในเมือง งานในเมืองที่พวกเขาทำ มักไม่ค่อยมีสวัสดิภาพ เป็นงานหนักและเหนื่อย มีการเอี้ยวเงยคุดันในรูปแบบต่างๆ แน่นอน พวกเขารู้สึกเหงา ว้าเหว...เพื่อนเหงาเราก็เหงา ใครเศร้าก็ปลอบใจ โอ้ใครหนอใคร ช่างทำเธอให้น้ำตาหล่นไหลหลังริน¹⁴⁵

วัฒน์ยังเปรียบเทียบการมองดวงดาวว่าเป็นตัวแทนของบ้านเกิดด้วยว่า...แสงที่ได้เห็นก็คือแสงจากดาวดวงหนึ่งต่างเพียงว่าดวงดาวนี้มีความรักความอบอุ่นปลอดภัยรออยู่บนดวงดาวที่มีบ้าน มีที่นอนอ่อนนุ่ม¹⁴⁶ นอกจากนี้ วัฒน์ยังเสนอด้วยว่า “บ้าน” ไม่ได้มีความหมายหรือมีหน้าที่เป็นเพียงที่อยู่อาศัย แต่ยังมีความหมายต่อการดำรงอยู่หล่อหลอมความมีตัวตนของผู้อาศัย ชีวิตกับบ้านจึงเป็นจิตวิญญาณที่สะท้อนออกมาเป็นรูปแบบของชีวิตที่หลากหลาย อันสะท้อนให้เห็นรากเหง้าของชีวิตของผู้คน

บ้านเป็นสิ่งวิเศษสุด ไม่ใช่เพราะว่ามันเป็นที่กำบังความหนาว หรือว่าเป็นกำแพงสำหรับเรา แต่เป็นเพราะว่ามันค่อยๆ ทิ้งความอบอุ่นละมุนละไมไว้กับเรา เป็นเพราะว่ามันเสมือนแก่นลึกของหัวใจ ที่เป็นแหล่งกำเนิดของสายธารแห่งความนึกฝัน¹⁴⁷

ในนวนิยายเรื่อง *มนต์รักทรานซิสเตอร์* วัฒน์ก็ได้กล่าวถึงการคิดถึงบ้านไว้ด้วย ในตอนที่ “แผน” ตัวละครเอกของเรื่องต้องซัดเซเดินทางไปทำงานเป็นคนงานตัดอ้อยที่ต่างจังหวัด เนื่องจากกลัวความผิดที่ทำร้ายร่างกายผู้จัดการวงดนตรี เพราะผู้จัดการวงดนตรีพยายามล่วงละเมิดทางเพศกับแผน รวมทั้งไม่อาจกลับบ้านได้ เพราะกลัวทางการจับกุมเพราะเขาหนีทหารมาอยู่กับวงดนตรี แผนจึงตัดสินใจอยู่ในไร่อ้อยที่มีความยากลำบาก และมีความเป็นอยู่ที่อึดอัด รวมทั้งยังถูกเอารัดเอาเปรียบจากหัวหน้าคนงาน เมื่อต้องห่างไกลบ้านและอยู่ในสภาพที่ยากลำบาก แผนจึงคิดถึงบ้านน้ำใจที่เป็นบ้านเกิด

¹⁴⁵ วัฒน์ วรรณยางกูร, *เสียงเด่นของหัวใจ*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: แพรวสำนักพิมพ์, 2544), หน้า 69.

¹⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

¹⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 73.

บ้านไร่ป่าคงเช่นนี้ คำลงไม่มีอะไรดีกว่าการถ่ายทอดความเหงาลงในขวดเหล้า
 เมาแล้วร้องรำทำเพลง...เสียงลำเพลินดังลั่นท้องไร่อันเงียบเหงา เริ่มต้นด้วย
 การเขย่าลูกคอกลูกกระเดือกออกเสียง “โอย” ตามลีลาอีสานอันโหยหวนเจ็บ
 ปวด เสียงโอยนั้นแฝงด้วยความคิดถึงบ้านเกิดแม้มันจะแห้งแล้ง ไร่แสงสี แต่
 มันก็คือบ้านเกิด คือภาพประทับใจอาจลบเลือน ที่นั่นเคยมีพ่อแม่ พี่น้องและ
 เพื่อนเล่นเด็กๆ...พอสิ้นฤดูแล้งย่างเข้าฤดูฝน ก็ลงทุ่งหาหอยปูปลาในห้วยใน
 หนอง กลิ่นปฐพีหอมฉุยติดจมูก มันเป็นความสุขเล็กๆ น้อยๆ ในชีวิตที่ไร้แสง
 สี แต่ก็มีเสียงแคนจากใจหนุ่ม พรู่วาสาแหรกแว่วหวาน มันเป็นเหมือนเสื้อชีวิต
 สำหรับหนุ่มลุ่มน้ำลำบางอย่างแผน ภาพประทับใจของเขา คือ เมีย ลูก สวน
 แดง ลำคลองน้ำไหล¹⁴⁸

จะเห็นว่า เมื่อคนชนบทต้องพลัดถิ่น คนชนบทต้องต่อสู้ดิ้นรนในสังคมใหม่รวมทั้งต้อง
 เรียนรู้ปรับตัวเพื่อความอยู่รอด ท่ามกลางผู้คนที่แปลกหน้าของสังคมใหม่คนชนบทจึงต้องเผชิญ
 กับความเหงา ความโดดเดี่ยวและคิดถึงบ้าน นอกจากนี้การที่วัฒนธรรมเสนอให้เห็นว่าคนชนบทที่
 พลัดถิ่นเมื่อเกิดความทุกข์ใจก็คิดถึงบ้านนั้นแสดงความรู้สึกผูกพันกับบ้านเกิดของตนเอง และแสดง
 ให้เห็นอิทธิพลของพื้นที่ที่เรียกว่า “บ้าน” ที่มีผลต่อการสร้างอัตลักษณ์ของมนุษย์ด้วย

[...] the house is one of the greatest powers of integration for the thoughts,
 memories and dream of mankind¹⁴⁹

“บ้าน” จึงเป็นพื้นที่ทางสังคมที่สร้างความผูกพัน เป็นสถานที่หล่อหลอมความคิด
 ความทรงจำ ความคิดฝัน รวมทั้งความอบอุ่นที่แตกต่างจากสถานที่อื่น การคิดถึงบ้านจึงมิได้เป็น
 เพียงการคิดถึงโหยหาความรัก ความเข้าใจจากคนในครอบครัวที่บ้านเท่านั้น แต่ยังเป็นความรู้สึก
 สำนึกในอัตลักษณ์และสังคมที่เรียกว่าบ้านเกิดอีกด้วย หรืออาจกล่าวได้ว่าการโหยหาคิดถึงบ้าน
 เกิดขึ้นเป็นการ โหยหาความมีตัวตนและมีพื้นที่เหมือนดังที่ตนเองเคยได้รับเมื่ออยู่บ้านเกิด

ในขณะที่คนชราในชนบทที่ถูกละเลยเดินทางเข้ามาทำงานในเมือง ต้องอยู่ในชนบทเพียง
 ลำพังและรอการกลับมาเยี่ยมของลูกหลานด้วยความหวัง ดังที่วัฒนธรรมเสนอใน เรื่องสั้นเรื่อง “เรื่อง

¹⁴⁸ วัฒน์ วรรณยางกูร, มนต์รักทรานซิสเตอร์, หน้า 128.

¹⁴⁹ Gaston Bachelard, *The Poetic of Space*. translated from the French by Maria Jolas, with a new
 foreword by John R. Stilgoe (New York: Orion Press, 1964), p.6.

เล่าอันพร้าวเลื่อน”(2533) วัฒน์เสนอว่าการอพยพเข้าไปทำงานในเมืองคนชนบททำให้คนชราต้องอยู่ที่บ้านชนบทเพียงลำพังและตั้งตารอคอยการกลับมาของลูกหลาน ดังที่ “ตริก” ทนายฝึกหัดหนุ่มกล่าวถึงชายชราชาวชนบทที่นั่งรอการกลับมาของหลานสาวที่เข้าไปทำงานในเมือง แต่หลานสาวก็ไม่กลับมา เมื่อตริกลงจากรถไฟ ชายชราที่ถามตริกด้วยความหวังว่า

“ไม่มีใครอีกแล้วหรือพ่อหนุ่ม รถไฟที่ขบวนนี้ละ สงสัยคงมาเที่ยวสอง จริงสินะ มันเคยมาเที่ยวสอง...สมัยยังเป็นเด็ก เริ่มเรียนมัธยม มันกลับบ้านทันทีเมื่อปิดเทอม หรือแค่หยุดชดเชยมันก็กลับ แต่เดี๋ยวนี้ไอ้คนคงงานยุ่งมันได้เป็นหัวหน้างานแล้วรู้ไหมพ่อหนุ่ม...ปีกลายมันว่าจะมาก็ไม่ได้มา ไม่สบาย ปีก่อนงานคิดพัน ก่อนโน้นก็ส่งมาแต่ของฝากกับเงิน เอ้อ...นี่ตั้งหลายปีแล้ว มันทำเป็นใจเย็นว่าปู่คงไม่ตายเสียก่อน หรือว่ามันคิดถูระจำเป็น เออใช่ สองปีโน้นก็ได้ไปดูงาน ไอ้คนมันเก่ง”¹⁵⁰

ชายชรายังคงนั่งรอการกลับมาของหลานสาวอยู่ทุกวัน แต่ก็ไม่มีทีท่าว่าหลานสาวจะกลับมาเยี่ยมชายชรา จากเรื่องสั้นเรื่องนี้จะเห็นว่าวัฒน์เสนอให้เห็นว่าเมื่อคนชนบทเดินทางไปทำงานในเมือง คนชราต้องอยู่ที่ชนบทเพียงลำพัง และรอคอยการกลับมาของลูกหลานด้วยความหวังชีวิตของคนชราในชนบทที่ลูกหลานเข้าไปทำงานในเมืองจึงเป็นชีวิตที่โดดเดี่ยว

การวิเคราะห์ชีวิตของคนชนบทที่เข้ามาทำงานในเมืองจะพบว่า คนชนบทเดินทางเข้าเมืองด้วยความหวังว่าเมืองจะเป็นสังคมแห่งโอกาสทางเศรษฐกิจที่คนชนบทสามารถสร้างฐานะและความเป็นอยู่ที่ดีกว่าชนบท แต่แล้วเมื่อคนชนบทอพยพเข้ามาอยู่ในเมืองก็พบว่าชีวิตในเมืองไม่ได้เป็นดังที่คาดหวัง แต่ชีวิตในเมืองต้องแก่งแย่งแข่งขันเพื่อเอาตัวรอด ท่ามกลางการแข่งขันคนในสังคมจึงไม่มีความจริงใจให้กัน คนชนบทจึงต้องอยู่ในสังคมเมืองด้วยความโดดเดี่ยวและคิดถึงความอบอุ่นที่บ้านในชนบท ชีวิตของคนชนบทที่เดินทางอพยพเข้ามาทำงานในเมืองมิได้เป็นชีวิตที่มีความสุขสบายแต่อย่างใด คนชนบทต้องเผชิญกลลวงของคนเมือง ถ้าหากหลงเชื่อก็เท่ากับคนชนบทเป็นเพียงเหยื่อและเป็นผู้ถูกกระทำ รวมทั้งการทำงานในเมืองก็ไม่ได้เป็นความหวังทางเศรษฐกิจแต่อย่างใด คนชนบทที่อพยพเข้าทำงานในเมืองกลับต้องแก่งแย่งแข่งขันเป็นทาสของเวลาและเงินตรา แม้ว่าสังคมเมืองจะเป็นสังคมที่มีงานในรูปแบบต่างๆ ที่สร้างรายได้มาก

¹⁵⁰ วัฒน์ วรรณยางกูร, “เรื่องเล่าอันพร้าวเลื่อน,” ใน รวมเรื่องสั้นเรื่องเล่าอันพร้าวเลื่อน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมิต, 2533), หน้า 71.

กว่าชนบทที่ล้าหลังคุณให้คนชนบทเดินทางเข้ามาทำงานในเมืองก็ตาม แต่ในขณะเดียวกัน การอพยพเข้ามาทำงานในสังคมเมืองก็ไม่ได้ช่วยให้คนชนบทมีความเป็นอยู่ที่ดีตามไปด้วย ความหวังดังกล่าวของคนชนบทเป็นมายาคติที่คนชนบทต้องเผชิญในสังคมเมือง

จากการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของชนบทที่เป็นผลมาจากวาทกรรมการพัฒนาที่อยู่ในแบบต่างๆ ได้แก่ ความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องจากการพัฒนาการคมนาคม ความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องจากการพัฒนาสังคมเกษตรกรรมให้เปลี่ยนแปลงเป็นสังคมเมืองและสังคมอุตสาหกรรม ความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องจากการวิฤตทรานซิสเตอร์ ความเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากการระบบเศรษฐกิจทุนนิยมและบริโภคนิยม ความเปลี่ยนแปลงของคนชนบทอันเนื่องมาจากการย้ายถิ่นเข้าทำงานในสังคมเมือง จะเห็นว่า ปัจจัยความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงสังคมชนบททั้งในด้านของสังคมและวิถีชีวิตของคนชนบท และเป็นปัจจัยเปลี่ยนแปลงที่เป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมการพัฒนาที่เข้าสร้างความคิดและค่านิยมให้คนชนบทเห็นว่าการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ จะนำมาซึ่งความเจริญและความทันสมัย แม้ว่าวัฒนธรรม วรรณกรรม จะเสนอความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอันเนื่องมาจากการพัฒนารูปแบบต่างๆ ดังที่กล่าวข้างต้น วัฒนธรรมได้ปฏิเสธหรือต่อต้านการพัฒนาและความเจริญด้วยท่าทีที่รุนแรงแต่อย่างใด การวิพากษ์ดังกล่าวจะเป็นการเสนอสารและทัศนคติของนักเขียนที่มีต่อปรากฏการณ์ทางสังคมซึ่งทำให้ผู้อ่านได้มองเห็นสภาพสังคมชนบทอย่างรอบด้าน นอกจากนี้วัฒนธรรมยังเสนอหนทางแห่งความหวังของสังคมชนบทท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงว่าต้องดำเนินชีวิตด้วยการกลับคืนสู่รากเหง้าของตนเอง ยอมรับภูมิปัญญาชาวบ้านและปรับใช้ในเรื่องที่เป็นประโยชน์และเหมาะสม เป็นการคืนสู่วิถีธรรมชาติและเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้สังคมชนบทสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

4.3 ทางออกของสังคมชนบทท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง: แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงและยั่งยืน

แม้ว่าในวรรณกรรมช่วงที่ 2 ในวรรณกรรมหลายเรื่องจะกล่าวถึงและวิพากษ์ความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทอันเนื่องมาจากการพัฒนาที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทั้งด้านความคิด ทัศนคติ การดำเนินชีวิต และสภาพสังคมชนบทที่เคยเป็นสังคมแห่งความอุดมสมบูรณ์ต้องเปลี่ยนแปลงไปแล้วก็ตาม ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมชนบทได้เป็นเครื่องพิสูจน์ให้เห็นแล้วว่าแนวทางการมุ่งพัฒนาวัตถุโดยละเลยการพัฒนาและยกระดับจิตใจของมนุษย์นั้นมิได้เป็นแนวทางที่จะพัฒนาอย่างยั่งยืน แต่การพัฒนากลับเป็นแนวทางที่ก่อให้เกิดปัญหาและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมมากยิ่งขึ้น ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่กำลังทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้น วัฒนธรรมได้เสนอ แนวทางสำคัญที่จะสามารถทำให้สังคมชนบทสามารถดำรงอยู่ได้ท่ามกลางความ

เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมนั้น คือ การพึ่งพากฎมิตินิยมชาวบ้านและการสร้างชุมชนเข้มแข็ง และการดำเนินชีวิตด้วยความพอเพียงและยั่งยืน

4.3.1 การพึ่งพากฎมิตินิยมชาวบ้านและการสร้างชุมชนเข้มแข็ง

แนวคิดความพอเพียงและยั่งยืนมิได้เป็นแนวทางการใหม่แต่อย่างใด แต่เป็นเป็นแนวทางของคนชนบทที่ถูกละทิ้งการพัฒนาสร้างความหมายให้เป็นความค่อยพัฒนา วัฒน ์เสนอว่าความคิดแบบวัตถุนิยมเป็นมิได้เป็นหนทางที่นำสังคมชนบทไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น หนทางที่จะทำให้ชุมชนชนบทเข้มแข็งได้คือการกลับมาฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นภูมิปัญญาที่ทรงคุณค่าผ่านการสืบทอดของบรรพบุรุษ การฟื้นฟูและสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นจะทำให้ชนบทอยู่ได้อย่างพอเพียงท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคมทุนนิยม

ในนวนิยายเรื่อง *สิงห์สาโท* วัฒน ์เสนอภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านตัวละครเอกของเรื่องคือ “สิงห์” อดีตนักโฆษณาที่ย้ายจากการอยู่ในสังคมเมืองที่มีการแก่งแย่งแข่งขันมาอยู่ในชนบท สิงห์ยึดมั่นในคำสอนของปู่เสื่อควบคู่ไปด้วย และเมื่อย้ายมาอยู่ที่ชนบท สิงห์จึงเริ่มเรียนรู้ที่จะสร้างรายได้ที่มั่นคงด้วยการใช้วัตถุดิบที่อยู่ในธรรมชาติอย่างสมดุล ด้วยการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาการทำสาโทที่เคยเป็นเครื่องดื่มที่ทำไว้ดื่มเองมาจำหน่ายเป็นการสร้างรายได้ วัฒน ์เสนอประโยชน์ของการดื่มเหล้าหมักไว้ในหลายด้าน เช่น ประโยชน์ทางด้านสุขภาพ วัฒน ์เสนอว่าสาโทและไวน์ผลไม้เป็นเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์ต่ำกว่าเหล้าโรง สรรพคุณของสาโทคือทำให้นอนหลับง่าย เมื่อตื่นขึ้นมาตอนเช้าก็ไม่ปวดศีรษะ¹⁵¹

วัฒน ์เสนอว่าการสนับสนุนให้มีการทำสาโทในชุมชนบถือเป็นแนวทางที่สมควรได้รับการสนับสนุนให้ปฏิบัติได้จริงในชุมชนชนบท การเปิดโอกาสให้ชาวชนบทได้ทำสาโทช่วยเพิ่มรายได้ให้ชาวชนบท เพราะเป็นการผลิตที่มีมูลค่าเพิ่มและมีพลังซื้อในตลาดสูง ในขณะที่สามารถผลิตได้ในครัวเรือนและใช้ต้นทุนต่ำ เช่น “นก”หญิงสาวนักอนุรักษ์กล่าวสนับสนุนสิ่งนี้ เรื่องการทำสาโทจำหน่ายว่า

...การทำไวน์สามารถใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นให้มีมูลค่าขึ้นมา ดังที่เธอเคยคิดวิเคราะห์ละเอียดแยกแยะว่า ธรรมดาชาวไร่ปลูกสับปะรดขายกันกลางไร่กิโลกรัมละ 1 บาท 2 บาท กระทั่งเคยราคาตกต่ำเอาตอนสับปะรดสุกทุกทีไป แต่หากชาวถิ่นมีทางเลือกในการทำไวน์สับปะรด ก็จะมีทางออกเพิ่มมูลค่าสับปะรดขึ้น

¹⁵¹ วัฒน ์ วรรณขงกูร, *สิงห์สาโท*, หน้า 78.

มาได้ อีกทั้งไม่ต้องคับแค้นใจว่าจำใจต้องขายผลผลิตราคาต่ำทั้งที่ยังไม่อยากขาย

152

นอกจากนี้ การรวมกลุ่มในชุมชนเพื่อสร้างผลิตภัณฑ์ยังช่วยสร้างเศรษฐกิจของชุมชนให้เข้มแข็งสามารถพึ่งพาตนเองได้ แก้ไขปัญหาความยากจน และช่วยเพิ่มการจ้างงานในชนบท และสกัดกั้นการอพยพย้ายถิ่นเข้ามาทำงานในเมือง ดังที่สิงห์ชวนครอบครัวของลุงผลและลุงรวมร่วมทำสาโทในนามของสิงห์สาโท โคลิมีเต็ด¹⁵³ ซึ่งก่อนหน้านี้ทั้งสองครอบครัวนี้ไม่มีอาชีพที่มั่นคงนัก แต่เมื่อเริ่มทำสาโทก็เท่ากับเป็นการสร้างอาชีพและรายได้แก่ชุมชนชนบทด้วย

การสร้างผลิตภัณฑ์จากชุมชนจำเป็นต้องมีตลาดรองรับด้วย น้อยเจ้าของสนามกอล์ฟเข้ามามีส่วนในการเป็นผู้รับซื้อผลิตภัณฑ์สาโทเพื่อไปจำหน่ายในราคาข่อมเขาที่รีสอร์ท โดยมีการสร้างจุดขายที่จะให้ลูกค้าซึ่งเป็นผู้ที่เข้าพักในรีสอร์ทได้ชิมสาโทก่อน เมื่อสิงห์สาโทมีตลาดรองรับอย่างแน่นอนแล้ว กระบวนการผลิตและการตลาดที่สอดคล้องเป็นวงจรจึงทำให้สิงห์สาโทเป็นผลิตภัณฑ์ที่สร้างรายได้ให้แก่ชุมชน

ผลตอบรับดีเกินคาด น้อยบอกว่า เริ่มแรก “สิงห์สาโท” วางระดับไว้บนโต๊ะในห้องพักรีสอร์ท เป็นบริการฟรีแก่ลูกค้าและหากใครคิดใจก็เปิดขวดต่อไปในตู้เย็นได้ อาจเป็นเพราะวางอยู่ในสถานที่น่าเชื่อถือ ลูกค้าจึงไว้วางใจ ไม่หวาดระแวงคิดว่าจะเป็นอันตราย ถูกคำชมว่าดีแล้วกลับสบาย ไม่ปวดศีรษะและระบบขับถ่ายก็ปกติดี เป็นรสชาติชีวิตแปลกใหม่สมกับที่ค้นคืนมาพักรีสอร์ทในป่าเขา บางคนก็บอกว่าเบื่อเหล้าหรือเครื่องดื่มที่จำเจเดิมทีเลยหันไปหาเหล้านอก ซึ่งบางทีก็รู้สึกว่าจะแพงไปหน่อย พอมาเจอแบบนี้รู้สึกว่ามีทางเลือกและประหยัดดี

154

นอกจากนี้ วัฒน์ เสนอความคิดว่าชุมชนเข้มแข็งและมีสิทธิในการรักษาภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเอาไว้ด้วยซึ่งปรากฏในเหตุผลของ “นก” เป็นผู้ให้คำตอบชัดเจนในการสนับสนุนให้สิงห์ทำเหล้าสาโท แม้ว่าการทำงานสาโทจะเป็นเรื่องผิดกฎหมาย

¹⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 222.

¹⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 154.

¹⁵⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 155.

“...หนึ่ง เพราะพี่สิ่งที่เป็นเพื่อนร่วมงานคนสุดท้าย สอง เพราะการหมักสาโท เป็นภูมิปัญญาชาวบ้านที่ควรส่งเสริม สาม เพราะอาจเป็นไปได้ว่านี่จะเป็นอีก วิธีหนึ่งของการสร้างงานในชนบท สี่ นกไม่เห็นด้วยกับระบบผูกขาด ไม่ว่าจะ เป็นในทางการผลิตสุรา หรือในทางการเมืองการปกครอง ชุมชนต้องมีอำนาจ ในตัวเอง”¹⁵⁵

แม้ว่าทัศนคติการส่งเสริมการผลิตสาโทจะสวนทางกับกฎหมายในขณะนั้น ซึ่งวัฒน์เห็นว่า การบัญญัติกฎหมายดังกล่าวเป็นการปิดโอกาสการพัฒนาชุมชนของคนท้องถิ่น และเป็นการ สนับสนุนการผูกขาดจากนายทุน อันเป็นการใช้อิทธิทธิทางกฎหมายและทำลายภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผ่านการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ทั้งยังเป็นผลจากการพัฒนาประเทศตัดเทียมต่ออารย ประเทศ โดยรัฐออกกฎหมายไม่ให้ประชาชนผลิตสาโทขึ้นบริโภคเอง แต่รัฐกลับสนับสนุนนาย ทุนให้บางกลุ่มเป็นผู้ผลิตโดยรัฐ ได้ผลประโยชน์ด้านภาษีอากร

...แต่จริงสุราพันธุ์พื้นเมืองของไทย ไม่ใช่เพิ่งมาถูกกีดกันด้วย พ.ร.บ. พ.ศ. 2493 แต่เป็นมาตั้งแต่ราวร้อยปีที่แล้ว เมื่ออารยธรรมตะวันตกแพร่เข้ามา ชนชั้น นำต้องปรับตัวให้เข้ากับอารยธรรมใหม่เพื่อไม่ให้โดนเหยียดหยามว่าป่าเถื่อน รวมทั้งการเสพของมีนเมา ก็ต้องเปลี่ยนรสนิยมไปเป็นสุราฝรั่ง เมื่อการดื่มเหล้า นอกแพร่หลาย มีเรื่องผลประโยชน์ตามเข้ามา ตัวแทนจำหน่ายเหล้านอก ก็ผลักดันให้มีกฎหมายห้ามผลิตสุราพื้นเมืองที่แลดูป่าเถื่อนเสียสิ้น¹⁵⁶

จะเห็นว่า การที่รัฐอ้างถึงการสร้างประเทศให้มีความทัดเทียมกับอารยประเทศด้วยการ ส่งเสริมให้ดื่มสุราที่ถูกกฎหมายที่ผลิตจากนายทุน ซึ่งสุราดังกล่าวมีลักษณะเหมือนสุราจากชาติ ตะวันตก ทั้งนี้เพื่อแสดงให้เห็นความทันสมัยมีอารยธรรมเช่นเดียวกับชาติตะวันตก ซึ่งเท่ากับว่า รัฐพยายามปลูกฝังเรื่องค่านิยมและทัศนคติเรื่องความทันสมัยและความมีอารยะของคนในสังคม โดยยึดต้นแบบจากชาติตะวันตกเป็นสำคัญ ดังนั้นภูมิปัญญาชาวบ้านอันได้แก่การผลิตและดื่ม สุราพื้นบ้านจึงเป็นสิ่งที่รัฐพยายามกลบเกลื่อนและบดบังให้สูญสิ้นด้วยการใช้อำนาจของ กฎหมายไปสู่การรู้จักป้องกันดูแลลิขสิทธิ์ของตนในชุมชน และพยายามแก้ไขกฎหมายผูกขาด การผลิตสุราเพื่อให้ท้องถิ่นสามารถมีอิสระในการพัฒนาฝีมือของตน แข่งกันเองอย่างเสรี

¹⁵⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 64.

¹⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 148.

และอาจนำไปสู่การแข่งขันในระดับชาติระดับโลกได้ ดังที่ “พีทมู” นักอนุรักษ์ธรรมชาติ เพื่อนร่วมงานของนก กล่าวกับสิงห์ว่า

“เราเห็นด้วยกับการต่อสู้ของนายที่กำลังต่อสู้กับการผูกขาด โดยรัฐ ประเทศไทย กำลังเดินตามหลังฝรั่งอยู่เกือบร้อยปี ไม่ว่าเยอรมัน ฝรั่งเศส สเปน อิตาลี กว่าจะมีอิสระขนาดนี้ เขาก็ต่อสู้มาเยอะ เพราะอะไรรัฐใหม่ เพราะการผูกขาดโดยรัฐ มาทำลายการพัฒนาตนเองของชุมชนท้องถิ่น นายรัฐใหม่ ในเยอรมันที่รัฐบาวาเรียเพียงรัฐเดียว ก็มีเบียร์มากกว่าสามพันยี่ห้อ เพราะเขาสืบทอดสูตรและมีมือกันมาช้านานในแต่ละชุมชน ถ้าเป็นไวน์ ทั้งฝรั่งเศส อิตาลี เยอรมัน ไปแต่ละเมือง มีไวน์เก่าแก่ับไม่ไหว ทั้งประเทศมีเป็นหมื่นเป็นแสนชนิด เป็นอย่างนี้ได้ ก็เพราะชุมชนท้องถิ่นเขาต่อสู้จนมีอิสระ ไม่ยอมรัฐปล่อยให้ขายทุนไม่กี่คน มาผูกขาด ตัดตอนด้วยกฎหมายที่ลิดรอนสิทธิของชุมชนท้องถิ่นเช่นนี้ หากชุมชนท้องถิ่นมีอิสระ สามารถพัฒนาฝีมือของตนในการผลิตสินค้าต่างๆ ก็ สามารถแข่งขันกับชุมชนอื่นได้ หรือจนกระทั่งสามารถส่งออกไปแข่งขัน หรือ แลกเปลี่ยนกับนานาชาติได้”¹⁵⁷

นอกจากนี้ วัฒนธรรมวิพากษ์การพัฒนาที่มุ่งเน้นการรวมอำนาจที่ส่วนกลาง ซึ่งการที่รัฐอนุญาตให้นายทุนสามารถผลิตเครื่องดื่มได้ ในขณะที่สังคมชนบทพยายามรักษาภูมิปัญญาการทำสาโทกลับถูกกฎหมายลงโทษ ซึ่งถือเป็นการละเลยและไม่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาชนบท ดังที่ “นก” หญิงสาวนักอนุรักษ์ธรรมชาติได้เสนอทัศนะเรื่องการพัฒนาว่า

การพัฒนาต้องเน้นการกระจายอำนาจไม่ใช่รวมศูนย์ หมายถึง การกระจายการผลิตและกระจายทรัพยากร โดยใช้ระบบเศรษฐกิจชุมชนเป็นฐานของการพัฒนา อำนาจต้องไม่รวมศูนย์ที่รัฐ หากชุมชนต้องมีอำนาจกำหนดชะตากรรมของชุมชนเอง แนวคิดแบบอุตสาหกรรมสมัยใหม่ไม่ใช่เพื่อมนุษยชาติ แต่หากเพื่อกำไรของปัจเจกบุคคลและของบริษัทขนาดใหญ่ จึงไปไม่ได้กับแนวคิดที่วางอยู่บนพื้นฐานของชุมชน ซึ่งเชื่อในเรื่องการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ความรักใคร่กัน มีความรักต่อธรรมชาติและสภาพแวดล้อมรอบตัว หากไม่มีการผูกขาดโดยรัฐ อุตสาหกรรมและธุรกิจชุมชนขยายตัวจากฐานล่างเล็กๆ รวมตัวกันเป็นองค์กรใหญ่ที่มีความเข้มแข็งและมีประสิทธิภาพสืบทอดประเพณีและ

¹⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 239-240.

ภูมิปัญญาท้องถิ่น รัฐควรมองเห็นความสำคัญของการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ถ้าหากพวกเขาเข้มแข็งได้มากเพียงใดก็จะสามารถแข่งขันกับต่างประเทศได้มากเพียงนั้น ความสามารถในการแข่งขันกับนานาประเทศ จึงไม่ได้ขึ้นอยู่กับค่าไม่ก็คนที่ลงทุนสร้างโรงงานเอาประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ ผลผลิตการเกษตรของชาวบ้านและแรงงานราคาถูก หากเป็นการพัฒนาคุณภาพของคนและการจัดการในท้องถิ่นให้พึ่งตนเองและแข่งขันได้ในระยะยาว¹⁵⁸

นอกจากการทำสาโท วัฒนยังเสนอให้ตัวละครตัวอื่นในนวนิยายเรื่องนี้ได้เสนอแนวทางใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างรายได้ด้วย เช่น “รวี” ศิลปินรุ่นพี่ของสิงห์ได้เสนอแนะการสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนจากการเลี้ยงปลากัด

“ถ้าเราเลี้ยงปลากัดได้ผล ส่งขายตามตลาดในเมืองได้ แล้วส่งเสริมให้ชาวบ้านแถวนี้เลี้ยงกันมาก บางทีถึงขั้นใส่ถุงไปขายที่สวนจตุจักรก็ยังได้ ถ้ามีมากพอชาวบ้านที่ว่างๆ โดยเฉพาะแม่บ้านก็จะมึงงานทำ มีรายได้ รวมทั้งพวกวัยรุ่นตกงาน”¹⁵⁹

วัฒนใช้สาโทเป็นตัวแทนของภูมิปัญญาชาวบ้านที่กำลังถูกลบเลือนไป เป็นเพราะการกีดกันปิดกั้นทางกฎหมายของรัฐที่กีดกันให้สาโทซึ่งเป็นภูมิปัญญาเป็นเหล้าเถื่อน เป็นสิ่งผิดกฎหมาย ในขณะที่เดียวกันวัฒนได้เสนอว่าสาโทเป็นสัญลักษณ์ของวิถีชนบท เป็นตัวแทนที่แสดงออกถึงความสนุกสนาน ความมีชีวิตชีวาและภูมิปัญญาชาวบ้านไปพร้อมๆกัน

จากการวิเคราะห์นวนิยายเรื่อง *สิงห์สาโท* จะพบว่าวัฒนได้เสนอการสร้างผลิตภัณฑ์ในชุมชนเพื่อเพิ่มมูลค่าให้ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งสร้างรายได้ที่มั่นคงให้กับคนชนบท เมื่อคนชนบทมีรายได้ก็สามารถเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาชนบทบนพื้นฐานของการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

¹⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 256.

¹⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

4.3.2 การดำเนินชีวิตด้วยความพอเพียงและยั่งยืน

แนวทางการดำเนินชีวิตด้วยความพอเพียงและยั่งยืนนั้นมิได้เป็นแนวทางใหม่แต่อย่างใด หากเป็นแนวทางเดิมของสังคมชนบทก่อนที่จะถูกทำให้เปลี่ยนแปลงด้วยวาทกรรมการพัฒนาที่มุ่งพัฒนาวัตถุ วัฒนัสนเสนอว่าท่ามกลางสังคมทุนนิยมที่เป็นสังคมแห่งการซื้อขายและการบริโภค คนชนบทจำเป็นต้องขยันทำงานอย่างสุจริต ออกออม รวมทั้งต้องใช้จำยรู้คุณค่าเพื่อให้รอดพ้นจากการเป็นหนี้สิน ดังนวนิยายเรื่อง *นิยายของยาย* (2536) ที่วัฒนัวิพากษ์การบริโภคนิยมรวมทั้งเสนอทางออกให้คนชนบทประหยัดคอออมเพื่อให้วิถีในชนบทสามารถผ่านวิกฤติความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปได้

...ยายยืนยันว่าหากทุกอย่างต้องง่ำงๆ ก็ไม่มีวันล้มตาอ่ำปากกันเท่านั้น สิ่งใดควรประหยัดได้ก็ควรประหยัด ต้องมีคุณธรรมคุ้มครองใจ ไม่หลงระเริงง่ำงง่ำงไปตามความอยาก ไม่โลภมาก ... “ความโลภนะสิทำให้ฉิบหาย งานเบาเงินดิ่งเสียงพ่นนี้้ง แทะงหวงี้ อยากมิ่งมีก็ค้ำงงานขยันขันแข็ง เพิ่มรายได้ลดรายจ่าย อันไหนประหยัดได้ก็ประหยัดง่ำงๆ ทุกอย่าง จะไม่ยากจนได้ยัง ึ่ง ดินก็ซื้อ น้ำก็ซื้อ ไฟก็ซื้อ ลมก็ยังต้องซื้อ” อันหลังยายหมายถึงพัคคณเงินค่อน¹⁶⁰

นอกจากนี้ เมื่อยายเห็นเพื่อนบ้านที่สามภรรยาภักทะเลาะเบาะแว้งกันเป็นประจำเพราะปัญหาหนี้สิน ยายก็จะเปรียบเทียบกับ “บ้านข่ำ” ของยาย นั่นคือสังคมชนบทเดิมที่เงินยังไม่ได้เข้ามามีอำนาจต่อผู้คนในสังคม “บ้านข่ำ” ของยายจึงเป็นสังคมที่พึงพาธรรมชาติอย่างพอเพียง แม้จะไม่มีเครื่องอำนวยความสะดวกสบายทางกาย แต่ “บ้านข่ำ” ของยายก็มีความสุขใจมากกว่าสังคมแห่งการบริโภคในปัจจุบัน

ถ้าไม่ยุ่งยากเรื่องปากท้อง อาจสงบสุขกว่านี้ก็ได้ เช่น ถ้ายังอยู่กันแบบที่ “บ้านข่ำ” ยายนี้ก็อย่างภาคภูมิใจ น้ำไม่ต้องซื้อ ไฟไม่ต้องจ่าย มีผักหญ้าปลูกผลหมากรากไม้ ไม่มีเงินก็อยู่ได้ หัวจิตหัวใจคนจึงไม่บิดเบื้อวบ้ำบอแล้วมาระบายกับคนข้างเคียง¹⁶¹

จะเห็นว่า การส่งเสริมวัฒนธรรมการบริโภคที่ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมเข้ามาผลักดันให้คนค้ำนรณทำมาหากิน และแสดงรสนิยมของตนเองด้วยการครอบครองเครื่องอำนวยความสะดวก

¹⁶⁰ วัฒนั วรธยางกูร, *นิยายของยาย*, หน้า 20.

¹⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 58.

สะดวกสบายทางกายว่าเป็นความสุขที่แท้จริง วัฒนเห็นว่สิ่งเหล่านี้เป็นมายาภาพและเป็นหลุมพรางให้คนชนบทตกอยู่ในวังวนของการบริโภคมากยิ่งขึ้น วัฒนเสนอว่คือท่่ามกลางสังคมทุนนิยมที่แผ่ขยายมาสู่ชนบท คนชนบทต้องมีความขยันขันแข็งในการทำงาน และมีสติในการใช้จ่ายอย่างรู้คุณค่า ดำเนินชีวิตด้วยความพอเพียงจึงจะเป็นวิถีชีวิตที่มีความสุขท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง

วัฒนเสนอว่วิถีชีวิตแบบพอเพียงจะเป็นหนทางสร้างความสุขที่แท้จริงอย่างยั่งยืน ใน *ความเรียงเสียงเต้้นของหัวใจ*(2537) ที่วัฒนเล่าถึงลูกค้าว่สคู่อสร้างคนหนึ่งที่มีเงินจากการขายแรงงานจากประเทศซาอุดีอาระเบียได้เงินกลับมาหนึ่งก้อน พอดีกับช่วงกระแสซื้อขายที่ดิน เขาจึงแบ่งขายที่ไร้ได้เงินมาหลายแสนบาทมาปลูกบ้าน แต่บ้านยังไม่ทันสร้างเสร็จ ข่วการไปทำมาหากินทางชายแดนกัมพูชาที่สร้างกระแส ทุนที่มีทั้งหมดของชายคนนี้ถูกเปลี่ยนเป็นเงินคาวนร์ลดสิบล้อเพื่อหวังสร้างกำไรกับการขนส่งสินค้าข้ามแดน แต่ว่ผลของการแสวงโชคไม่ประสบผลสำเร็จ เงินทองที่เก็บสะสมจากการทำงานและขายที่ดินจมหายไปกับรถสิบล้อ ส่วนเงินใหม่ที่หามาได้ก็ต้องนำไปเป็นค่วผ่อนส่งรถและเป็นหนี้สินเมื่อผ่อนส่งไม่ทัน รถเกิดอุบัติเหตุ เขาบาดเจ็บพิการ รถถูกยึด ส่วนภรรยาที่ฆ่าตัวตาย¹⁶² ฆะตกรรมที่เกิดขึ้นกับลูกค้ารายนี้ วัฒนได้แสดงความสลดใจพร้อมทั้งแสดงทัศนศนะว่ถ้าว่ลูกค้ารายนี้พอใจและมีความสุขในสิ่งที่มี เรื่องราวเลวร้ายดังกล่าวอาจไม่เกิดขึ้นกับเขาก็ได้

ผมอดคิดไม่ได้ว่ถ้าว่เขาสร้างบ้านและอยู่ตรงนี้ ถ้าว่จะมีความพ่ายแพ้บ้าง ก็อาจไม่ถึงขั้นเย็นช่นนี้การที่เขเลือกใช้กระบือองลอนคู้สี่เขี้ยว ย่อมบ่งบอกถึงการใส่ใจในการสร้างบ้าน นำเสียดายที่ความใส่ใจเหล่านี้ไม่อาจต้านทานข่วใหม่จากชายแดนตะวันออก¹⁶³

นอกจากนี้ วัฒนยังเสนอให้เห็นว่ความสุขที่แท้จริงอาจมิได้เกิดจากความร่ำรวยจากทรัพย์สินเงินทอง แต่ความสุขในชีวิตอาจเป็นเพียงสิ่งเล็กน้อยที่ไม่มีมูลค่าแต่มีคุณค่าทางจิตใจ

ในเรื่องสั้นเรื่อง “ความสุขของคนเปิดประตูนี้”(2533) ผ่านการเล่าเรื่องของ “ผม” ชายหนุ่มที่พะวงคิดจะทำงานแลกกับเงินเดือนเท่านั้น ในระหว่างที่ดกงาน เขาได้ยินเรื่องราวของคน

¹⁶² วัฒน วรรณยางกูร, *เสียงเต้้นของหัวใจ*, พิมพ์ครั้งที่ 2 (กรุงเทพมหานคร: แพรวสำนักพิมพ์, 2544), หน้า 29.

¹⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 29-30.

เปิดประตูน้ำผ่านยามที่ฝ้าประตูน้ำที่เล่าถึงพนักงานชลประทานปลดเกษียณที่ยังไม่ยอมหยุดทำงาน ชายคนนี้จะมาเปิดประตูน้ำทุกครั้งเมื่อมีน้ำเอ่อที่ประตูน้ำ การกระทำของชายคนนี้สร้างความประหลาดใจให้กับเขาเป็นอย่างมากเพราะชายคนนี้ไม่ได้รับผลตอบแทนใดๆ ซึ่งเขามองว่าเป็นเรื่องตลกและเสียแรงเปล่าที่จะทำอะไรโดยไม่ได้รับผลตอบแทน¹⁶⁴ แต่แล้ววันหนึ่งมีน้ำเอ่อที่ประตูน้ำ เขาจึงลองปีนขึ้นไปเปิดประตูน้ำ ภาพสายน้ำที่ถูกปลดปล่อยจากประตูน้ำที่ล้นเอ่อ และภาพธรรมชาติที่งดงามในมุมสูง ทำให้ เขารู้ว่าเหตุใดชายวัยเกษียณจึงมีความสุขกับการได้เปิดน้ำโดยมิได้รับผลตอบแทน

“...เสียงน้ำไหลพรังอยู่ข้างล่าง ทีแรกผมยืนเหยียดตัวเต็มที่ มองเห็นบริเวณที่ทำการชลประทานเป็นเกาะกลางน้ำสามสายจากทิศเหนือ ใต้และตะวันออก กันคลองทิศตะวันออกเป็นถนนสีแดง มีหมู่บ้านและทุ่งนาตลอดสองฝั่งคลอง พอฟ้าแจ่มแดดไขแสงก็พบว่าทิวเมฆขอบฟ้าแท้จริงคือทิวเขา มีทุ่งนาเรียกสวน มีผู้คนเหลือคณา เห็นได้ว่าน้ำที่ไหลมารวมหน้าประตูก็มาจากท้องทุ่งหมู่บ้านสุดลูกหูลูกตา เมื่อเปิดประตูน้ำ แล้วมันจะไหลไปมีรูที่ปลายทางอยู่ไหน ไหน เช่นเดียวกับฝูงปลาจากต่างบ่อบึงหนองน้ำจะไปถึงไหนไม่รู้ แล้วผมก็นั่งสูบบุหรี่ ลมเย็นสดชื่น โขยมาอ่อนๆ กลิ่นดินฝนอวลอาย ฟ้าสะอาดโล่งล้วน เวียงว่าง เมฆสีขาวนุ่มปลิวไปอย่างอิสระ ...¹⁶⁵

วัฒน์เสนอให้เห็นว่าความสุขอาจไม่ได้เกิดจากการมีความสุขจากการครอบครองวัตถุ แต่ความสุขอาจเป็นสิ่งเล็กน้อยที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันเหมือนดังที่การเปิดประตูน้ำเป็นความสุขรูปแบบหนึ่งของชายวัยเกษียณ

นอกจากนี้ ในเรื่องสั้น “ความสุขของมะกะโท”(2533) เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่วัฒน์แสดงให้เห็นว่าการแสวงหาความสุขที่แท้จริงในชีวิตมนุษย์ เรื่องสั้นเรื่องนี้เป็นเรื่องราวของมะกะโท แรงงานชาวมอญที่อพยพมาทำงานในไทย ความสุขของมะกะโทไม่ได้เป็นการสร้างกิจการที่ยิ่งใหญ่เหมือนที่เพื่อนต่างวัยของเค้าแก่ที่ต้องการเป็นเจ้าของไร้กาแพ¹⁶⁶ ความสุขของมะกะ

¹⁶⁴ วัฒน์ วรรณขางกูร, “ความสุขของคนเปิดประตูน้ำ,” ใน รวมเรื่องสั้นเรื่องเล่าอันพรำเลื่อน (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมิต, 2533), หน้า 30.

¹⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 83-84.

¹⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 85.

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

จากการบรรยายดังกล่าว นอกจากวัฒน์จะบรรยายเพื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างชื่อเรือ ที่ฝ่ายแทนชื่อเรือว่า “พลายน้อย” ซึ่งเป็นชื่อที่แสดงถึงช่างที่เคยเป็นพาหนะในสมัยก่อน ส่วนเรือของอุดมศักดิ์ที่ใช้ชื่อเรือว่า “สกายเล็บ” ซึ่งเป็นชื่อพาหนะในโลกของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี วัสดุที่ใช้การสร้างเรือของทั้งสองฝ่ายก็แตกต่างกัน เรือพลายน้อยสร้างจากไม้สักแต่เพียง ส่วนสกายเล็บเป็นเรือต่อใหม่ที่ทำจากไม้เบาๆ เรือพลายน้อยจึงมีน้ำหนักมากกว่าเรือสกายเล็บ ในด้านของฝีพาย การฝึกซ้อมเก็บตัวของทั้งสองฝ่ายก็แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ฝีพายฝ่ายแทนดำเนินชีวิตแบบธรรมชาติและฝึกซ้อมตามตำราของหลวงพ่อดีซึ่งเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้าน ส่วนฝ่ายของอุดมศักดิ์ ฝึกซ้อมตำรวจอังกฤษซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความนำความทันสมัย จะเห็นว่าวัฒน์ได้สร้างความแตกต่างระหว่างทั้งสองฝ่ายอย่างชัดเจน การเปรียบเทียบลักษณะดังกล่าวเพื่อนำไปสู่การปะทะกันระหว่างวิถีชีวิตชนบทเดิมอันมีฝายของแทนเป็นตัวแทนกับรูปแบบวิถีชีวิตรูปแบบใหม่ที่ทันสมัยอันมีฝายอุดมศักดิ์เป็นตัวแทน นอกจากนี้ การราคาพนักต่อรองที่ฝ่ายแทนดีกว่าฝายของอุดมศักดิ์สองต่อหนึ่ง ยิ่งแสดงให้เห็นว่าในสายตาของชาวบ้านก็มองเห็นว่าฝายของอุดมศักดิ์ที่นำวิธีการสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ในการแข่งเรื่อนั้น น่าจะมีโอกาสชนะฝายของแทน

หลังจากที่แทนและเพื่อนฝีพายพยายามหาวิธีที่จะพายพลายน้อยได้เร็วมากยิ่งขึ้น ยิ่งดูเหมือนว่ายิ่งโหมกำลังมากเท่าใดเรือกลับหนักและไม่เล่นเท่าที่ควร หลวงพ่อดีจึงให้คำแนะนำเรื่องการพายเรือแก้ด้วยว่า

“...จ้เจ้าพลายน้อยต้องจ้วงหนักๆ ให้ใบพายมีน้ำ ไม่ต้องรีบร้อน พายช้าๆ แต่หนักแน่นอย่างข้างเดิน ถึงจะเรียกว่ารู้ใจเจ้าพลายน้อย...”¹⁶⁹

คำแนะนำของหลวงพ่อดีได้เป็นเพียงการเผยเคล็ดลับที่มาจากตำรามุขปาฐะอันเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านเท่านั้น หากยังเป็นสังขรณ์เรื่องการเข้าใจสภาวะธรรมชาติ หลวงพ่อดีมิได้มีบทบาทเป็นพระสงฆ์ที่สืบทอดคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาแก่ชุมชนเท่านั้น แต่วัฒน์เสนอว่าพระสงฆ์เป็นปูชนียบุคคลและเป็นศูนย์กลางของชุมชนชนบทที่ชี้แนะแนวทางสรดดำเนินชีวิตให้แก่คนชนบท อันแสดงให้เห็นถึงความผูกพันระหว่าง บ้าน วัด และชุมชน โดยในชนบทวัดยังเป็นศูนย์กลางของชุมชน คนชนบทจึงมีชีวิตที่ผูกพันกับวัด โดยมีพระสงฆ์ที่เป็นผู้มีความเข้าใจชีวิตอย่างแจ่มชัดเป็นผู้นำชุมชน

¹⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 89.

ตอนท้ายเรื่องแม้ว่าฉันจะมีได้เผยแพร่สรุปของการแข่งขันว่าฝ่ายใดเป็นฝ่ายชนะ แต่ภาพที่ วัฒนักรบรรยายไว้ในตอนจบของเรื่องสามารถนำไปสู่ความคิดหลักของเรื่องคือการดำเนินชีวิตด้วยการเข้าใจสภาวะของสิ่งรอบตัว การเข้าใจธรรมชาติ

ปรี๊ด...พายไปเถอะ...ฮึบ... พายหนักเริ่มเบา เรือเคยอืดเริ่มลอยตัว หนุ่มชาวสวนรู้สึกว่าการทรงเรือยกสูงขึ้น เหมือนกำลังจะลอยจากผิวน้ำ คล้ายจะเป็นละอองฝนพริ้วฟ้า ฟองน้ำลอยลาเบื้องหลัง กระดุกงูเคยเลื่อนทุ่ในน้ำ บัดนี้ลอยขึ้น หัวเรือเซิดโคลงอย่างปลายงอนของมิดคาบ ท้องเรือเหยียบหลังคลื่นด้วยจังหวะที่เป็นอิสระจากช่วงหายใจ ผ่นจางไป ลมยังคงแรงระลอกคลื่นโค้งขึ้นลง เมฆเลื่อนสวนทางเรือ ฟ้ามืดฟ้ามากขึ้น หนุ่มชาวสวนมองไกล สีฟ้าใกล้ดูพบว่า เลือน กลับไปกับสีฟ้าเบื้องไกล...¹⁷⁰

กล่าวได้ว่าเรื่องสั้นเรื่องนี้ วัฒนักรบรรยายได้ชี้ให้เห็นว่า การเข้าใจในสรรพสิ่งนั้นต้องเกิดจากความเข้าใจและการลงมือทำด้วยตนเองอย่างจริงจัง รวมทั้งใช้ชีวิตอย่างเรียนรู้และเข้าใจ สอดคล้อง ธรรมชาติ

ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ วัฒนักรเสนอให้หลวงพ่อดามเจ้าแท่นเสมอว่า ทำไมแท่นจึงกลัวที่จะแพ้ การที่วัฒนักรเสนอว่าแท่นกลัวความพ่ายแพ้ นั่นจึงเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า แท่นไม่ได้กลัวความพ่ายแพ้ฝ่ายโรงเถี่ย แต่แท่นกลัวความพ่ายแพ้ตัวเอง ความพ่ายแพ้ที่รู้ว่าคุณเองเป็นฝ่ายที่ไม่สามารถเข้าใจและร่วมเป็นหนึ่งในเดียวกับเรือพลายน้อยได้

ในตอนท้ายแม้ว่าวัฒนักรจะมีได้เสนอว่าฝ่ายใดเป็นฝ่ายชนะ และดูเหมือนว่าผลของการแข่งขันไม่ได้เป็นประเด็นสำคัญที่วัฒนักรต้องการจะนำเสนอแก่ผู้อ่าน การจบเรื่องด้วยฉากที่แท่นพายเรือด้วยความเข้าใจในเรือพลายน้อยแสดงให้เห็นว่าวัฒนักรได้เสนอให้เรือพลายน้อยเป็นสัญลักษณ์แทนธรรมชาติ และเสนอว่ามนุษย์ควรเข้าใจธรรมชาติอย่างแท้จริง และเห็นคุณค่า

วรรณกรรมช่วงที่ 2 ของวัฒนักร วัฒนักรเปลี่ยนมุมมองจากทฤษฎีวรรณกรรมเพื่อชีวิตมาสู่การเสนอความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทกับการพัฒนาของรัฐ ในวรรณกรรมช่วงที่ 2 วัฒนักรเสนอปัญหาที่แตกต่างไปจากวรรณกรรมช่วงแรก จากที่เสนอปมขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์เป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ คนชนบทกับนายทุน และคนชนบทกับเจ้าหน้าที่

¹⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 94-95.

ของรัฐ ส่วนวรรณกรรมในช่วงที่ 2 วัฒนีย์ได้มุ่งเสนอปัญหาความขัดแย้งระหว่างมนุษย์กับมนุษย์มากขึ้น แต่มุ่งเสนอให้เห็นปัญหาที่เกิดจากการวาทกรรมพัฒนาที่รัฐนำมาพัฒนาประเทศ ตั้งแต่แผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ ฉบับที่ 1 เป็นต้นมา วัฒนีย์เสนอทัศนคติอย่างชัดเจนว่าการที่รัฐมุ่งพัฒนาความเจริญทางวัตถุเพียงประการเดียวมิได้เป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนและมีได้เป็นแนวทางที่สร้างความสุขที่แท้จริง ซึ่งแม้ว่าสังคมชนบทจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างยากที่จะหลีกเลี่ยงและกลับเป็นสภาพเดิมก็ตาม วัฒนีย์ วรรณยางกูรได้เสนอความคิดเหล่านี้ผ่านการนำเสนอความขัดแย้งระหว่างคนชนบทกับการพัฒนารูปแบบต่างๆ ทั้งความเจริญทางคมนาคม ความเป็นเมือง ความเป็นสังคมอุตสาหกรรม อิทธิพลของสื่อและระบบเศรษฐกิจทุนนิยม พร้อมตอกย้ำให้เห็นว่าวาทกรรมการพัฒนาที่มุ่งเน้นความเจริญทางวัตถุเพียงด้านเดียวนั้น ปลุกฝังวัฒนธรรมการบริโภคและค่านิยมใหม่ให้คนชนบท รวมทั้งผลักดันให้คนชนบทให้ความสำคัญกับความสุขสบายทางวัตถุมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ การสร้างฉากของเรื่องส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นในสังคมชนบทภาคกลางท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง การเลือกผู้เล่าเรื่องและตัวละครเอกที่ล้วนเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการพัฒนา ยิ่งทำให้ผู้อ่านเห็นว่าปัจจัยเหล่านี้ล้วนก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทไปสู่ความเจริญทางด้านวัตถุที่ทำให้ชนบทเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมไปสู่การเป็นสังคมเมืองและเกิดความเปลี่ยนแปลงของวิถีชนบทอย่างหลีกเลี่ยงมิได้

จากการวิเคราะห์วรรณกรรมช่วงที่ 2 ของวัฒนีย์ วรรณยางกูร จะพบว่าวัฒนีย์นำเสนอสภาพสังคมชนบทท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอันเป็นผลมาจากวาทกรรมการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ ที่มีได้เข้ามาสร้างความเจริญทางวัตถุให้แก่สังคมชนบทเท่านั้น ขณะเดียวกันก็เข้าเปลี่ยนแปลงความคิด ค่านิยมและวิถีชีวิตคนชนบทให้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมากเช่นกัน วัฒนีย์จึงเสนอแนะวาทกรรมการพัฒนาของตนเองที่ว่าด้วยการมีสติในการเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพื่อให้ความเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาทางวัตถุเป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดแก่คนชนบท ทั้งนี้คนชนบทจะต้องไม่หลงใหลหรือปล่อยให้ความทันสมัย ความเจริญที่มากับวาทกรรมการพัฒนาเข้าครอบงำจนให้คุณค่ากับความเจริญทางวัตถุมากกว่าคุณค่าทางจิตใจ

อย่างไรก็ตาม วัฒนีย์ยังมองเห็นความหวังในสังคมชนบท โดยต้องการให้คนในสังคมหันมามองปรากฏการณ์ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการพัฒนาความเจริญทางวัตถุอย่างรอบด้านด้วยสติพร้อมที่จะเลือกรับด้านที่คมีประโยชน์อย่างสมดุล เพื่อให้การพัฒนาเป็นความเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น วรรณกรรมของวัฒนีย์เป็นการเสนอสังคมชนบทอย่างมีชีวิตชีวาพร้อมทั้งทำหน้าที่ปลุกจิตสำนึกให้รู้เท่าทันชีวิตและความเปลี่ยนแปลงของสังคม มองเห็นคุณค่า

ของชาติและเข้าใจธรรมชาติ รวมทั้งเสนอทางออกให้แก่สังคมชนบทท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง โดยอาศัยแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงและยั่งยืน และสามารถใช้การพัฒนาและความเจริญทางวัตถุอย่างสมดุลและเกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อให้ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเป็นความเปลี่ยนแปลงที่นำสังคมชนบทไปสู่สิ่งที่ดีกว่า เพื่อให้สังคมชนบทเป็นสังคมแห่งความหวังและเป็นสังคมที่สงบสุขอย่างยั่งยืน